18 ก.ค. 2545

ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ธิติพล กันตีวงศ์

ค้นคว้าและนำเสนอ
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาดนตรี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
พ.ศ. 2545

ISBN 974-04-1704-3

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วพ
ธ587ท
2545
ฉ.2

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

นายธิติพล กันตีวงศ์

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรัณยานนท์

ค.บ. ,M.M.

ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์

กศ.บ. , กศ.ม. , ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์เลียงชัย ลิ้มล้อมวงศ์

Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย

อ. วิภา คงคากุล

B.A. , M.Mus. , Ed.D.

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์

Copyright by Mahidol University

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี

วันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2545

นายธิติพล กันตีวงศ์

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรัณยานนท์

ค.บ. ,M.M.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อ. ภัททิยา ยิมเรวัต

Doctorat de l'EHESS

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปีฎกรัชต์

กศ.บ. , กศ.ม. , ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ศาสตราจารย์เลียงชัย ลิ้มล้อมวงศ์

Ph.D.

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์สุกรี เจริญสุข

กศ.บ. , M.M.E., D.A.

ผู้อำนวยการ

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Copyright by Mahidol University

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และพระสงฆ์ หลายท่านที่มอบความรู้ ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ การให้คำสัมภาษณ์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์อันสั่งสมมาเป็นเวลานานให้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ศิริชัย คุณอายาโกะ นฤมิตรเลขการ คุณคุนิโกะ คุณเทรุโอ ทากิซาวา ผู้ที่มอบกำลังใจในการศึกษา ผู้เป็นแรงผลักดันให้การศึกษา และทำวิจัยครั้งนี้ประสบผลอีกทั้งเป็นผู้ที่ให้ความกรุณาสนับสนุนให้ทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนรรฆ จรัณยานนท์ ที่ได้กรุณาเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมทั้งได้คำปรึกษาด้านการบันทึกโน้ต (transcription) ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยทางด้านมานุษยดนตรีวิทยา

รองศาสตราจารย์ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์ ที่ให้ความกรุณาเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยและคำชี้แนะอันเป็นแนวทางที่ดีในการปรับปรุงงานวิจัยให้สมบูรณ์

ดร. ภัททิยา ยิมเรวัต ให้ความกรุณาเป็นกรรมการสอบและให้คำแนะนำอันมีประโยชน์โดยเฉพาะทางด้านภาษาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

พระมหาสมชาติ นนทมิกโก และท่านพระครูอดุลยสีลกิตติ์ ให้ความกรุณาในการให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์การเทศน์มหาชาติล้านนา และข้อมูลเกี่ยวกับการเทศน์และเสียงเทศน์ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

คุณบุญถึง จักขุเนตร ที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีแบบล้านนาให้แก่ผู้วิจัยได้รับรู้และเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจการทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที

คุณศุภกิจ สุบินมิตร ที่ให้ความช่วยเหลือสละเวลาช่วยในการจัดพิมพ์โน้ตในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์

เพื่อนๆ ชาวไทย และชาวญี่ปุ่นที่ให้กำลังในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ให้สำเร็จได้ด้วยดี

คุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบแด่ดวงวิญญาณของคุณพ่อคุณแม่คุณยายที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และมอบแด่ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้ทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ลุล่วงด้วยดี

ธิติพล กันตีวงศ์

Copyright by Mahidol University

4336036 MSMS/M : สาขาวิชา: ดนตรี; ศศ.ม. (ดนตรี)
คำสำคัญ : ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ประเพณีตั้งธัมม์หลวง

ธิติพล กันตีวงศ์ ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ (THE MELODIC PREACHING OF MATTHEE EPISODE FROM THE GREAT JATAKA AT THE ANNUAL GREAT PREACHING CEREMONY (TANG DHARMA LUANG) IN CHIANGMAI) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : อนรรฆ จรัณยานนท์ ค.บ., M.M., ฉรงค์ชัย ปิฎกรัชต์ กศ.บ.,ศศ.ม., ภัททิยา ยิมเรวัต Doctorat de l'EHESS (Anthropologie et Ethnologie)., 182 หน้า.ISBN 974-04-1704-3

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้วิจัยทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการวิจัยครั้งนี้ อาศัยหลักการทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำนวน บทเทศน์ ข้อมูลบริบท ลักษณะวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที และลักษณะเฉพาะทางดนตรีในทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า การเทศน์มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดกมีที่มาจากพระคาถาพันเป็นภาษาบาลี อยู่ในนิบาตชาดกอันเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดก ประกอบด้วยเรื่องราวทั้งหมด 13 กัณฑ์

ผลการวิเคราะห์พบว่าทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง ใช้สำนวนเทศน์ฉบับไผ่แจ้เรียวแดง ระบำเทศน์แบบ พร้าวไกวใบ มีองค์ประกอบการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีแบ่งได้ 6 ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย อาราธนาธรรม อื่อกั่นโลง กาบเก้า ตั้งนโมฯ เนื้อธัมม์กัณฑ์มัทที และกาบปลาย การเทศน์ของชาวล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร และการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ พบเทคนิคการเทศน์ ดังนี้ ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย และยั้ง เทคนิคต่างๆ นี้จะอยู่ภายใต้กรอบของทำนองเทศน์ 4 รูปแบบซึ่งได้มีการกำหนดสัญลักษณ์เพื่อช่วยในการเทศน์ดังนี้ เหินสูง (/) เหินต่ำ (,) ละม้าย (ɛ) และลงเสียง(o) สัญลักษณ์เหล่านี้จะเขียนสำหรับเนื้อธัมม์เพื่อเป็นแนวทางในการเทศน์ช่วยในการออกเสียงควบคู่ไปกับบทเทศน์

Copyright by Mahidol University

4336036 MSMS/M : MAJOR: MUSIC; M.A. (MUSIC)
KEY WORDS : MELODIC PREACHING/ MATTHEE EPISODE/ GREAT JATAKA/ GREAT PREACHING CEREMONY (TANG - DHARMA -LUANG)/ CHIANGMAI

THITIPOL KANTEEWONG: THE MELODIC PREACHING OF MATTHEE EPISODE FROM THE GREAT JATAKA AT THE ANNUAL GREAT PREACHING CEREMONY (TANG DHARMA LUANG) IN CHIANGMAI.
THESIS ADVISORS: MAJOR-ADVISOR: ANAK CHARANYANADA B.Ed., M.M., CO-ADVISORS: NARONGCHAI PIDOKRAJT B.Ed. M.Ed. M.A., PATTHIYA YIMRAWAT Doctorat de l'EHESS., 182 p. ISBN 974-04-1704-3

The objective of this paper is to examine the melodic preaching of the Great Jataka, from the Matthee episode, which is performed during the preaching ceremony (Tang Dharma Luang) in Chiang-Mai province. The principle of Ethnomusicology is being used as a fundamental in this research in order to study the melodic preaching, social contexts, and preaching demonstrations especially in music attribute to the Great Jataka (Matthee episode).

Results of the research show that the Great Jataka originated from Phra-Kha-Tha-Phan, a Pali Nibatara Jataka, which is a part of Tripitaka. The Great Jataka preaching is comprised of 13 episodes.

The preaching shows that the script of the chant has been composed in a version of Phi Jae Riaew Daeng, while its melody is a version of Prao Kwai Bai. The Matthee episode of the Great Jataka preaching has six main components: A-rathana Dharma(Dharma Invitation), Ue Kan Long(Sound Testing), Karb Kao(Self Introduction), Tang Namo(beginning of Pali text), Matthee Dharma(Preaching Matthee Episode), and Karb Plai(Preaching Termination; finish,wish,farewell). The melody has been categorized into two types of chanting: Dharma Wat and Ma Ha Charti styles. In addition, both styles contain certain techniques of preaching; namely, Tang, Teao, Leao, Wang, Yang, Wai, Kai, and Yang, These techniques appear to have four main symbols to help control tone and rhythm of the preaching: Huen Soong (/), Huen Taam (,), La Mai (ฯ) and Long Siang (o). These symbols, as mentioned, are considered a guiding chanters to pronounce in their preaching accurately.

Copyright by Mahidol University

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนภูมิ แผนผัง	ฐ
สารบัญตัวอย่าง	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของเรื่องที่ศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	6
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.4.1 พื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม	6
1.4.2 บุคคลข้อมูล	7
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น	8
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	9
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	10
2.1 ประวัติความเป็นมาของการเทศน์กัณฑ์มัทที	10
2.2 บทบาทการเทศน์กัณฑ์มัทที	12
2.3 โอกาสสำหรับการเทศน์กัณฑ์มัทที	14
2.4 สารัตถะที่เกี่ยวข้อง	14
2.4.1 ข้อมูลจังหวัดเชียงใหม่	14
2.4.2 ประวัติศาสตร์ล้านนา	16
2.4.3 พุทธศาสนาในล้านนา	20
2.4.5 ดนตรีและวรรณกรรมล้านนา	21

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา 24

2.5.1 แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยา 24

2.5.2 แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงในภาษา 27

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย 28

3.1 พื้นที่ภาคสนาม แหล่งข้อมูลที่ศึกษา บุคคลข้อมูล 28

3.2 กรอบความคิดในการศึกษา 29

3.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา 30

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 31

3.5 การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล 32

3.6 วิธีการนำเสนอข้อมูล 33

บทที่ 4 ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ในสังคมวัฒนธรรมล้านนา 34

4.1 เทศน์มหาชาติ 34

4.1.1 ความหมายเทศน์มหาชาติ 34

4.1.2 ความเป็นมาเทศน์มหาชาติ 36

4.1.3 ความสำคัญเทศน์มหาชาติ 39

4.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับเทศน์มหาชาติ 41

4.2 ประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมวัฒนธรรมล้านนา 42

4.2.1 คติความเชื่อ 43

4.2.2 ขั้นตอนการเตรียมพิธีการเทศน์ 45

4.2.3 ขนบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์ 49

4.3 ลักษณะการเทศน์ในสังคม วัฒนธรรมล้านนา 54

4.3.1 การเทศน์แบบธรรมวัตร 54

4.3.2 การเทศน์แบบมหาชาติ 55

บทที่ 5 ลักษณะ และวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที 56

5.1 องค์ประกอบการเทศน์กัณฑ์มัทที 56

5.1.1 สถานที่จัดงาน 56

5.1.2 ผู้ร่วมพิธีกรรม 59

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

5.1.3 ขั้นตอนการเทศน์ 59

5.1.3.1 กัณฑ์มัทที 60

5.1.3.2 สำนวนกัณฑ์มัทที 74

5.1.4 พระนักเทศน์ 81

5.1.4.1 พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที่ในอดีตถึงปัจจุบัน 81

5.1.4.2 หลักการเทศน์ 83

5.1.4.3 สูตรการเทศน์ 83

5.1.4.4 จรรยาบรรณ 84

5.1.5 ตัวอย่างพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง 84

5.1.5.1 พระมหาสมชาติ มุษนารีย์ (นนทธมมิโก) 84

5.1.5.2 ข้อมูลรายละเอียดส่วนตัว 85

5.1.5.3 ประวัติ และผลงาน 86

5.2 วิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที 86

5.2.1 การคัดเสียง 86

5.2.2 การฝึกเสียง 90

5.2.3 ระบำเทศน์มหาชาติ 92

5.2.4 สัญลักษณ์ที่ใช้ในทำนองเทศน์ 93

5.3 การเรียนรู้และสืบทอด 96

5.3.1 การเรียนรูปแบบเดิม 97

5.3.2 การเรียนรูปแบบปัจจุบัน 99

บทที่ 6 ทำนอง การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที 101

6.1 ทำนองการเทศน์มหาชาติ 101

6.1.1 ทำนองแบบธรรมวัตร 101

6.1.2 ทำนองแบบมหาชาติ 101

Copyright by Mahidol University

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6.2 ทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที 106

6.2.1 อาราธนาธรรม 106

6.2.2 อื่อ 108

6.2.3 กาบเก้า 112

6.2.4 ตั้งนโมฯ 117

6.2.5 ธัมม์มัทที 119

6.2.6 กาบปลาย 125

6.3 ลักษณะเฉพาะทางเสียง 128

6.3.1 การทิ้งเสียง 128

6.3.2 การพักหายใจช่วงสั้น 129

6.3.3 การพักหายใจช่วงยาว 129

6.3.4 การสั่นเสียง 129

6.3.5 การผ่านเสียงร้องอย่างรวดเร็ว 130

6.4 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับลักษณะภาษา 130

6.4.1 การเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน (harmonic) 130

6.4.2 การหยุดหายใจ (rest note) 131

6.4.3 การใช้ลูกโน้ต (grace note) 131

6.4.4 การใช้โน้ตสามพยางค์ (tripet) 132

บทที่ 7 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ 133

7.1 สรุปผลการวิจัย 133

7.2 อภิปรายผล 137

7.3 ข้อเสนอแนะ 139

บรรณานุกรม 140

ภาคผนวก 144

ประวัติผู้วิจัย 171

Executive Summary 172

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 รูปกัณฑ์เทศน์มหาชาติกัณฑ์ต่างๆ ที่วางเรียงไว้ก่อนการเทศน์ 41
ภาพที่ 2 รูปกระดาษฉลุเป็นสัตว์ค่าไถ่สองกุมารรอบบริเวณพิธี 45
ภาพที่ 3 รูปการจุดประทีปบูชากัณฑ์เทศน์ 48
ภาพที่ 4 รูปขันขอศีล หรือบาตรขอศีล 49
ภาพที่ 5 รูปต้นกัลปพฤกษ์ 50
ภาพที่ 6 รูปขันตั้งเทศน์ 51
ภาพที่ 7 รูปธรรมมาสน์แบบล้านนา 56
ภาพที่ 8 แผนผังการจัดงานตั้งธัมม์หลวงในวิหารวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 57
ภาพที่ 9 รูปภาพขันแก้วตังสาม 58
ภาพที่ 10 รูปภาพแสดงกัณฑ์ทศพร 61
ภาพที่ 11 รูปภาพแสดงกัณฑ์หิมพานต์ 62
ภาพที่ 12 รูปภาพแสดงกัณฑ์ทานกัณฑ์ 63
ภาพที่ 13 รูปภาพแสดงกัณฑ์วนปเวศน์ 64
ภาพที่ 14 รูปภาพแสดงกัณฑ์ชูชก 65
ภาพที่ 15 รูปภาพแสดงกัณฑ์จุลพน 66
ภาพที่ 16 รูปภาพแสดงกัณฑ์มหาพน 67
ภาพที่ 17 รูปภาพแสดงกัณฑ์กุมารบรรพ์ 68
ภาพที่ 18 รูปภาพแสดงกัณฑ์มัทที 69
ภาพที่ 19 รูปภาพแสดงกัณฑ์สักบรรพ 70
ภาพที่ 20 รูปภาพแสดงกัณฑ์มหาราช 71
ภาพที่ 21 รูปภาพแสดงกัณฑ์ฉกษัตริย์ 72
ภาพที่ 22 รูปภาพแสดงกัณฑ์นครกัณฑ์ 73
ภาพที่ 23 รูปผ้าห่อธัมม์ และใบลานธัมม์ 80
ภาพที่ 24 รูปหีบธัมม์แบบล้านนา 80
ภาพที่ 25 รูปหอธัมม์แบบล้านนา 81
ภาพที่ 26 รูปพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก 85

Copyright by Mahidol University

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่ 27 รูปภาพนายบุญถึง จักรขุเนตรที่บ้าน 97

Copyright by Mahidol University

สารบัญแผนภูมิ แผนผัง

หน้า

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเสียงพูด และเพลง 23

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงที่มาของกัณฑ์มัทที 35

แผนภูมิที่ 3 แผนผังโครงสร้างฉันทลักษณ์บทอื่อกั่นโลง 109

แผนภูมิที่ 4 แผนผังโครงสร้างกาพย์เสียงหน้อยในบทกาบเก๊า 113

Copyright by Mahidol University

สารบัญตัวอย่าง

หน้า

ตัวอย่างที่ 1 ตัวอย่างการอื่อเสียงก่อนเรียนเทศน์มหาชาติ 88
ตัวอย่างที่ 2 แสดงสัญลักษณ์เสียงเหินสูง 93
ตัวอย่างที่ 3 แสดงสัญลักษณ์เสียงเหินต่ำ 94
ตัวอย่างที่ 4 แสดงสัญลักษณ์เสียงละม้าย 94
ตัวอย่างที่ 5 แสดงสัญลักษณ์ลงเสียง 95
ตัวอย่างที่ 6 แสดงการเทศน์ทำนองธรรมวัตร 101
ตัวอย่างที่ 7 แสดงการเทศน์ทำนองมหาชาติ 102
ตัวอย่างที่ 8 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบตั้ง 103
ตัวอย่างที่ 9 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบเตียว 103
ตัวอย่างที่ 10 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบเหลียว 103
ตัวอย่างที่ 11 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบยั้ง 104
ตัวอย่างที่ 12 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบก่าย 104
ตัวอย่างที่ 13 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบวาง 104
ตัวอย่างที่ 14 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบขึ้น 105
ตัวอย่างที่ 15 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบหว้าย 105
ตัวอย่างที่ 16 แสดงการเคลื่อนที่ขึ้นของทำนองในบทอาราธนาธรรม 107
ตัวอย่างที่ 17 แสดงการลงเสียงแบบลากยาวในบทอาราธนาธรรม 108
ตัวอย่างที่ 18 แสดงการลงเสียงแบบไล่ระดับเสียงลงในบทอาราธนาธรรม 108
ตัวอย่างที่ 19 แสดงการหยุดพักหายใจในบทอื่อกั่นโลง 110
ตัวอย่างที่ 20 แสดงการตั้งเสียงในบทอื่อกั่นโลง 111
ตัวอย่างที่ 21 แสดงการใช้เทคนิคละม้ายในบทอื่อกั่นโลง 111
ตัวอย่างที่ 22 แสดงการใช้เทคนิคเหินสูงในบทอื่อกั่นโลง 111
ตัวอย่างที่ 23 แสดงการขึ้นเสียงสูงอย่างรวดเร็วในบทอื่อกั่นโลง 112
ตัวอย่างที่ 24 แสดงการเหินสูงแบบ 1 ชั้นในกาบเก๊า 113
ตัวอย่างที่ 25 แสดงการเหินสูงแบบ 2 ชั้นในกาบเก๊า 114
ตัวอย่างที่ 26 แสดงการเหินสูงแบบ 3 ชั้นในกาบเก๊า 114
ตัวอย่างที่ 27 แสดงการเหินสูงแบบ 3 ชั้นครึ่งในกาบเก๊า 114

Copyright by Mahidol University

สารบัญตัวอย่าง (ต่อ)

หน้า

ตัวอย่างที่ 28 แสดงการเหินสูงแบบ 4 ชั้นในกาบเก๊า 115
ตัวอย่างที่ 29 แสดงการวางเสียงในกาบเก๊า 115
ตัวอย่างที่ 30 แสดงเทคนิคละม้ายในกาบเก๊า 116
ตัวอย่างที่ 31 แสดงเทคนิคเหินต่ำในกาบเก๊า 116
ตัวอย่างที่ 32 แสดงระบำมะนาวล่องของในกาบเก๊า 116
ตัวอย่างที่ 33 แสดงการเล่นเสียงในกาบเก๊า 117
ตัวอย่างที่ 34 แสดงการตั้งนโมฯ 117
ตัวอย่างที่ 35 แสดงการเคลื่อนทำนองแบบเตียวในการตั้งนโมฯ 118
ตัวอย่างที่ 36 แสดงการเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน ในการตั้งนโมฯ 118
ตัวอย่างที่ 37 แสดงการเคลื่อนทำนองเทคนิคลงเสียงในการตั้งนโมฯ 119
ตัวอย่างที่ 38 แสดงการลงจบใช้เทคนิคการขึ้นเสียงในการตั้งนโมฯ 119
ตัวอย่างที่ 39 แสดงทำนองแบบตั้งในธัมม์มัททที 122
ตัวอย่างที่ 40 แสดงทำนองแบบเตียวในธัมม์มัททที 122
ตัวอย่างที่ 41 แสดงทำนองแบบเหลียวในธัมม์มัททที 122
ตัวอย่างที่ 42 แสดงทำนองแบบยั้งในธัมม์มัททที 123
ตัวอย่างที่ 43 แสดงทำนองแบบค่ายในธัมม์มัททที 123
ตัวอย่างที่ 44 แสดงทำนองการลงในธัมม์มัททที 124
ตัวอย่างที่ 45 แสดงทำนองการวางในธัมม์มัททที 124
ตัวอย่างที่ 46 แสดงทำนองแบบขึ้นในธัมม์มัททที 124
ตัวอย่างที่ 47 แสดงทำนองแบบหว้ายในธัมม์มัททที 125
ตัวอย่างที่ 48 แสดงการลงเสียงในกาบปลาย 126
ตัวอย่างที่ 49 แสดงการเตียวในกาบปลาย 127
ตัวอย่างที่ 50 แสดงการละม้ายในกาบปลาย 127
ตัวอย่างที่ 51 แสดงการเหินสูงในกาบปลาย 127
ตัวอย่างที่ 52 แสดงสัญลักษณ์การทิ้งเสียงลง 128

Copyright by Mahidol University

สารบัญตัวอย่าง (ต่อ)

หน้า

ตัวอย่างที่ 53 แสดงสัญลักษณ์การทิ้งเสียงขึ้น 128
ตัวอย่างที่ 54 แสดงสัญลักษณ์การพักหายใจช่วงสั้น 129
ตัวอย่างที่ 55 แสดงสัญลักษณ์การพักหายใจช่วงยาว 129
ตัวอย่างที่ 56 แสดงสัญลักษณ์การสั่นเสียง 129
ตัวอย่างที่ 57 แสดงสัญลักษณ์การผ่านเสียงร้องอย่างรวดเร็ว 130
ตัวอย่างที่ 58 แสดงการเพิ่มเสียงนาสิกในระดับเสียงเดียวกัน 130
ตัวอย่างที่ 59 แสดงการเพิ่มเสียงนาสิกในระดับที่ต่ำกว่าระดับหนึ่งเสียง 131
ตัวอย่างที่ 60 แสดงการหยุดหายใจ 131
ตัวอย่างที่ 61 แสดงการใช้ลูกโน้ต 131
ตัวอย่างที่ 62 แสดงการใช้โน้ตสามพยางค์ 132

Copyright by Mahidol University

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของเรื่องที่ศึกษา

อาณาจักรล้านนาเป็นอาณาจักรที่เคยเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาและวัฒนธรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีต ปัจจุบันที่ตั้งอาณาจักรล้านนาเดิมนั้นประกอบด้วย 8 จังหวัดที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มวัฒนธรรมใหญ่ ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดพะเยา กลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันตก ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง กลุ่มวัฒนธรรมไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งสามกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศและกลุ่มชนที่อาศัยในแต่ละพื้นที่ ศูนย์กลางการปกครองและอำนาจรัฐในอดีตแบ่งเป็นหัวเมืองการปกครองแต่ละเมืองโดยที่แต่ละเมืองนั้นมีความสัมพันธ์กันในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และที่สำคัญคือ ด้านพุทธศาสนา ความเจริญรุ่งเรืองทางศาสนาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญ เข้มแข็งของสังคมในสมัยโบราณ ก่อนที่ความเชื่อทางพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่หลายในดินแดนล้านนานั้นเดิมชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องการนับถือผีมาก่อน เช่น การนับถือผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง ผีมด ผีเม็ง และ การนับถือผีบรรพบุรุษเป็นต้น ความเชื่อมั่นและเชื่อถือในผีของชาวล้านนาต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการพัฒนาความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงทำให้ลักษณะของแนวคิดเดิมในเรื่องการนับถือผีมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาจนในบางครั้งแทบไม่สามารถแยกความแตกต่างออกว่าความเชื่อใดเป็นความเชื่อแบบพุทธหรือความเชื่อใดเป็นความเชื่อแบบผี

ศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรล้านนาได้เปลี่ยนไปตามหัวเมืองต่างๆขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แต่ละยุค แต่ละช่วงสมัย ความเจริญได้ปรับเปลี่ยนและโยกย้ายไปตามแต่ละเมือง เช่น ในยุคแรกของการตั้งอาณาจักรล้านนาศูนย์กลางการปกครองตั้งอยู่ที่อาณาจักรโยนกนาคพันธ์บุรี (ปัจจุบันคือจังหวัดเชียงราย) ก่อนที่จะย้ายมาสู่อาณาจักรนพบุรีศรีนครเชียงใหม่ (จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) นพบุรีศรีนครเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญในทุกด้านของกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันตก มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาสูงสุด จากหลักฐานทางสถาปัตยกรรมโบราณหลายแห่งและเอกสารใบลานมากมายคำสอนที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาที่พบในนพบุรีศรีนครเชียงใหม่ล้วนเป็นสิ่งชี้ชัดว่าอาณาจักรล้านนาได้มีความเจริญสูงสุดในพุทธศาสนา จากหลักฐานการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 เมื่อปี พ.ศ. 2020 ตรงกับสมัยพญาติโลกราช ณ วัดมหาโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่นั้น เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเศรษฐกิจ

Copyright© by Mahidol University

สภาพสังคมในยุคนั้นมีความพร้อมทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ที่เมืองต่างๆ ในแถบภูมิภาคนี้ ให้การยอมรับเชียงใหม่เป็นสถานที่สังคยนาพระไตรปิฎกครั้งนั้น จากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพระพุทธศาสนาทั้งในเรื่องของพระธรรม พระวินัย และพระสงฆ์ความเชื่อพุทธศาสนาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในอาณาจักรล้านนาซึ่งเป็นการนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ซึ่งได้อยู่คู่กับสังคมชาวล้านนามาโดยตลอด

พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนามีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตชาวล้านนาในการประพฤติและปฏิบัติให้อยู่ในหลักศีลธรรมตามคำสอนทางพุทธศาสนาสมัยโบราณ สถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของสังคมนั้นคือวัด วัดเปรียบเสมือนสถานที่สำคัญของสังคมหรือชุมชนโดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาเพราะชาวล้านนามีความเชื่อว่าการให้บุตรชายได้บวชเรียนเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะได้รับการศึกษาและสามารถเปลี่ยนสถานะทางสังคมของครอบครัว รวมทั้งช่วยส่งเสริมยกสถานะของผู้เป็นพ่อแม่ด้วย ความเชื่อด้านศาสนา ชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องบุญ บาป ดี ชั่ว การได้ไปวัดทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมนั้นเป็นกระบวนการสร้างความเชื่อเรื่องการได้บุญ คือ การไปวัดของชาวล้านนายังมิใช่เพื่อไปทำบุญเท่านั้นแต่ยังมีวัตถุประสงค์แฝงในการไปวัดนั้นคือเพื่อพบปะพูดคุยกับบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมในสังคม การรวมตัวภายในชุมชนของตนเป็นส่วนหนึ่งที่วัดทำหน้าที่เป็นสถานที่รวมสมาชิกในชุมชน ดังนั้นคำสอน ข้อคิด ระเบียบการประพฤติของสังคม จริยธรรม ความดีที่ควรปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ได้ถ่ายทอด และเรียนรู้จากกระบวนการทางสังคมโดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางพระสงฆ์จึงมีบทบาทต่อสังคมคำสอนทางพุทธศาสนาถูกแฝงไว้ในเรื่องเล่า บทเทศน์ บทสวด ถ่ายทอด เพื่อให้เกิดความบันเทิงและสามารถสื่อสารระหว่างผู้ส่งสาร (พระสงฆ์หรือพระนักเทศน์) ไปยังผู้รับสาร (ผู้ฟัง) โดยอาศัยทำนองที่ไพเราะ (melody) ผสานกับเนื้อเรื่องบทสวด (text) ที่แฝงคำสอน

ลักษณะดนตรีที่รับใช้ความเชื่อเดิมหรือการนับถือผีนั้นเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับสิ่งที่สังคมเคารพนับถือ เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรม หรือดนตรีประกอบการฟ้อนผี ซึ่งลักษณะของดนตรีประเภทนี้มีความสัมพันธ์ดนตรีที่รับใช้บุคคลชั้นสูงในสังคมล้านนา เนื่องจากดนตรีมิได้บรรเลงเพื่อให้คนฟังแต่หากว่าบรรเลงให้กับผีและสิ่งที่พวกเขาเคารพนับถือพึงพอใจ ดังนั้นลักษณะของดนตรีที่มีความสัมพันธ์ทั้งสองนี้ลดบทบาทลงเนื่องจากการเปลี่ยนระบบการปกครองเมื่อส่วนกลางเข้ามาปกครองล้านนา แต่ดนตรีส่วนที่รับใช้สังคมและพระพุทธศาสนานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงและเพื่อสุนทรียภาพของบุคคลทั่วไปในสังคมที่สามารถเสพเสียงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีที่รับใช้พระพุทธศาสนากับดนตรีที่รับใช้สังคมอาจมีรูปแบบลักษณะทำนองที่ใกล้เคียงพัฒนาสืบต่อกันมาก็เป็นไปได้

Copyright by Mahidol University

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าจังหวัดเชียงใหม่ในอดีตเคยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาจวบถึงปัจจุบันความเจริญรุ่งเรืองที่พัฒนานั้นเป็นจุดกำเนิดของงานศิลปกรรมหลายแขนงที่สำคัญคืองานวรรณกรรมทางพุทธศาสนาทำนองสวดเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อความมุ่งหมายให้เกิดทำนองที่ไพเราะในช่วงที่มีทำนองสวดพร้อมกับบทสวดที่ไม่มีทำนองเพื่อให้เกิดความสงบทำนองสวดเป็นสื่อของความบริสุทธิ์สามารถนำจิตใจไปสู่ความสงบมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดสามารถฟังเทศน์จนครบทุกกัณฑ์จะได้บุญมหาศาลลักษณะทำนองสวดจังหวัดเชียงใหม่มีความแตกต่างกับท้องถิ่นอื่นในทำนองการสวด การสืบทอดเรียนรู้การสวด คุณค่าและบทบาทของทำนองสวดต่อสังคม ชาวเชียงใหม่นิยมการให้บุตรหลานของตนบวชเรียนในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกลายเป็นค่านิยมร่วมการส่งบุตรหลานของตนไปบวชเรียนในสมัยนั้นเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาให้แก่วงศ์ตระกูลการศึกษาในสมัยนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดทำนองการเทศน์ไม่ได้มีเฉพาะการเทศน์ตามกัณฑ์ที่กำหนดเท่านั้นแต่หากมีการใส่กาพย์การสรุปหรือเกริ่นนำเนื้อหาของกัณฑ์ที่เทศน์ ถ้าเป็นการเกริ่นนำเรียกว่า กาพย์เก๊า และการสรุปเนื้อหาทั้งหมดเรียกว่า กาพย์ปลาย ร่วมลงไปในการเทศน์แต่ละครั้ง ทำนองการใส่กาพย์มีทั้ง กาพย์เสียงใหญ่ ใช้สำหรับกัณฑ์ที่ต้องใช้เสียงต่ำผู้ว่ากาพย์ชนิดนี้ต้องมีเสียงที่ต่ำมีพลังเสียง สำหรับกัณฑ์มหาราช นครกัณฑ์ กาพย์ลำดับกัณฑ์ และกาพย์ทศพิศราชธรรม กาพย์เสียงเล็ก เป็นกาพย์ที่ผู้ว่ากาพย์ต้องมีเสียงที่สูงแหลมใส และนุ่มนวลสำหรับการเทศน์กัณฑ์มัทที ฉกษัตริย์ เป็นต้น

วัฒนธรรมการฟังเทศน์ของชาวล้านนาเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญช่วยอธิบายสภาพสังคมและพฤติกรรมของคนในชุมชนความเชื่อในเรื่องการฟังธัมม์ของชาวล้านนาเป็นเรื่องที่สำคัญชาวล้านนาเชื่อว่าการได้ฟังธรรม หรือเป็นผู้อุปถัมภ์การเทศน์นั้นจะได้รับบุญมาก ซึ่งวิธีการเทศน์เป็นกระบวนการการถ่ายทอดระหว่างคู่สื่อสาร โดยอาศัยสื่อ คือ บทเทศน์ และทำนองเทศน์ ลักษณะของทำนองเทศน์นั้นเป็นส่วนช่วยอธิบายวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม ทำนองเทศน์มีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสบายใจ และเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มตน เกิดความเชื่อมั่น และไว้วางใจต่อการเทศน์สั่งสอน การเทศน์แบบล้านนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการเทศน์ทางภาคกลางโดยมีวิธีการกำหนดระดับเสียง คุณภาพของเสียงพระนักเทศน์ตามบุคลิกของแต่ละกัณฑ์เทศน์ เช่นกัณฑ์ชูชก นิยมใช้เสียงต่ำ มีลักษณะทำนองการเทศน์ที่ตลก ขบขัน ส่วนกัณฑ์มหาราช เป็นกัณฑ์ที่พระนักเทศน์ต้องใช้เสียงต่ำอันมีพลังและอำนาจเป็นต้น นอกจากกระบวนการคัดเลือกเสียงของพระนักเทศน์แล้วชาวล้านนามีวิธีการถ่ายทอดการเทศน์ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตน มีวิธีการแทนสัญลักษณ์ในการขึ้นเสียง ลงเสียง อย่างน่าสนใจ วิธีการเรียนรู้เทศน์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างอย่างซับซ้อนน่าสนใจ อีกทั้งสถานที่การเทศน์ของพระสงฆ์ล้านนานั้นนิยมเทศน์ในธรรมมาสน์รูปทรงปราสาทจากความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุประดับตกแต่งตามความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

Copyright by Mahidol University

ลักษณะธรรมมาสน์แตกต่างจากธรรมมาสน์ภาคกลางมีลักษณะพื้นที่ภายในสำหรับพระนักเทศน์ใช้สำหรับการเทศน์โดยมีแผ่นไม้ปิดบังสายตาระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ฟังเทศน์ อีกทั้งยังช่วยให้พระนักเทศน์เกิดความมั่นใจในการเทศน์ สามารถเปลี่ยนอริยาบทระหว่างการเทศน์ และมีผลต่อลักษณะเสียงเทศน์ทำให้เสียงเกิดความกังวานก้องอยู่ภายในธรรมมาสน์ก่อนที่เสียงลอยลงสู่พื้นที่ภายในวิหาร

ทำนองการสวดแบบล้านนาโดยเฉพาะกัณฑ์มัททีในประเพณีตั้งธัมม์หลวงซึ่งประเพณีตั้งธัมม์หลวงเป็นการฟังพระธรรมเทศนาโดยเฉพาะเวสสันดรชาดกในจังหวัดเชียงใหม่ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ-กรุงเทพฯ,2542: 2340-41) ประเพณีตั้งธัมม์หลวงตรงกับประเพณีฟังเทศน์มหาชาติของภาคกลาง การเทศน์มหาชาติ เป็นการเทศน์ที่มีที่มาจากคาถาพัน มหาชาติชาดกเป็นเรื่องราวการเล่าเรื่องพุทธประวัติในชาติที่สำคัญชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้เสวยชาติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย มหาชาติ เป็นเรื่องราวที่ประกอบด้วยเรื่องราวการบำเพ็ญเพียรที่แฝงคำสอน และข้อคิดต่างๆ ไว้ รวมทั้งหมด 13 กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์มีลักษณะเสียงที่ใช้สำหรับเทศน์แตกต่างกันออกไปการเทศน์แต่ละกัณฑ์จะทำตามจักรราศีปีเกิดของเจ้าศรัทราผู้รับกัณฑ์แบ่งได้ดังต่อไปนี้ กัณฑ์ทศพร 19 พระคาถา (ปีหนูหรือปีไจ้) กัณฑ์หิมพานต์ 134 พระคาถา (ปีวัวหรือปีเป้า) กัณฑ์ทานกัณฑ์ 209 พระคาถา (ปีเสือหรือปียี) กัณฑ์วนปเวศน์ 57 พระคาถา (ปีกระต่ายหรือปีเหม้า) กัณฑ์ชูชก 79 พระคาถา (ปีงูใหญ่-พญานาคหรือปีสี) กัณฑ์จุลพน 35 พระคาถา (ปีงูเล็กหรือไส้) กัณฑ์มหาพน 80 พระคาถา (ปีม้าหรือปีสง้า) กัณฑ์กุมาร 101 พระคาถา (ปีแพะหรือปีเม็ด) กัณฑ์มัทที 90 พระคาถา (ปีลิงหรือปีสัน) กัณฑ์สักกบรรพ 43 พระคาถา (ปีไก่หรือปีเล้า) กัณฑ์มหาราช 69 พระคาถา (ปีหมาหรือปีเส็ด) กัณฑ์ฉกษัตริย์ 36 พระคาถา (ปีหมู-ช้างหรือปีไก๊) และกัณฑ์นครกัณฑ์ 48 พระคาถา เป็นกัณฑ์ที่ใช้สำหรับการรวมทุกปีเกิด

จากเทศน์มหาชาติทั้งหมด 13 กัณฑ์เทศน์ กัณฑ์ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์มัทที เป็นต้น กัณฑ์มัทที เป็นกัณฑ์สำคัญกัณฑ์หนึ่งในทั้งหมด 13 กัณฑ์ กัณฑ์มัททีมีลักษณะการอธิบาย บรรยายความห่วงใยของแม่ต่อลูก บทบาทของสตรีที่มีบทบาทต่อสังคมชาว ล้านนา เนื้อเรื่องและวิธีการแต่งโครงเรื่องนั้น อธิบายวัฒนธรรมสายแม่ในสังคมล้านนา สังคมวัฒนธรรมล้านนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมสายแม่ กล่าวคือ การนับถือผีบรรพบุรุษสตรีเป็นผู้ดูแลและจัดพิธีกรรม เรื่องมัททีจึงเป็นเรื่องที่ได้รับความนิยมฟังในสังคมล้านนา ดังจากหลักฐานการประพันธ์กัณฑ์มัททีไว้มากมายหลากหลายสำนัก หลายฉบับแตกต่างกันออกไป เช่น ฉบับเรื่องราวในกัณฑ์มัททีมีลักษณะเนื้อเรื่องที่สะเทือนอารมณ์ของผู้ที่ได้รับฟังลักษณะของทำนองการเทศน์มีท่วงทำนองที่น่าสนใจ

Copyright by Mahidol University

ทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที่ได้รับความนิยมฟังมากที่สุดในสังคมล้านนา เนื่องด้วยเนื้อหาสาระที่มีคติธรรมเน้นความเสียสละ มีเนื้อหากระทบความรู้สึกของผู้ฟัง และลักษณะทำนองที่ปรากฏในการเทศน์ควบคู่ไปกับเนื้อหาของบทเทศน์นั้นเป็นความงามทางดนตรีอย่างแท้จริงที่ปรากฏอยู่ในทำนองเทศน์ เมื่อกล่าวถึงดนตรีล้านนาที่แท้จริง คงไม่สามารถตอบได้ว่าแท้จริงแล้วดนตรีล้านนามีลักษณะเป็นอย่างไร หากแต่วัฒนธรรมความงามทางเสียงดนตรีที่แฝงอยู่ในบทสวดอาจเป็นส่วนที่ละเอียดลึกซึ้งที่ช่วยสร้างลักษณะทางอุดมคติ และสุนทรียภาพร่วมในแต่ละวัฒนธรรม ทำนองสวดมีบทบาทต่อการเรียนรู้ทางดนตรีของแต่ละวัฒนธรรม สมาชิกในสังคมแต่ละวัฒนธรรมเข้าใจ และซาบซึ้งในดนตรีของตน การไปวัดฟังเทศน์ของชาวล้านนานั้นมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป แต่ละบุคคลการไปวัดเพื่อฟังเทศน์เป็นอีกวัตถุประสงค์หนึ่งที่สำคัญในเรื่องการทำบุญตามความเชื่อทางพุทธศาสนาและการได้พบปะพูดคุยกับผู้ที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันเนื่องจากสมัยโบราณความบันเทิงแตกต่างกับในปัจจุบัน การฟังเทศน์เปรียบเสมือนการได้รับฟังพระธรรมและรับฟังทำนองพร้อมกัน ลักษณะการซาบซึ้งในทำนองเทศน์ปรากฏในการบรรเลงเครื่องดนตรีเพื่อให้เกิดสำเนียงแบบท้องถิ่น ระบำที่อยู่ในการเทศน์ปรากฏอยู่ในการบรรเลงดนตรี เช่น การเป่าปี่แนระบำน้ำตกตาด ระบำน้ำดั้นท่อ เป็นต้น ระบำที่เด่นชัดอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่นั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับกัณฑ์มัทที ระบำ (ทำนอง) ที่ปรากฏชัดเจน คือ ระบำพร้าวไกวใบ ซึ่งลักษณะระบำพร้าวไกวใบนี้เป็นระบำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการเทศน์กันมัททีเช่นกัน

การเทศน์กัณฑ์มัททีเป็นการเทศน์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่เชียงใหม่และอีกหลายพื้นที่ของดินแดนล้านนาความละเอียดอ่อนของการเทศน์กัณฑ์มัททีมีรูปแบบการเทศน์แบบมหาชาติ ซึ่งมีท่วงทำนองที่แตกต่างจากการเทศน์แบบธรรมวัตร เทคนิควิธีการเทศน์แตกต่างจากการเทศน์ที่อื่นๆ เทคนิคเสียงที่ใช้ในการเทศน์มีทั้งการใช้เสียงนอก คือ เสียงปกติธรรมดาที่เปล่งออกมา และเสียงใน คือ เสียงที่เปล่งออกมาอาศัยเสียงที่มีลักษณะสูงกว่าธรรมดา (harmonic) เป็นเทคนิคการใช้เสียงเทศน์ที่สำคัญที่ปรากฏเฉพาะเพียงพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น การศึกษาที่ผ่านมานั้นมีผู้ที่ศึกษาเฉพาะลักษณะบทเทศน์กัณฑ์มัทที ดังนั้นผู้เขียนมีความคิดที่ว่าควรศึกษาในรายละเอียดของทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และบันทึกการเทศน์มัททีพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

Copyright by Mahidol University

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรมในการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาลักษณะและวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาทำนองการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงลักษณะวิธีการ และทำนองในการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์เทศน์มัทที พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

2. ทราบถึงข้อมูลบริบททางสังคม และวัฒนธรรมการฟังเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่

3. ข้อมูลจากการศึกษาเป็นแนวทางความรู้ทางวิชาการของการเทศน์มหาชาติ และนำข้อมูลจากการศึกษาไปศึกษาเปรียบเทียบในเรื่องที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นในการทำการศึกษา ซึ่งทำการศึกษาโดยอาศัยหลักการทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) แบ่งวิธีการต่างๆ ออกเป็นดังต่อไปนี้

1.4.1 พื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

กำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวน 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ แต่ดำเนินการวิจัยภายในข้อตกลง 4 อำเภอใหญ่ที่ได้รับความนิยมการเทศน์กัณฑ์มัทที และยังปรากฏพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงอยู่โดยใช้ทิศทั้ง 4 ทิศ ใช้เขตกำแพงเมืองเชียงใหม่เป็นหลักในการกำหนดทิศของพื้นที่ที่ทำการศึกษา ได้แก่

ทิศตะวันตกติดกับเทือกเขากั้นระหว่างจังหวัดเชียงใหม่กับจังหวัดแม่ฮ่องสอน เลือกพื้นที่อำเภอเมือง

ทิศเหนือ เลือกพื้นที่ อำเภอแม่ริม

ทิศใต้ เลือกพื้นที่ อำเภอหางดง

ทิศตะวันออก เลือกพื้นที่ อำเภอสันกำแพง

เนื่องด้วยพื้นที่ใน 4 อำเภอมีลักษณะความนิยมสูงสุดในการเทศน์มัทที เป็นเขตพื้นที่วัฒนธรรมใกล้ศูนย์กลางการปกครองคือเมืองเชียงใหม่มากที่สุดและมีรูปแบบการเทศน์ที่ชัดเจน การดำเนินงานวิจัยใช้ขอบเขตการวิจัยโดยอาศัยบุคคลข้อมูล และพระภิกษุ หรือสามเณรนักเทศน์ผู้ที่

Copyright by Mahidol University

ได้รับการยอมรับ เป็นผู้อยู่อาศัยภายใน 4 อำเภอ อำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหลัก

1.4.2 บุคคลข้อมูล

บุคคลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที สำรวจและเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากบุคคลข้อมูล 2 กลุ่มที่สามารถยกตัวอย่างรายชื่อในขั้นต้นนี้ได้แก่

1. นักวิชาการท้องถิ่น ผู้ที่มีชื่อเสียง ผู้ที่มีผลงาน และผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ (ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที อาจารย์พิเศษ คณะ ศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ปรึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

2. ศาสตราจารย์อุดม รุ่งเรืองศรี (ผู้เชี่ยวชาญภาษาและวรรณกรรมล้านนา อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) ปรึกษาเกี่ยวกับลักษณะภาษาพื้นถิ่น

3. นายสนั่น ธรรมธิ (นักวิชาการดนตรีท้องถิ่น) ปรึกษาเกี่ยวกับ ความเชื่อ พิธีกรรม ลักษณะทำนอง

4. ท่านพระครูสายันต์ ยสะปโร (ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที วัดช่างแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่) ปรึกษาเกี่ยวกับการเทศน์กัณฑ์มัทที

5. พระครูอมร (ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่) ปรึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดเรียนรู้

6. พระปิฎกคุณาพร (ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที เจ้าคุณ วัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน) ปรึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดเรียนรู้

2. พระนักเทศน์

1. ท่านพระครูอดุลสีลกิตติ์ พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที วัดธาตุคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเก็บข้อมูลบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที และการเรียนรู้สืบทอดแบบเดิม

2. พระประชา ใบชา พระนักเทศน์เทศน์กัณฑ์มัทที วัดฉิมพลีวัน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการเก็บข้อมูลบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที

3. นายบุญถึง จักรขุเนตร อดีตพระนักเทศน์กัณฑ์มัทที ปัจจุบันเป็นมัคคฑายก วัดเชตุพน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

4. พระมหาสมชาติ มุษนารีย์ (นนทธมมิโก) พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ทำการวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลทำนอง เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ลักษณะทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที เพียง 1 ตัวอย่างเท่านั้น โดยเก็บข้อมูลจากงาน

Copyright by Mahidol University

สนามจริงในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง ประจำปี เมื่อวันที่ 23 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 ณ วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาทำนองเทศน์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ มุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์ทำนองการเทศน์เป็นสำคัญ ใช้กระบวนการศึกษามานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) ศึกษา รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกับกระบวนการสื่อสารบทเทศน์ (text) ใช้วิธีการบันทึกเสียงที่ปรากฏในงานสนามใช้อักษณสัทศาสตร์ (I.P.A. – International Phonetic Alphabets) เพื่อการสื่อลักษณะการออกเสียงของบทเทศน์ ให้เป็นที่เข้าใจร่วมแบบสากล และบันทึกเสียงที่ปรากฏโดยวิธีการทำการบันทึกโน้ตเพื่อวิเคราะห์ (music transcription) ตามวิธีการทางมานุษยดนตรีวิทยา

การวิเคราะห์ทำการวิเคราะห์จากพระนักเทศน์เพียง 1 ตัวอย่าง คือ พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จากที่ได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยกำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ แต่ดำเนินการศึกษาภายในข้อตกลง 4 อำเภอใหญ่ เนื่องจากพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่นี้นิยมการเทศน์กัณฑ์มัททีอย่างแพร่หลายเหมาะสมเป็นตัวแทนการศึกษาครั้งนี้โดยเลือกพระนักเทศน์ผู้มีน้ำเสียง และการเทศน์ในทำนองที่ได้รับการยอมรับทั้งจากพระนักเทศน์ด้วยกันเองและได้รับความนิยมจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 4 อำเภอนั้นเป็นข้อมูลประกอบการเลือกทำนองเทศน์ของพระนักเทศน์ที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง

การเขียนคำที่เป็นภาษาเฉพาะหรือภาษาท้องถิ่นนั้นใช้เสียงจากการเก็บข้อมูลเป็นเกณฑ์ในการเขียนเพื่อให้ได้เสียงที่ตรงกับภาษาท้องถิ่น

การใช้คำว่า มัทที เป็นเสียงที่ได้จากภาคสนามเป็นการออกเสียงแบบพื้นถิ่น แทนคำว่า มัทรี ที่มีความหมาย และการออกเสียงแบบภาคกลาง

Copyright by Mahidol University

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ก่าย** คือ การเทศน์ต่อไปอีก 5-7 คำ หลังจากเทศน์เสียงลงมาสู่เสียงปกติ
2. **ขึ้น** คือ การขึ้นระดับเสียงจากปกติเป็นระดับที่ 2 ระดับที่ 3 จนสุดระดับเสียงที่จะขึ้นต่อไป
3. **ตั้ง** คือ การเริ่มต้นคำทุกชนิด เช่น ตั้งนะโม หรือการหยุดหายใจแล้วตั้งต้นใหม่
4. **เตียว** คือ การกล่าวคำแต่ละคำของอักษรไปตามจังหวะ
5. **ธัมม์** หมายถึงใบลานซึ่งทั่วไปมักเขียนตามแบบภาคกลางว่า “ธรรม” หมายถึงคัมภีร์หรือหนังสือผูกทำด้วยใบลานขนาดยาวประมาณ 1 ศอก กว้างประมาณ 6 เซนติเมตร พบทั่วไปตามหอธัมม์ หรือหอไตร หรือหอพระไตรปิฎกของวัดต่างๆ ในล้านนา
6. **ธัมม์หลวง** หมายถึง คัมภีร์หรือชาดกที่เป็นเรื่องขนาดใหญ่โดยมากมักจะเป็นธัมม์มหาชาติ หรือเวสสันตรชาดกที่มีพิธีการเทศน์เป็นงานใหญ่ในเทศกาลยี่เป็ง
7. **มหาชาติ** คือ พระชาติอันยิ่งใหญ่เป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จุติลงมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
8. **มัททีมีความหมายตรงกับมัทรีทางภาคกลาง**
9. **ยั้ง** คือ การหยุดพักหายใจ แล้วจึงเริ่มต้นขึ้นบทใหม่
10. **ระบำ** คือ ทำนองในการเทศน์ ในการเทศน์แบบล้านนามีท่วงทำนองหลายอย่างเช่น มะนาวล่องของ พร้าวไกวใบ แมลงภู่จมดวง น้ำตกตาด นกเขาเหิน ช้างข้ามโท่ง
11. **ลูกโน้ต** คือ ลักษณะการบันทึกเสียงที่มีลักษณะที่สั้นมากกว่าปกติ
12. **วัฒนธรรมสายแม่** วัฒนธรรมที่นับถือและให้ความสำคัญสายผีบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิง
13. **วาง** คือ การทอดจังหวะของเสียง ก่อนที่จะเริ่มขึ้นเสียงใหม่
14. **เสียงนอก** เสียงที่เปล่งออกมาเป็นปกติธรรมดา
15. **เสียงใน** เสียงที่สูงกว่าเสียงปกติธรรมดาลักษณะคล้ายกับเสียง (harmonic)
16. **ใส่กาบ** การแต่งสัมผัสทางภาษาตามโครงสร้างรูปแบบกาพย์ล้านนา และร่ายทำนอง
17. **หว้าย** คือ การกลับระดับเสียงจากเสียงที่ขึ้นสูงสุดแล้วค่อยลดระดับมาหาเสียงปกติโดยที่ลมหายใจไม่ขาดตอน
18. **เหลียว** คือ การเอื้อนเสียงแต่ไม่ยาวมาก หรือเอื้อนเพียงระดับเสียงเพียงเสียงเดียว

Copyright by Mahidol University

บทที่ 2
การทบทวนวรรณกรรม

2.1 ประวัติความเป็นมาของการเทศน์กัณฑ์มัทที

การเทศน์กัณฑ์มัทที เนื้อหาเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องมหาชาติชาดกในพุทธศาสนา ซึ่งมีที่มาจากวรรณกรรมชาดก คำว่า " ชาดก " มาจากคำว่า ชาตะ (ธาตุ) แปลว่าเกิด ชาดก แปลว่าผู้เกิดแล้ว ชาดกหมายถึงการเล่าการเวียนว่ายตายเกิดของพระโพธิสัตว์เรื่องเล่าถึงเหตุการต่างๆ ที่พระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติต่างๆ ที่ทรงประสบกับเรื่องราว เนื้อเรื่องกล่าวถึงการบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ ก่อนที่พระองค์ประสูติเป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด (พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ์, 2528: 35-36)

เวสสันดรชาดก เป็นหนึ่งในหลายชาดกที่มีที่มาจากคาถาพัน ในพระไตรปิฎกในสมัยเมื่อทำการสังคายนาพระไตรปิฎก พระอรหันต์ได้แบ่งชาดกออกหลายชาดกขึ้นอยู่กับจำนวนคาถาว่ามีจำนวนเท่าใดในชาดกนั้น ๆ เวสสันดรชาดกจัดอยู่ในหมวด มหานิบาตชาดก ที่ต้องมีจำนวนพระคาถาตั้งแต่ 80 พระคาถาขึ้นไป มหานิบาตชาดกมีจำนวน 10 เรื่อง เรียกว่า ทศชาติ หรือ พระเจ้าสิบชาติ (สนิท ตั้งทวี, 2527: 144)

เวสสันดรชาดก เป็นชาดกในนิบาตประกอบด้วยเรื่องราวทั้งหมด13 กัณฑ์เทศน์ กัณฑ์มัททีเป็นกัณฑ์เทศน์หนึ่งในจำนวน 13 กัณฑ์เทศน์ เวสสันดรชาดกประกอบด้วยกัณฑ์หรือบทเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งชาวล้านนาเชื่อว่าการได้ฟังเทศน์ในกัณฑ์เทศน์ทั้ง 13 กัณฑ์นั้นจะได้รับบุญกุศลอย่างยิ่ง การฟังเทศน์เวสสันดรชาดกนิยมฟังในป่าเวฬุวันตั้งธัมม์หลวง แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่

1. แบบการเทศน์ประจำปี สมาชิกในสังคมร่วมกันเป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ โดยกรรมการวัดเป็นผู้แบ่งกัณฑ์เทศน์ให้กับพระ และสามเณรเป็นผู้เทศน์ นิยมทำในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคมของทุกปี
2. แบบสืบชะตาอายุ ชาวล้านนาเชื่อว่าปีเกิดมีความสำคัญ ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปีเกิด กับเรื่องโชคชะตาจึงเกี่ยวข้องกันในประเพณีสืบชะตานั้นผู้เกิดในปีต่างๆ เป็นเจ้าภาพถวายกัณฑ์เทศน์ และฟังเทศน์กัณฑ์นั้นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปีใจ้	(ปีชวด)	กัณฑ์ทศพร	19	คาถา
2. ปีเป้า	(ปีฉลู)	กัณฑ์หิมพานต์	134	คาถา
3. ปียี	(ปีขาล)	กัณฑ์ทานกัณฑ์	209	คาถา
4. ปีเหม้า	(ปีเถาะ)	กัณฑ์วนปเวสน์	57	คาถา
5. ปีสี	(ปีมะโรง)	กัณฑ์ชูชก	79	คาถา

Copyright by Mahidol University

6. ปีใส้	(ปีมะเส็ง)	กัณฑ์จุลพล	35	คาถา
7. ปีสะง้า	(ปีมะเมีย)	กัณฑ์มหาพน	80	คาถา
8. ปีเม็ด	(ปีมะเมีย)	กัณฑ์กุมาร	101	คาถา
9. ปีสัน	(ปีวอก)	กัณฑ์มัทที	90	คาถา
10. ปีเร้า	(ปีระกา)	กัณฑ์สักกบรรพ์	43	คาถา
11. ปีเส็ด	(ปีจอ)	กัณฑ์มหาราช	69	คาถา
12. ปีใค้	(ปีกุน)	กัณฑ์ฉกษัตริย์	36	คาถา

13. นครกัณฑ์ 48 คาถา เป็นกัณฑ์มงคลศรัทธาทั้งหมดร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระเวสสันดรเสด็จกลับเมืองฝนโบกขรพรรษตกลงมาเป็นศิริมงคล (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ-กรุงเทพฯ, 2542: 345-346)

เวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์อันเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเรียกการเสวยชาติเป็นพระเวสสันดรว่า มหาชาติ หรือชาติที่ยิ่งใหญ่ (พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2537: 11)

นิบาตชาดกเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ 10 ชาติ ก่อนที่จะเสวยชาติเป็นพระพุทธเจ้า ชาดกที่กล่าวถึงชาติทั้ง 10 ชาตินี้รู้จักในสังคมชาวล้านนาว่า “ พระเจ้าสิบชาติ ” ซึ่งมีชื่อเรียกแต่ละชาติเป็นคำย่อเรียกว่า “ หัวใจพระเจ้าสิบชาติ ” ประกอบด้วย “ เต ชะ สุ เน มะ ภู จะ นา วิ เว ” ชาติที่ถือว่าสำคัญที่สุดนั้นคือชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ในครั้งเสวยชาติเป็นพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานบารมี เรียกว่า “ มหาชาติ ” ประกอบด้วยบทสวด 1,000 พระคาถา เชื่อว่าใครฟังคาถาพันจบใน 1 วันนั้นสามารถพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย

กัณฑ์มัททีเป็นหนึ่งในทั้งหมด 13 กัณฑ์ของเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ เนื้อเรื่องโดยสรุปของมหาชาติชาดกเริ่มต้นที่พระเวสสันดรเป็นโอรสกษัตริย์มีมเหสีชื่อพระนางมัทที มีโอรสธิดาชื่อชาลี และกัณหา มีช้างคู่บารมีชื่อช้างปัจจัยนาค พระเวสสันดรทรงฝักใฝ่ในการบำเพ็ญทานมาแต่ประสูติ พระราชาต่างเมืองใช้พราหมณ์มาทูลขอช้างปัจจัยนาคเพื่อไปช่วยให้ฝนตก พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ ประชาชนในเมืองของพระองค์ต่างโกรธแค้นเนรเทศพระองค์ออกจากเมือง ทรงพาพระมเหสี พระโอรสและพระธิดาไปผนวชอยู่ที่เขาวงกตในป่า มีพราหมณ์ชูชกมาทูลขอพระโอรสธิดาพระองค์ทรงพระราชทานพระโอรสและพระธิดาทั้งสองให้พระอินทร์แปลงเป็นพราหณ์มาทูลขอพระนางมัทที เพื่อให้พระเวสสันดรทำทาน แล้วถวายพระนางคืน ชูชกพาสองกุมารหลวงทางเข้าไปสู่บ้านเมือง พบพระอัยกาทรงไถ่ตัวทั้งสองกุมารไว้ประชาชนหายโกรธพระเวสสันดรจึงพากันทูลเชิญพระเวสสันดรและพระนางมัททีเสด็จกลับคืนยังเมือง (พงษ์จันทร์ คล้ายสุวรรณ, 2528: 47)

Copyright by Mahidol University

2.2 บทบาทการเทศน์กัณฑ์มัทที

การสวด คือ การสาธยาย หรือท่องพระธรรมคำสอนของพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้พุทธบริษัทได้สดับรับฟัง (มณี พยอมยงค์, 2529: 97)

การเทศน์ คือ การอ่านคัมภีร์ใบลานที่จารึกพระธรรมในพุทธศาสนาให้ผู้อื่นได้รับรู้ การเทศน์แบบล้านนานั้นมีลักษณะการอ่านด้วยลีลาน้ำเสียงที่มีท่วงทำนองไพเราะตามแบบประเพณีนิยมในแต่ละท้องถิ่น (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ-กรุงเทพฯ, 2542: 2876)

การเทศน์กัณฑ์มัททีนั้นมีโอกาสในการเทศน์สำคัญในงานประเพณียี่เป็ง งานประเพณีตั้งธัมม์หลวง และงานสืบชะตาของชาวล้านนา การเทศน์เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีและความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อทางศาสนาที่เชื่อว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 1,000 พระคาถาทำให้ได้พบกับโลกพระศรีอาริย์ ลักษณะความเชื่อทางศาสนาทำให้การเทศน์มหาชาติมีบทบาททางสังคมของชาวล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมฟังธรรมในงานปาเวณีตั้งธัมม์หลวง เดือนที่ 2 เดือนยี่ หรือเดือนพฤศจิกายน และเดือนที่ 3 หรือเดือนธันวาคม (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2544: 23)

การเทศน์กัณฑ์มัททีเป็นกัณฑ์เทศน์ที่ได้รับความนิยมกัณฑ์เทศน์หนึ่งในหลายๆ กัณฑ์เทศน์ ชาวล้านนานิยมฟังเทศน์กัณฑ์มัทรีเนื่องจากเนื้อหาบรรยายถึงความรู้สึกของแม่ที่ถูกพรากลูกไปจากอ้อมอก แสดงความรู้สึกที่ต้องปฏิบัติตนให้เชื่อฟังผู้เป็นสามี เนื้อหาบางตอนมีความเศร้าโศก ทำนองที่ใช้ในการเทศน์มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาจึงทำให้การเทศน์มัททีเป็นกัณฑ์ที่สะเทือนอารมย์แก่ผู้ที่ได้รับฟังการฟังเทศน์ของชาวล้านนาปัจจุบันเน้นการฟังเพื่อความไพเราะเหตุที่กัณฑ์มัททีได้รับความนิยมเพราะกัณฑ์มัททีมีท่วงทำนองที่ไพเราะ และการเทศน์ได้เปลี่ยนบทบาทจากแต่เดิมที่มีลักษณะการเทศน์ที่ยาว ปัจจุบันมีวิธีการลดทอนเนื้อหา กล่าวเนื้อหาโดยสรุปมุ่งเน้นความไพเราะของทำนองเป็นสำคัญ (พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2537: 21-22)

การเทศน์ เปรียบเหมือนการขับร้องทางพุทธศาสนา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อที่นำคำสอนและพุทธวจนะมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน เนื้อเรื่องต่างๆ ได้ประพันธ์เรียบเรียงในลักษณะของความเรียง และร้อยกรอง การเทศน์ของชาวล้านนามีวิธีการเทศน์ที่มีเอกลักษณ์เป็นของตน การเทศน์แบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1. วิธีการเทศน์แบบธรรมวัตร เป็นวิธีการเทศน์ความเรียงในทำนองปกติธรรมดาโดยยึดคัมภีร์ต่างๆ ที่ใช้เทศน์ทางภาคเหนือ แบ่งวิธีการเทศน์แบบธรรมวัตร ออกได้ 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การเทศน์คัมภีร์ คือ การนำคัมภีร์มาอ่านเพื่อสั่งสอนโดยตรง

1.2 การปุจฉาวิสัชนา คือ การเทศน์แบบสนทนาธรรม โดยพระสงฆ์ 2 รูป ประกอบด้วย พระสกวาทีเป็นผู้ถาม และพระปรวาทีเป็นผู้ตอบ

Copyright by Mahidol University

1.3 การปาฐกถาธรรม คือ การเทศน์ตามหัวข้อต่างๆ ที่มีการเตรียมไว้ มีการยกเรื่องราวต่างๆ ในคัมภีร์มาประกอบบ้าง

2. การเทศน์มหาชาติ เป็นวิธีการเทศน์แบบมีทำนองเฉพาะ มีการว่ากาพย์ มีลักษณะการว่ากาพย์ 3 บั้ง ประกอบด้วยกาพย์เก้า กาพย์กลาง และกาพย์ปลาย (มณี พยอมยงค์, 2529: 94-96)

การเทศน์มหาชาติล้านนานั้นมีลักษณะเฉพาะทางทำนอง ทำนองหรือที่เรียกว่า ระบำ ในภาษาท้องถิ่นมีความหมาย หมายถึงสำเนียงที่ได้รับการฝึกฝน และถ่ายทอดมาจากครูบาอาจารย์ อันเป็นเอกลักษณ์แต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไป เช่น ระบำพร้าวไกวใบ นิยมเทศน์ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย เชียงตุง และแม่ฮ่องสอน มีลักษณะทำนองที่ช้า ระบำมะนาวล่องของเป็นระบำที่เทศน์เป็นทำนองเสียงสูง ต่ำ สลับกันเป็นระดับ พบมากในพื้นที่จังหวัดลำปาง น่าน บางแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย และทำนองนกเขาเหิน มีลักษณะการเทศน์แบบเอื้อนเสียงขึ้นสูงทุกระยะลมหายใจ นิยมมากในจังหวัดแพร่ น่าน และลำปางบางแห่ง (มณี พยอมยงค์, 2529: 97)

การเทศน์มหาชาติของชาวล้านนามีลักษณะการเทศน์ที่แตกต่างจากการเทศน์ในแหล่งอื่นๆ มหาชาติของล้านนาแบ่งออกทั้งหมด 13 กัณฑ์ จากทั้งหมด13 กัณฑ์มีการแบ่งเสียง หรือคัดเสียงสำหรับสามเณร และพระผู้ที่ฝึกเรียนเทศน์ซึ่งคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพ บุคลิก ของผู้เทศน์ด้วยว่าควรได้เสียงเทศน์ในระดับใด ระดับเสียงนี้เองเป็นสิ่งกำหนดว่าผู้เทศน์นั้นควรเทศน์เสียงใดจากทั้งหมด 13 กัณฑ์ แบ่งระดับเสียงเทศน์ออกเป็น 3 ระดับเสียงดังนี้

1. เสียงแหลม ให้เทศน์กัณฑ์ทศพร กุมาร มัทที และฉกษัตริย์
2. เสียงกลาง ให้เทศน์กัณฑ์หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวสน์ จุลพน มหาพน และสักบรรพ์
3. เสียงทุ้ม ให้เทศน์กัณฑ์ชูชก มหาราช และนครกัณฑ์

กัณฑ์ที่มีลักษณะลีลา และจังหวะการเทศน์พิเศษ ได้แก่ กัณฑ์ชูชก กุมาร มัทรี มหาราช ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ ส่วนกัณฑ์อื่นๆ ไม่นิยมเทศน์แบบเดินทำนอง (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ-กรุงเทพฯ, 2542: 2346)

เรื่องย่อกัณฑ์ ที่ 9 มัทที (90 พระคาถา)

พระอินทร์ทรงทราบด้วยทิพยเนตรว่า ชูชกขอสองกุมารจากพระเวสสันดร จึงใช้เทวดาสามองค์แปลงกายเป็นราชสีห์ และเสือสองตัว ไปนอนขวางทางเดินกลับอาศรมของพระนางมัทที ทั้งนี้เพื่อประวิงเวลาเป็นการส่งเสริมการบำเพ็ญทานให้สำเร็จตามความมุ่งหวังของพระเวสสันดร

เมื่อพระนางมัททีถึงอาศรมก็ร้องเรียกหาพระกัณหา และพระชาลี แต่ก็ไม่พบ จึงเข้าไปทูลถามพระเวสสันดร กลับถูกพระเวสสันดรตัดพ้อต่อว่าทำให้พระนางมัททีเสียพระทัยร้องไห้

Copyright by Mahidol University

คร่ำครวญจนสลบไป พระเวสสันดรจึงทรงแก้ไขจนฟื้น และทรงบอกความจริงให้ทราบ และให้ขันติธรรมข่มใจอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานของพระสวามีในครั้งนี้ (พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2537: 32)

2.3 โอกาสสำหรับการเทศน์กัณฑ์มัทที

ลักษณะการเทศน์อย่างมีแบบแผนแบบล้านนานี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาความเจริญของอาณาจักรล้านนาในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สำเนียงการเทศน์ของกลุ่มชนต่างๆ มีสำเนียงที่ต่างกันออกไป เช่น สำเนียงการเทศน์ของชาวไทลื้อ มีสำเนียงต่างกับสำเนียงการเทศน์ของชาวไทยอง การเทศน์มัททีพบว่ามีโอกาสการเทศน์อยู่ 4 โอกาสด้วยกัน ประกอบด้วย งานประเพณียี่เป็ง งานประเพณีตั้งธัมม์หลวง งานสืบชะตา และงานศพ

การเทศน์กัณฑ์มัททีเป็นส่วนหนึ่งในการเทศน์มหาชาติที่มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ พระผู้เทศน์ต้องขึ้นธรรมมาสน์แบบล้านนาที่มีลักษณะเอื้ออำนวยต่อเสียงที่จะเกิดช่วยขยายเสียงเพิ่มความก้องกังวานของเสียงมีลักษณะเป็นมณฑปสูงมีบันไดทางขึ้นด้านหลังเมื่อพระอยู่ด้านในธรรมาสน์แล้วมองไม่เห็นผู้ฟังทำให้เกิดสมาธิในการเทศน์ รูปแบบแปลนของวิหารตามแบบล้านนาโบราณมักเจาะผนังด้านที่ติดกับธรรมาสน์ให้เป็นปล่องเล็กๆ เพื่อให้แสงจากภายนอกอาคารเข้ามาสู่ธรรมาสน์ช่วยในการอ่านธรรมใบลาน แท้จริงพระนักเทศน์ที่เทศน์จนชำนาญแล้วไม่จำเป็นที่ต้องอ่านใบลานพระนักเทศน์ที่ดีต้องจำความในใบลานให้ได้ทั้งหมด

2.4 สารัตถะที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้จำเป็นต้องทราบข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ในการศึกษาทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ได้ทบทวนวรรณกรรม และข้อมูลพื้นฐานดังต่อไปนี้

2.4.1 ข้อมูลจังหวัดเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่ มีชื่อปรากฏในตำนานว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาไทยมาตั้งแต่พระยามังรายได้ทรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1839 ซึ่งมีอายุครบ 700 ปี ในปีพ.ศ. 2539 เชียงใหม่มีฐานะเป็นนครหลวงอิสระปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ประมาณ 261 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 1839-2100) ในปี พ.ศ. 2101 เชียงใหม่ได้เสียเอกราชให้แก่กษัตริย์พม่าชื่อบุเรงนอง และได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่านานร่วม 200 ปี เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงช่วยเหลือล้านนาไทยภายใต้การนำของพระยากาวิละ และพระยาจ่าบ้าน ทำการขับไล่พม่าออกไปจากเมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

Copyright by Mahidol University

สถาปนาพระยากาวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองในประเทศราช มีเชื้อสายของพระยากาวิละ ตระกูลเจ้าเจ็ดตน ปกครองเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน ลำปางสืบต่อมาจนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองประเทศราชได้ยกเลิกการมีเมืองประเทศราชในภาคเหนือ จัดตั้งการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เรียกว่า " มณฑลพายัพ " และ เมื่อปี พ.ศ. 2476 พระบามสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับปรุงการปกครองเป็นแบบจังหวัด เชียงใหม่จึงมีสถานะเป็นจังหวัดจนถึงในปัจจุบัน

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้ง จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย เส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,027 ฟุต (310 เมตร) ส่วนกว้างจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกประมาณ 138 กิโลเมตร ส่วนยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 320 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ รัฐฉานของสหภาพพม่า โดยมีสันปันน้ำของดอยคำ ดอยปกกลา ดอยหลักแต่ง ดอยถ้ำป่อง ดอยถ้วย ดอยผาวอก ดอยอ่างขาง อันเป็นส่วนหนึ่งของทิวเขาแดนลาว เป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอสามเงา จังหวัดตากมีร่องน้ำแม่ตื่นและสันปันน้ำดอยเรี่ยม ดอยหลวง เป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดเชียงราย ลำพูน และลำปาง ส่วนที่ต่อกับจังหวัดเชียงรายและลำปาง มีร่องน้ำลึกของแม่น้ำกก สันปันน้ำดอยซาง ดอยหลุมข้าว ดอยแม่วัวน้อย ดอยวังผา ดอยแม่โต เป็นเส้นกั้นอาณาเขต ส่วนที่ติดต่อจังหวัดลำพูนมีดอยขุนห้วยหละ ดอยช้างสูงและร่องน้ำแม่ปิงเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอปาย อำเภอขุนยวมและอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสันปันน้ำ ดอยกิ่วแดง ดอยแปรเมือง ดอยแมยะ ดอยอังเกตุ ดอยแม่สุรินทร์ ดอยขุนยวม ดอยหลวงและร่องแม่ริด แม่ออย และสันปันน้ำดอยขุนแม่ตื่นเป็นเส้นกั้นอาณาเขต

สภาพภูมิประเทศ

เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีสภาพอากาศค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียสโดยมีค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปี 72 %

Copyright by Mahidol University

สภาพภูมิอากาศจังหวัดเชียงใหม่อยู่ภายใต้อิทธิพลมรสุม 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งภูมิอากาศออกได้เป็น 3 ฤดู ได้แก่

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม จนถึงเดือนตุลาคม โดยได้รับอิทธิพล จากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนไปจนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดพาความหนาวเย็นจากประเทศจีนลงมาปกคลุมประเทศไทยตอนบน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมฝ่ายใต้

จังหวัดเชียงใหม่มีผู้นับถือศาสนาต่างๆ จากการสำรวจข้อมูลจังหวัดประจำปี พ.ศ. 2544 จัดกลุ่มผู้นับถือศาสนาออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ กลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ กลุ่มผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ซิกส์ กลุ่มผู้นับถือศาสนาอื่นๆ ประชากรจังหวัดเชียงใหม่มีผู้นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 1,347,804 คน คิดเป็นร้อยละ 84.91 % ของจำนวนกลุ่มผู้นับถือศาสนาทั้งหมด มีพุทธศาสนสถานแบ่งออกดังนี้

1. วัดมหานิกาย 1,196 แห่ง
2. วัดธรรมยุต 93 แห่ง
3. ที่พักสงฆ์ 301 แห่ง

2.4.2 ประวัติศาสตร์ล้านนา

นครเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1839 นับเป็นการเปิดศักราชใหม่ของชาวไทยยวน เนื่องจากได้สถาปนาศูนย์กลางของอาณาจักรแห่งใหม่ขึ้น เชียงใหม่มีฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม นครเชียงใหม่จึงได้รับการสถาปนาความสำคัญให้เหนือเมืองอื่นๆ ในอาณาจักร นับตั้งแต่เริ่มสร้าง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสิทธิธรรมแก่นครเชียงใหม่ ความสำคัญของนครเชียงใหม่มีดังนี้ (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2529: 19-23)

ประการแรก ความสำคัญของเชียงใหม่ ในฐานะเมืองหลวงถาวรของอาณาจักร แนวคิดการสร้างเมืองหลวงถาวร ปรากฏชัดเจนเมื่อสร้างนครเชียงใหม่ ก่อนหน้านั้น ในต้นรัชสมัยพญามังราย พระองค์ทรงย้ายที่ประทับซึ่งมีฐานะเป็น “เมืองของกษัตริย์” อยู่เสมอ ตามประวัติก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่พญามังรายสร้างเมืองหลายแห่ง เช่น เชียงราย ฝาง เวียงกุมกาม เมืองดังกล่าวเป็นเพียงที่อยู่ของกษัตริย์ที่สร้างขึ้นอย่างง่ายๆ โดยขุดคูน้ำ ก่อคันดินล้อมรอบเพื่อป้องกันตนเองเท่านั้น

Copyright by Mahidol University

ดังตัวอย่างการสร้างเวียงเชียงราย พญามังรายสร้างเวียงเชียงรายล้อมรอบดอยจอมทอง ตัวเวียงมีขนาดเล็ก พื้นที่ส่วนใหญ่คงใช้เป็นที่ประทับ

การย้าย " เมืองที่ประทับ " อยู่เสมอจนเป็นลักษณะราชธานีชั่วคราวนั้น เป็นแนวคิดที่แสดงว่า ราชธานีมิใช่สถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อรัฐ แต่มีความสำคัญเพียงเป็นที่ประทับของกษัตริย์ ราชธานีจึงมีขนาดเล็ก และสร้างขึ้นอย่างง่ายๆ กษัตริย์ก็ย้ายที่ประทับไปตามเมืองราชธานีที่สร้างขึ้นใหม่ ลักษณะเช่นนี้มักจะพบในสังคมชนเผ่าซึ่งยังไม่พัฒนาเป็นรัฐ

สังคมของชาวไทยในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก เป็นรัฐที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มเมืองอย่างหลวมๆ แต่ละเมืองก็มีฐานะเป็นเครือญาติกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้ราชธานี ไม่มีความสำคัญเป็นพิเศษในรัฐ จึงพบว่าราชธานีที่มีชื่อปรากฏในตำนาน เช่น เชียงลาว เงินยาง ล้วนเป็นเมืองที่ไม่อาจระบุที่ตั้งที่ชัดเจนได้ และไม่พบร่องรอยของเมือง เช่น คันดินคูน้ำเลยราชธานีดังกล่าวคงเป็นเพียงที่ประทับของกษัตริย์ แนวคิดดังกล่าวเป็นจารีตของรัฐไทยโบราณที่สืบมาจนถึงสมัยพญามังราย พญามังรายคงได้รับอิทธิพลจากจารีตของรัฐไทยโบราณที่ย้ายราชธานีอยู่เสมอ พญามังรายจึงย้ายราชธานีอยู่หลายครั้งในช่วงต้นรัชสมัยและเมืองที่ประทับก็มีขนาดเล็กที่สร้างอย่างง่ายๆ

เมื่อพญามังรายยึดครองหริภุญไชยได้แล้วจึงเริ่มก่อรูปเป็นราชอาณาจักรล้านนาซึ่งในขณะนั้นมีฐานะเป็นรัฐที่มีอาณาเขตกว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม ความเปลี่ยนแปลงของรัฐล้านนาในช่วงหลังจากยึดครองแคว้นหริภุญไชยมีมากมาย ดังเช่น

1. อาณาเขตและประชากรเพิ่มมากขึ้น เป็นผลจากรวมแคว้นโยนและแคว้นหริภุญไชยเข้าด้วยกัน
2. การผสมผสานของวัฒนธรรมของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ เกิดเป็นวัฒนธรรมล้านนาร่วมกัน และการสลายตัวของชนเผ่าเป็นชนชาติเดียวกัน
3. การรับอิทธิพลจากหริภุญไชยซึ่งมีวัฒนธรรมและความเจริญด้านต่างๆ มาช้านาน

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในช่วงกำเนิดอาณาจักรล้านนาก่อให้เกิดแนวคิดที่จะมีเมืองหลวงถาวร เพื่อให้เป็นสถาบันทางการเมือง ซึ่งอำนวยความสืบเนื่องให้แก่รัฐก็ค่อยๆ ปรากฏขึ้นในสมัยพญามังราย แนวคิดที่จะมีเมืองหลวงถาวรของรัฐนี้

แนวคิดการมีเมืองหลวงถาวรปรากฏอย่างเด่นชัดในแคว้นหริภุญไชย เพราะเมืองหริภุญไชยเป็นเมืองหลวงสืบต่อกันมานับตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวี (ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 14) จนกระทั่งถึงสมัยพญาพญายี่บา (หมดอำนาจราว พ.ศ. 1835) รวมเวลาแล้วกว่า 500 ปี เมืองหลวงแห่งนี้มิเคยถูกย้ายไปที่อื่น แม้ว่าบางครั้งในประวัติศาสตร์ของแคว้นหริภุญไชยจะมีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งน่าจะมีผลต่อการย้ายเมืองหลวง เช่น เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 เมืองหริภุญไชยเกิดอหิวาตกโรค ชาวเมืองหนีโรคระบาดไปอยู่เมืองสุธรรมนคร แต่หลังจากอหิวาตกโรคสงบลง ชาวหริภุญไชย

Copyright by Mahidol University

ก็กลับมาอยู่เมืองหริภุญไชยตามเดิม และตามประวัติเมืองหริภุญไชยเคยถูกกษัตริย์ต่างถิ่นยึดครอง แต่กษัตริย์ต่างถิ่นก็ครองเมืองหริภุญไชยต่อมาโดยไม่คิดย้ายเมืองหลวงไปอยู่ในถิ่นของตนเมืองหริภุญไชยจึงได้รับการยอมรับในฐานะเมืองหลวงมาตลอด

พญามังรายมีความต้องการสร้างเมืองเชียงใหม่ซึ่งพญามังรายต้องการสถาปนาให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวงถาวรของอาณาจักรล้านนา จึงตั้งใจสร้างให้เป็นเมืองขนาดใหญ่ " กูจักสร้างบ้านแปงเมืองอันใหญ่แท้ " พญามังรายได้กำหนดให้เชียงใหม่กว้างด้านละ 2,000 วา ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มาก คือใหญ่กว่าเชียงใหม่ (เฉพาะเขตสี่เหลี่ยมจัตุรัส) ถึงเท่าตัว ข้อเสนอของ พระองค์จึงได้รับการคัดค้านจากพญางำเมือง และพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นเมืองใหญ่เกินไป ในที่สุดก็ลดขนาดลงเท่าตัว จากความต้องการดังกล่าวได้มีการวางแผนสร้างเมืองเชียงใหม่อย่างดีผลที่ออกมาก็คือเชียงใหม่มีผังเมืองดียิ่ง และตำแหน่งที่ตั้งก็มีความเหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร การสร้างเมืองเชียงใหม่ จึงเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ต่อรัฐของชาวไทยยวนที่พัฒนาการจากรูปแบบรัฐแว่นแคว้นมาสู่รัฐแบบอาณาจักร

ประการที่สอง การสร้างสิทธิธรรมให้นครเชียงใหม่ นครเชียงใหม่ที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ที่ยังไม่เคยเป็นเมืองมาก่อน ย่อมขาดสิทธิธรรม อีกทั้งเมืองอื่นๆ ที่อยู่ในอาณาจักรล้านมีความเก่าแก่กว่ามากมาย เช่น นครหริภุญไชย เขลางคนคร เชียงแสน ได้มีการตั้งเป็นแว่นแคว้น-นครรัฐอยู่ก่อนแล้ว นครเชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นเมืองน้องใหม่ ที่ต้องสร้างสิทธิธรรม ให้เป็นที่ยอมรับในความสำคัญ

พญามังรายทรงสร้างสิทธิธรรมให้เมืองเชียงใหม่นับแต่เริ่มสร้าง โดยประกาศให้รัฐไทยอื่นๆ ทราบถึงฐานะอันยิ่งใหญ่ของเมืองหลวงแห่งใหม่ การเชิญพญางำเมืองและพ่อขุนรามคำแหงมาร่วมกันพิจารณาสร้างเมืองเชียงใหม่ ก็เพื่อให้รับรู้และยอมรับฐานะของเชียงใหม่ เมื่อสร้างเมืองเชียงใหม่ก็มีลักษณะพิเศษคือได้ดูชะตา วันกำเนิดเมือง โดยระบุวันเดือนปีเกิดไว้ชัดเจน จนสามารถคำนวณวันสร้างเมืองเป็นวันทางสุริยคติได้ ซึ่งไม่เคยมีเมืองใดกระทำเช่นนี้เลยเมืองเชียงใหม่จึงได้รับการวางแผนการสร้างและวางผังเมืองดีมาก นับเป็นเมืองทันสมัยมากในขณะนั้น

พญามังรายได้ทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสืบเนื่องพระองค์ไม่ย้ายไปประทับที่ไหนอีกเลย ดังพบว่า พระองค์ประทับที่เชียงใหม่จนสวรรคต หลังจากพระองค์สวรรคตไปแล้ว เชียงใหม่มีสิทธิธรรมเกิดขึ้นแล้วเพราะพบว่านับตั้งแต่สมัยพญาไชยสงครามเป็นต้นมา การแย่งชิงราชสมบัติได้สำเร็จ หมายถึงการแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ได้ โดยเฉพาะการนั่งแท่นบัลลังก์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องปลงพระชนม์กษัตริย์ แสดงว่าเมืองเชียงใหม่ได้รับการยอมรับในฐานะสถาบันทางการเมืองแล้ว ดังตัวอย่าง ขุนเครือแย่งชิงเชียงใหม่จากท้าวแสนพู โดยไม่ทำร้ายพญาไชย

Copyright by Mahidol University

สงครามซึ่งเป็นกษัตริย์ และในกรณีท้าวลกทำการประหารแย่งชิงราชสมบัติจากพญาสามฝั่งแกน ก็เข้ายึดอำนาจในเวียงเชียงใหม่ โดยเข้าไปในราชมณเฑียร

เมืองเชียงใหม่ในฐานะศูนย์กลางของอำนาจในอาณาจักรได้สร้างตามคติจักรวาลด้วย ซึ่งเมืองเชียงใหม่เปรียบประดุจศูนย์กลางจักรวาลจึงมีความสำคัญที่สุด โดยมีเมืองบริวารอยู่รายรอบ ในเมืองเชียงใหม่เองก็ได้สร้างจำลองตามคติความเชื่อเรื่องระบบจักรวาลโดยมีพระเจดีย์หลวง " เขาพระสุเมรุ " ศูนย์กลางจักรวาล เป็นศูนย์รวมจิตใจอันสูงส่ง และรายล้อมด้วยวัดบริวารเปรียบประดุจดวงดาวน้อยใหญ่อีก 8 วัด ตามทักษาเมือง คือวัดเชียงยืน วัดชัยศรีภูมิ์ วัดบุพพาราม วัดชัยมงคล วัดนันทาราม วัดตโปทาราม วัดสวนดอก และวัดเจ็ดยอด ด้วยคติดังกล่าวในเวียงเชียงใหม่จึงมีสถานที่สำคัญที่ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองตั้งอยู่ที่บริเวณกลางเวียงเชียงใหม่ อันเป็นศูนย์กลางจักรวาล ได้แก่ เสาอินทขีล ต้นไม้ยาง กุมภัณฑ์ หอคำ (พระราชวัง) และวัดสำคัญทั้งนี้เพื่อสร้างสิทธิธรรมให้เมืองเชียงใหม่มีฐานะสูงเด่นเหนือเมืองบริวาร (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2529: 26)

การสร้างเมืองเชียงใหม่ถือเป็นความสำเร็จสูงส่ง เพราะเชียงใหม่ได้รับสิทธิธรรม ในฐานะศูนย์กลางสำคัญของล้านนาตลอดมา แม้ว่าอาณาจักรล้านนาจะสลายตัวไปในช่วงที่พม่าปกครอง แต่หลังจากที่บ้านเมืองได้รับการฟื้นฟูในสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน พระเจ้ากาวิละ ซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่เวียงป่าซาง 14 ปี ก็ยังคงเลือกเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของล้านนา โดยกลับมาฟื้นฟูเชียงใหม่ให้เจริญรุ่งเรืองต่อมา เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางภาคเหนือสืบมาจนถึงปัจจุบัน (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2539: 115-119)

เมืองเชียงใหม่มีอำนาจ เป็นศูนย์กลางการปกครองล้านนาในยุคสมัยโบราณ และสืบเนื่องอำนาจทางการปกครอง ศาสนา เศรษฐกิจมาโดยตลอดรวมถึงเมื่อล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองแบบศูนย์กลางของอาณาจักรสยาม เชียงใหม่ยังคงเป็นหัวเมืองประเทศราชที่สำคัญในมณฑลพายัพ (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2544: 1)

เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ซึ่งการรับวัฒนธรรมจากอาณาจักรอื่นๆ ที่มีผลเกี่ยวข้องกับล้านนา ไม่ว่าเรื่องการสงคราม การเมืองการปกครอง และการค้าขายเป็นต้น วัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้กลั่นกรองเลือก รับ ปรับใช้ ให้เข้ากับสังคมตนเอง พัฒนาวัฒนธรรมของตนมาโดยตลอด วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น งานวรรณกรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะ ของเมืองเชียงใหม่นั้นยังคงมีหลักฐานปรากฏให้เห็นมาในปัจจุบัน แต่ทว่าเมื่อกล่าวถึงหลักฐานความเป็นดนตรีล้านนาแท้จริงนั้นค่อนข้างไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนมากนักหากมองย้อนกลับไปมองว่าทำนองเทศน์ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณของชาวล้านนานั้น เป็นสิ่งที่แฝงความคิด ความรู้เกี่ยวกับดนตรี หรือทำนอง

Copyright by Mahidol University

อันแสดงออกถึงความเป็นวัฒนธรรมดนตรีล้านนานั้นเป็นมุมมองที่น่าศึกษาและวิเคราะห์ความเกี่ยวเนื่องทางวัฒนธรรมดนตรี การเทศน์ และการดนตรีของล้านนาปรากฏอย่างเด่นชัด ในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญทางวัฒนธรรม รวมถึงพระพุทธศาสนา บทบาทของทำนองเทศน์นั้นมีผลต่อลักษณะสุนทรียภาพทางดนตรีของคนในท้องถิ่นอาจสะท้อนถึงวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดเชียงใหม่ ความงามทางด้านดนตรีที่สืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกชนรุ่นหนึ่งได้เช่นกัน

2.4.3 พุทธศาสนาในล้านนา

สมัยล้านนาตรงกับสมัยสุโขทัย และคาบเกี่ยวเข้าไปในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่แยกต่างหากเพื่อการกำหนด พระเทพเวทีได้กำหนดแบ่งช่วงยุคสมัยของพุทธศาสนาของล้านนาไว้ ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 1802-1853 พระเจ้ามังรายครองราชย์ ณ เมืองเชียงใหม่ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น สร้างวัดเชียงมั่น เป็นต้น

พ.ศ. 1898- 1928 ในรัชกาลพระเจ้ากือนาธรรมิกราช พระองค์ทรงส่งราชฑูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลขออาราธนาพระสังฆราช สุมนเถร ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาและนำพระบรมสารีริกธาตุไปยังล้านนา ประมาณ พ.ศ. 1913 เป็นการเริ่มต้นพุทธศานาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา กับมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัดบุบผาราม (วัดสวนดอก เสร็จ พ.ศ. 1917) และพระธาตุดอยสุเทพ(เสร็จ พ.ศ. 1927) เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่นำมานั้น

พ.ศ. 1977 ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน พระสถูปใหญ่เก่าแก่องค์หนึ่ง ณ เมืองเชียงรายต้องอสนีบาตพังลงได้พบพระแก้วมรกต

พ.ศ. 1978- 2030 ในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์พระองค์นี้เคยทรงผนวชชั่วคราว ณ วัดป่าแดงเมื่อ พ.ศ. 1990 ต่อมา พ.ศ. 1998 พระสงฆ์คณะหนึ่งได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา เมื่อกลับมาได้นำต้นพระศรีมหาโพธิ์มาด้วย จึงโปรดให้สร้างอารามถวายชื่อวัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด ครั้นถึง พ.ศ. 2020 โปรดอุปถัมภ์จัดการ สังคายนาครั้งที่ 1 ของประเทศไทย หรือนับต่อจากลังกาเป็นครั้งที่ 8 ที่วัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด ช่วงเวลาระยะนี้ (ประมาณแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 จนสิ้นพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนใหญ่ในรัชกาล พระเมืองแก้ว พ.ศ. 2038-2068) เป็นระยะรุ่งเรืองแห่งวรรณคดีพระพุทธศาสนาของล้านนาไทย มีพระสงฆ์เป็นนักปราชญ์คัมภีร์ภาษาบาลีขึ้นมาก เช่น

- พระสิริมังคลาจารย์ แต่ง มังคลัตถทีปนี เวสสันตรทีปนี จักวาฬทีปนี สังขยาปกาสกฎีกา
- พระญาณกิตติ แต่ง โยชนาวินัย โยชนาอภิธรรม
- พระรัตนปัญญา แต่ง วชิรสารัตถสังคหะ และ ชินกาลมาลีปกรณ์

Copyright by Mahidol University

- พระโพธิรังษี แต่ง จามเทวีวงศ์
- พระนันทาจารย์ แต่ง สารัตถสังคหะ
- พระสุวรรณรังสี แต่ง ปฐมสมโพธิสังเขป (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2539: 149)

ลักษณะสังคมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงหลายยุคหลายสมัยด้วยกัน สรัสวดี อ๋องสกุลแบ่งยุคประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาออกได้ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ยุคแว่นแคว้น-นครรัฐ ในดินแดนล้านนา ก่อนกำเนิดอาณาจักรในพุทธศตวรรษที่1
2. อาณาจักรล้านนา (พ.ศ. 1839-2101) ประวัติศาสตร์ยุคอาณาจักร
   - 2.1 สมัยสร้างอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. 1839-1898)
   - 2.2 สมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรือง (พ.ศ. 1898-2068)
   - 2.3 สมัยเสื่อมของอาณาจักร
3. ล้านนาสมัยพม่าปกครอง ประวัติศาสตร์การคืนสู่ระบบแว่นแคว้น (พ.ศ. 2101-2317)
4. ล้านนาสมัยเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม (พ.ศ. 2317-2442)
5. การรวมประเทศราชล้านนาเข้าสู่ส่วนกลางล้านนาสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราช

2.4.4 ดนตรีและวรรณกรรมล้านนา

ศาสนาเป็นบ่อเกิดให้เกิดความเชื่อและความศรัทธาในจิตใจของผู้ประพฤติ ปฏิบัติ งานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจึงมีจุดเริ่มต้นก่อเกิดขึ้น งานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 5 กลุ่มดังต่อไปนี้

1. บทสวด บทอ้อนวอน
2. คัมภีร์ศาสนา
3. ประวัติศาสดาและสาวก
4. วรรณคดีที่กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของศาสนา
5. คำสอนของศาสดา รวมถึงวรรณคดีชาดก

วรรณคดีชาดกเป็นงานวรรณกรรมที่สำคัญในทางพุทธศาสนา เนื่องด้วยคำสอน จริยธรรม และประวัติของศาสดาได้ถ่ายทอดออกมาในงานวรรณกรรมนี้ (พงษจันทร์ คล้ายสุบรรณ์, 2528: 7) เนื้อเรื่องในชาดกทั้งนิบาตชาดก และชาดกนอกนิบาต มีวัตถุประสงค์เพื่อสั่งสอนคำสอนทางพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม

การศึกษาทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในจังหวัดเชียงใหม่มีความสำคัญทั้งลักษณะคุณค่าทางวรรณกรรมท้องถิ่น และคุณค่าทางดนตรีตามรูปแบบวัฒนธรรมล้านนา เชียงใหม่เดิมเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนามาแต่ครั้งโบราณ เนื่องด้วยโลกทรรศน์ (paradigm) ของ

Copyright by Mahidol University

ผู้คนล้านนาสมัยโบราณให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ พระพุทธศาสนายังเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเจริญทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง

จากเอกสารประวัติศาสตร์ล้านนาหลายชิ้นแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ไม่ว่าเป็นเรื่องวรรณกรรม สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม แต่ไม่ได้กล่าวถึงแง่มุมทางดนตรีอย่างชัดเจนมากนัก หากแต่ว่าลักษณะดนตรีที่ปรากฏในปัจจุบันมีการสืบทอดต่อกันมาจากครูสู่ลูกศิษย์ จากลูกศิษย์สู่ลูกศิษย์ ลักษณะดนตรีในสังคมล้านนาแตกต่างจากสังคมอื่นๆ เนื่องจากวัฒนธรรมและระเบียบประเพณีทางสังคมเป็นตัวกำหนดความหมายของดนตรีจึงมีลักษณะที่แตกต่างออกไปเช่นกัน แท้จริงแล้วลักษณะดนตรีสามารถแบ่งออกตามลักษณะการรับใช้สังคมได้ดังนี้

1. ดนตรีที่รับใช้ความเชื่อ
2. ดนตรีที่รับใช้พระพุทธศาสนา
3. ดนตรีที่รับใช้บุคคลชั้นสูงของสังคม
4. ดนตรีที่รับใช้สังคม

ลักษณะดนตรีที่รับใช้ความเชื่อเดิมนั้นเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับสิ่งที่สังคมเชื่อถือ เช่น ดนตรีประกอบพิธีกรรม หรือดนตรีประกอบการฟ้อนผี ลักษณะของดนตรีประเภทนี้มีความสัมพันธ์ดนตรีที่รับใช้บุคคลชั้นสูงในสังคมล้านนา เนื่องจากดนตรีมิได้บรรเลงเพื่อให้คนฟัง แต่หากว่าบรรเลงให้กับผี และสิ่งที่พวกเขาเคารพนับถือพึงพอใจ ดังนั้นลักษณะของดนตรีที่มีความสัมพันธ์ทั้งสองนี้ลดบทบาทลงเนื่องจากการเปลี่ยนระบบการปกครองเมื่อส่วนกลางเข้ามาปกครองล้านนา แต่ดนตรีส่วนที่รับใช้สังคมและพระพุทธศาสนานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงและเพื่อสุนทรียภาพของบุคคลทั่วไปในสังคมที่สามารถเสพเสียง ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีที่รับใช้พระพุทธศาสนา กับดนตรีที่รับใช้สังคมจึงมีความใกล้เคียงทางทำนองที่พัฒนาสืบต่อกันมา

การเทศน์ของชาวล้านนาแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ กล่าวคือ รูปแบบการเทศน์แบบทำนองธรรมวัตรที่มีลักษณะการเคลื่อนทำนองในระดับเสียงเพียง 1-3 เสียง และการเทศน์ในทำนองแบบมหาชาติที่มีการเคลื่อนทำนองในหลายระดับเสียง ลักษณะการเคลื่อนทำนองนี้เองทำให้ลักษณะความเป็นดนตรีปรากฏขึ้นในการเทศน์ของพระนักเทศน์ที่เทศน์ทำนองแบบมหาชาติ จากพระธรรมวินัยได้บัญญัติห้ามมิให้พระสงฆ์ร้องและประโคมเครื่องดนตรีจากการสัมภาษณ์พระครูอดุลสีลกิตติ์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติว่าการเทศน์ของพระนักเทศน์นั้นเป็นการประพฤติผิดพระธรรมวินัยหรือไม่อย่างไรนั้น ขึ้นอยู่ที่เจตนาของการขับร้องนั้นๆ ว่ามีวัตถุประสงค์เป็นอย่างไร หากการเทศน์นั้นเป็นหนทางที่ทำให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจ และซาบซึ้งในรสพระธรรม การขับขานนั้นถือว่าเป็นการสร้างผลานิสงส์ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

Copyright by Mahidol University

จากความคิดเห็นที่ได้กล่าวมานี้ สามารถแสดงลักษณะของการเทศน์ที่มีลักษณะของการพูดและเพลงออกจากกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเสียงสูงต่ำในภาษา การร้องเชิงสวด การแสดงออกด้วยคำพูด และการสวด ต่างมีความสอดคล้องกัน

ลักษณะทางดนตรีที่มีอยู่ในบทสวด หรือบทเทศน์นั้น แบ่งแยกลักษณะระหว่างเพลง (song) กับการพูด (speech) ออกจากกัน (ศาตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์, 2544: เอกสารประกอบการเรียน) แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการพูด และเพลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

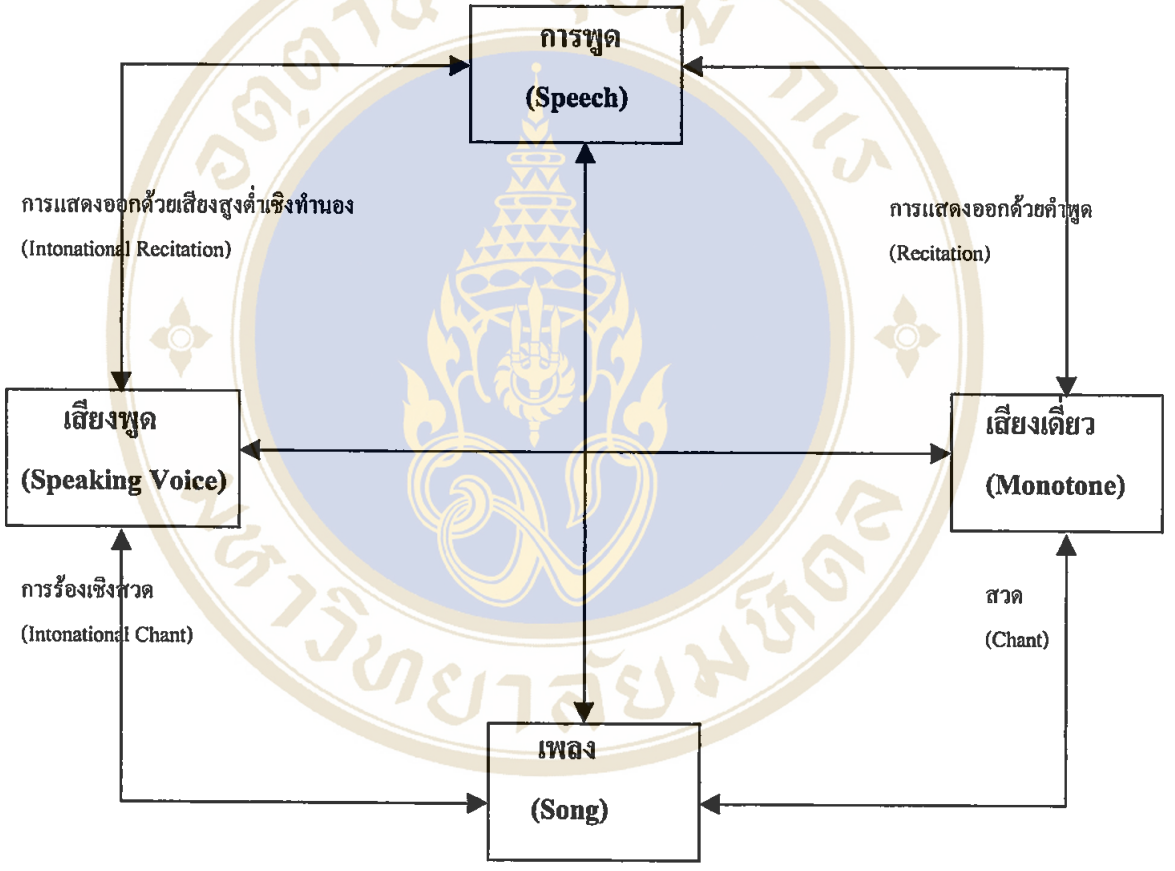

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเสียงพูด และเพลง

ลักษณะการพูดอย่างมีลักษณะเสียงสูงต่ำเชิงทำนองนั้นทำให้ลักษณะของการพูด หรือ การสื่อสารโดยใช้ภาษาที่พูดเป็นสื่อนั้นกลายเป็นการร้องเชิงสวด ลักษณะทำนองที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นเพลง มีลักษณะทางดนตรีจากทำนองที่ร้องเชิงสวดที่ผ่านกระบวนการเสียงพูด

Copyright by Mahidol University

2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่แบ่งแยกออกได้ 2 แนวคิดใหญ่ๆ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) ศึกษาลักษณะของทำนองและบริบทแวดล้อมการเทศน์ทำนองมัทที จังหวัดเชียงใหม่ โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาศาสตร์อธิบายลักษณะของเสียงภาษาที่เกิดขึ้นในบทสวด (text) ทั้งสองแนวคิดและทฤษฎีจึงเป็นทฤษฎีหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.5.1 แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยา

แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาทางมานุษยดนตรีวิทยาเป็นแนวคิดสำคัญในการศึกษาทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งรูปแบบการศึกษามุ่งเน้นศึกษาดนตรีที่ไม่มีพื้นฐานจากดนตรีตะวันตก (non-western music) วิธีการศึกษาการเทศน์มัททีจึงอาศัยวิธีการทางมานุษยดนตรีวิทยาทั้งเรื่องการบันทึก (notation) การวิเคราะห์ (analyze) และวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม (fieldwork) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุป (งามพิศ สัตย์สงวน, 2537: 54-62) อธิบายบริบทแวดล้อมลักษณะเฉพาะทางดนตรี ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. งานสนาม หรือการศึกษาภาคสนาม (fieldwork)

ได้ถูกจำกัดนิยาม หมายถึง การทำการศึกษาสำรวจผู้คน (observation of people) นักมานุษยดนตรีวิทยามีความสนใจที่จะศึกษาลักษณะดนตรีที่ไม่ใช่ดนตรีที่มีรากฐานมาจากดนตรีแบบตะวันตก และสนใจที่จะศึกษาดนตรีโลก (the World music) ซึ่งดนตรีในกลุ่มนี้ประกอบด้วยเสียงขับร้องประเพณีในดนตรีพื้นบ้าน (folk forms in oral tradition) ดนตรีที่ทำการวิจัยจะเป็นดนตรีที่มีลักษณะแบบดั้งเดิม (exotic or primitive) ลักษณะการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักมานุษยดนตรีวิทยาควรคำนึงถึงวิธีการเข้าพื้นที่ 3 วิธีที่จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป เนื่องจากนักมานุษยดนตรีวิทยาต้องทำการศึกษาลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่เดินทางไปเก็บข้อมูลว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เช่น เป็นป่าฝนเขตร้อน (tropical rain forest) และควรศึกษาภาษาของกลุ่มชนนั้นๆ เป็นต้น วิธีการที่พึงปฏิบัติเมื่อทำการเก็บข้อมูลภาคสนามได้แก่

1. ผู้ให้ข้อมูล (the informant) ปกติการให้ข้อมูลต่างๆ มักจะทำได้ง่ายในกลุ่มเพื่อน คนสนิท หรือครู แต่การได้มาซึ่งข้อมูลในงานสนามนั้น จำเป็นต้องทำการสัมภาษณ์จากบุคคลในพื้นที่ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของพวกเขา และลักษณะดนตรีของพวกเขาได้
2. ผู้แสดงดนตรี (the performances) ทั้งนี้กล่าวรวมทั้งผู้ที่แสดงดนตรี (musical performances) และผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (cultural performances) ในบาง

Copyright by Mahidol University

กรณีนักมานุษยดนตรีวิทยาต้องการได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตพิเศษสามารถทำได้โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่อยู่ในสังคมนั้นๆ โดยวิธีการบันทึก

3. อุปกรณ์การบันทึก (the recording) นักมานุษยดนตรีวิทยาควรเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่สำคัญในงานสนามให้เรียบร้อย เช่น กระดาษเล่มเล็กๆ สำหรับจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียยง เทปที่ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายภาพ และกล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว ก่อนการเดินทางเข้าไปยังพื้นที่ที่จะทำการศึกษา นักมานุษยดนตรีวิทยาควรจะตรวจสอบ และเตรียมเอกสารข้อมูลการเดินทาง ตรวจสอบว่าสามารถเดินทางไปได้โดยวิธีการใดบ้าง เช่น เดินทางโดยทางรถไฟ รถยนต์ส่วนตัว หรือเดินทางทางรถประจำทาง

โดยสรุปนักมานุษยดนตรีวิทยาควรตรวจสอบอุปกรณ์ ข้อมูล เครื่องมือ ในงานสนามให้เรียบร้อยก่อนที่จะเดินทางไปยังพื้นที่งานสนาม วิธีการงานสนามส่วนใหญ่ได้วิธีการกระบวนการการดำเนินงานสนามมาจากวิชามานุษยวิทยา (anthropology) มีนักมานุษยดนตรีวิทยาเขียนหนังสือเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินงานสนามมานุษยวิทยา ได้แก่

" Argonauts of the Western Pacific (1922) " โดย (Bronislaw Malinowski) นักมานุษยวิทยา

สรุปว่า การทำงานสนามมักพบกับปัญหา และสิ่งที่ไม่คาดคิดในงานสนาม ดังนั้น นักมานุษยดนตรีวิทยาควรเตรียมตัวให้พร้อม การฝึกฝนทฤษฎี และกระบวนการมาเป็นอย่างดี อาจช่วยอะไรไม่ได้ในงานสนามผู้ทำการศึกษาวิจัยพึงสังเกตการณ์ และรวบรวมระบบข้อมูลปฐมภูมิเป็นวัตถุประสงค์เบื้องต้น

2. การวางแผน (Planning)

เป็นสิ่งที่สำคัญในการทำงานสนาม การวางแผนควรจะต้องติดตามกระแสโลก และมองหาหัวเรื่อง (topic) ในการทำงานวิจัย หัวเรื่องควรเป็นเรื่องที่ยังไม่เคยทำการวิจัยมาก่อนและไม่ควรเป็นเรื่องที่ยากสำหรับมานุษยดนตรีวิทยา ควรเลือกหัวข้อที่มีความหลากหลายสำหรับการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับดนตรีวิธีการในการเลือกหัวข้อในการทำวิจัยควรคำนึงถึงการเลือกหัวข้อวิจัย กล่าวคือ ควรเลือกหัวข้อที่คิดว่าชอบเพื่อมิให้เกิดความเบื่อหน่ายระหว่างการทำการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการทำวิจัย หัวข้อควรเป็นงานวิจัยที่ใหม่ที่สุดและดีที่สุด หัวข้อในการทำงานด้านมานุษย

Copyright by Mahidol University

ดนตรีวิทยาส่วนใหญ่มักเป็นหัวข้อที่เกี่ยวเนื่องกับหมู่บ้านต่างๆ กลุ่มชนวิทยา ประเภทของดนตรี กลุ่มชนต่างๆการศึกษาของนักมานุษยดนตรีวิทยามีความเกี่ยวเนื่องกับนักมานุษยวิทยาโดย นักมานุษยดนตรีวิทยาจะเลือกทำการศึกษาดนตรีในวัฒนธรรม (musical culture) ซึ่งการเลือก หัวข้อในการทำวิจัยควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ (scholarly) ความรู้ที่ทำการศึกษาควรอยู่บนพื้นฐานความรู้ทางมานุษยดนตรีวิทยา ผู้ศึกษาควรจะมีความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น มานุษยวิทยา (anthropology) ความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (history) และคุณสมบัติการเป็น นักดนตรี ควรทำการทบทวนวรรณกรรม หรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษา ควรทราบถึงภาษาท้องถิ่นของพื้นที่ที่ทำการวิจัย ซึ่งในบางครั้งจำเป็นที่ต้องใช้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ในงานสนาม
2. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง (political) การทำแผนงานที่โปร่งใสไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองเป็นสิ่งที่ง่ายต่อการติดต่อกับราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับราชการ ต้องไม่เลือกหัวข้อที่เกิดผลกระทบต่อการเมือง การปกครองในพื้นที่นั้นๆ ซึ่งถ้าเรื่องที่ทำการวิจัยเกี่ยวข้อง หรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่เป็นสิ่งที่ยากต่อการทำการวิจัยในพื้นที่ได้โดยสะดวก
3. ลักษณะกายภาพ (physical) ควรคำนึงถึงงบประมาณ และระยะเวลาที่จะใช้ในการทำการวิจัย ในบางกรณีจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ช่วยวิจัย การศึกษากลุ่มชนวิทยาควรที่จะพยายามทำตัวให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นๆ (insider) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริง พยายามที่จะพูดภาษาท้องถิ่นสร้างความสนิทสนม เพื่อให้เกิดความไว้วางใจในพื้นที่ไม่ควรทำตัวให้แตกต่างเป็นบุคคลภายนอก (outsider) ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่นั้นๆ และควรจะมีส่วนช่วยเหลือแก่นักดนตรีท้องถิ่นในการไถ่ถามถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา

3. การร่วมสังเกตการณ์ในงานสนาม (participant observation)

นักมานุษยดนตรีวิทยา ผู้ทำการวิจัยควรอยู่ร่วมในสังคมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นสังเกตการณ์สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางดนตรีที่เป็นพิเศษสังเกตการและบันทึกสอบถามข้อมูลจากชุมชน ไม่ควรทิ้งรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ (marginal native) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากที่สุด (rich data) กระบวนการทางมานุษยวิทยาสำหรับสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. สังเกตการณ์กิจกรรมที่ปกปิด (observer activities completely concealed)
2. สังเกตการณ์กิจกรรมที่ถูกเก็บเป็นความลับ (observer activities 'kept under wraps')

Copyright by Mahidol University

3. สังเกตการณ์ทั่วไปในกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วม (observer activities publicly known)
4. สังเกตการณ์นอกเหนือมุมมองเดียว (observer in the extreme, observer behind a one-way mirror)

โดยทั่วไปวิธีการเก็บข้อมูลงานสนามของนักมานุษยดนตรีวิทยาพึงปฏิบัติในการสังเกตการณ์ทั่วไปในกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นส่วนใหญ่ การสังเกตการณ์ในส่วนกิจกรรมที่เป็นความลับในชุมชนถือเป็นสิ่งที่ต้องพึงระมัดระวัง ในบางเรื่องเป็นเรื่องที่สามารถจะกระทบกระเทือนจิตใจ (sensitive) กับชุมชนอาจจะเกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ทำการวิจัยกับชุมชนถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรระมัดระวัง

2.5.2 แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงในภาษา

การศึกษาทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที่ใช้วิธีการแทนสัญลักษณ์เสียงของบทสวด (text) ด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ I.P.A. – The International Phonetic Alphabet ใช้ทฤษฎีสัทศาสตร์ (phonetics) เพื่อให้ทราบที่มาของการออกเสียงแต่ละคำในการเทศน์ และเกิดความเข้าใจการออกเสียงนั้นอย่างเป็นสากล

แนวคิดทั้งสองแนวคิดเป็นแนวคิดหลักที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แนวคิดทางมานุษยดนตรีวิทยา ใช้ในกระบวนการการเก็บข้อมูลภาคสนามมีความจำเป็นในการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลเนื่องด้วยบุคคลข้อมูลมีสถานะทางสังคมที่แตกต่างอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ พระภิกษุ หรือ เพศบรรพชิต และกลุ่มผู้ที่เคยบวชเรียนเป็นพระมาก่อน แล้วลาสิกขาบทเป็นฆราวาส แต่ทั้งสองกลุ่มผ่านกระบวนการการเรียนรู้จากวัดทั้งสิ้น วิธีการเก็บข้อมูลจึงจำเป็นต้องเรียนรู้สภาพสังคม และระมัดระวังในการพูดคุย ระหว่างผู้เก็บข้อมูลเป็นฆราวาส กับผู้ให้ข้อมูลเป็นพระภิกษุสงฆ์

ส่วนวิธีการใช้สัทอักษรในขั้นตอนการบันทึกเสียงคำพูด ทำการบันทึกสัทอักษรควบคู่ไปกับการบันทึกโน้ตทางดนตรีเพื่อนำการบันทึก (transcription) ไปวิเคราะห์เสียงที่เกิดขึ้นให้ตรงกับเสียงที่เปล่งออกมาอย่างถูกต้องและเป็นที่เข้าใจในการเกิดเสียงที่ตรงกันใช้วิธียืมสัญลักษณ์ทางดนตรีตะวันตกมาเพื่ออธิบาย และนำเสนออย่างเป็นสากล

Copyright by Mahidol University

บทที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ กำหนดรายละเอียดวิธีการดำเนินงานวิจัยทั้งวิธีการดำเนินงานศึกษาภาคเอกสาร ภาคสนาม วิธีการรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และวิธีนำเสนอข้อมูล ซึ่งแบ่งวิธีการดำเนินงานออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางกำหนดระยะเวลาขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนการดำเนินงาน	พ.ศ. 2544						พ.ศ. 2545					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
1. ขั้นเตรียมงาน และดำเนินงานเบื้องต้น	←	→										
2. การสำรวจงานวิจัยภาคสนาม		←	→									
3. รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น นำเสนอโครงร่าง และสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์				←	→							
4. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล(ต่อ)					←	→						
5. รวบรวม จัดกระทำ และตรวจสอบข้อมูล						←	→					
6. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล								←	→			
7. เรียบเรียง และนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา										←	→	
8. แก้ไข เสนอสอบหัวข้อ และปรับรูปเล่ม รายงานวิจัย												←

3.1 พื้นที่ภาคสนาม แหล่งข้อมูลที่ศึกษา บุคคลข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากการศึกษางานภาคสนาม

แหล่งข้อมูลจากงานสนามกำหนดการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลภาคสนามจากการสำรวจข้อมูลภาคสนามจากบุคคลข้อมูล เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม ได้แก่

Copyright by Mahidol University

1. กลุ่มนักเทศน์กัณฑ์มัทที ดังต่อไปนี้

1.1 ท่านพระครูอดุลสีลกิตติ์ พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที วัดธาตุคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 พระประชา ใบชา พระนักเทศน์เทศน์กัณฑ์มัทที วัดฉิมพลีวัน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 พระอธิการบรรพต พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที วัดมณีประดิษฐ์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

1.4 พระมหาสมชาติ มุษนารีย์ (นนทธมมิโก) พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน การวิจัยนี้ได้นำเสียงเทศน์ของท่านเพียง 1 ท่านจากจำนวนทั้งหมด เก็บข้อมูลในงานตั้งธัมม์หลวง วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ 23 ตุลาคม 2544 มาวิเคราะห์ลักษณะทำนองการเทศน์

2. กลุ่มนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ และศึกษาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมล้านนา ศาสนา ภาษาศาสตร์ มานุษยดนตรีวิทยา มานุษยวิทยา ระเบียบวิธีวิจัย และทฤษฎีทางดนตรี มีรายนามดังต่อไปนี้

2.1 ศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที อาจารย์พิเศษคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.2 ศาสตราจารย์อุดม รุ่งเรืองศรี ผู้เชี่ยวชาญภาษาและวรรณกรรมล้านนา อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.3 นายสนั่น ธรรมธิ นักวิชาการดนตรีท้องถิ่น

2.4 ท่านพระครูสายันต์ ยสะปโร ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที วัดช่างแต้ม จังหวัดเชียงใหม่

2.5 พระครูอมร ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

2.6 พระปิฎกคุณาพร ผู้เชี่ยวชาญการเทศน์มัทที เจ้าคุณวัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน

3.2 กรอบความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยใช้กระบวนการทางมานุษยดนตรีวิทยาเพื่อศึกษา มีลักษณะโครงสร้างดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

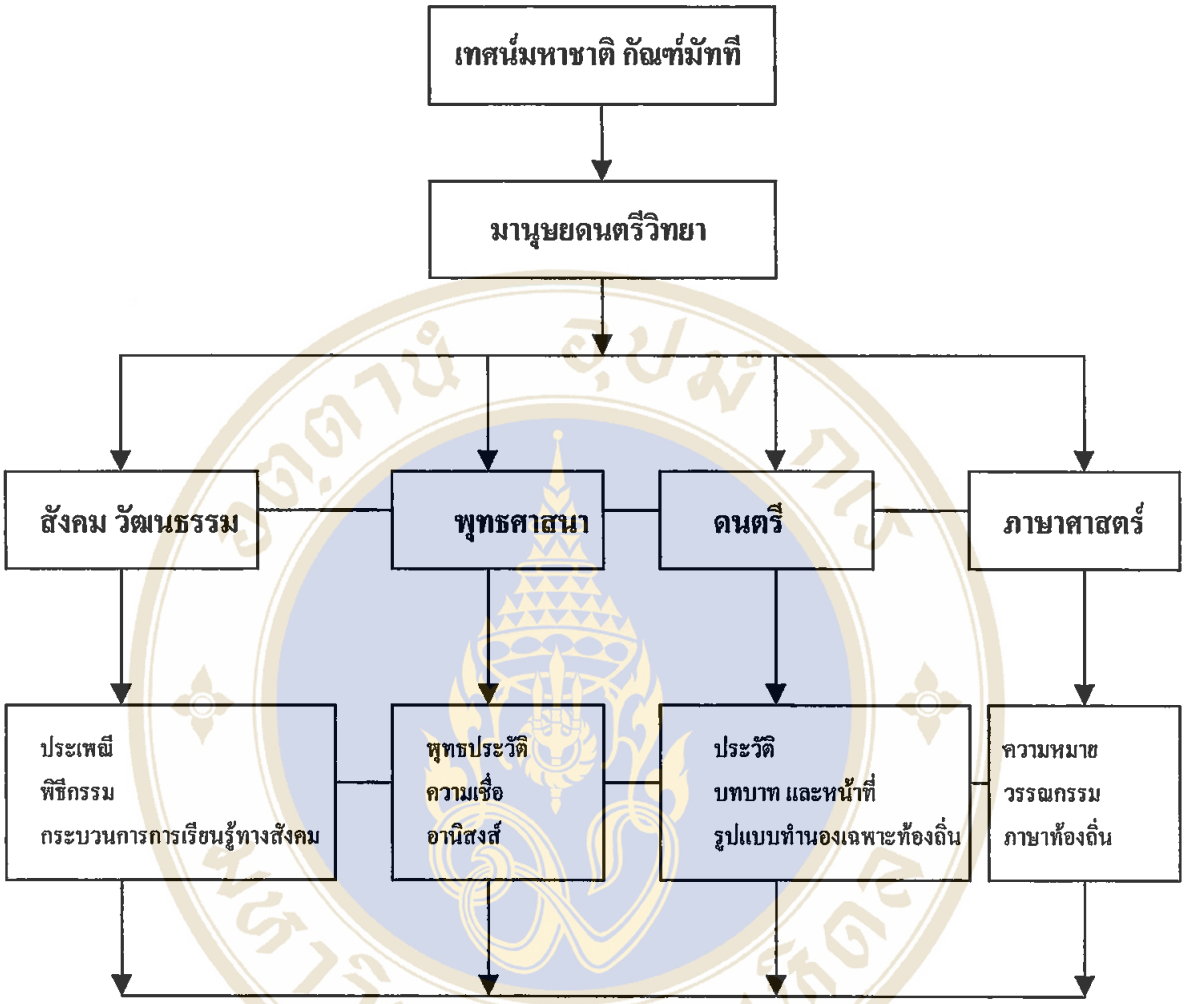

3.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษา

อุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนตัว ทำการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) เพื่อบันทึกข้อมูลส่วนตัวอย่างเป็นทางการ ใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview)เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลส่วนตัวของบุคคลข้อมูล (key informants) และบริบทที่แวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ เพื่อทราบและบันทึกข้อมูลส่วนตัวของบุคคลข้อมูล (key informants) การสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (formal interviewing) เพื่อบันทึกข้อมูลคำศัพท์เฉพาะทางวิชาการท้องถิ่น คำศัพท์เฉพาะที่พบในงานสนาม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interviewing) เพื่อสัมภาษณ์ลักษณะบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

Copyright by Mahidol University

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาภาคสนามมีความจำเป็นในการสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม เนื่องด้วยอุปกรณ์สามารถช่วยในการบันทึก เพื่อตรวจสอบข้อมูลหลังจากการเก็บข้อมูลก่อนที่นำเสนอข้อมูล อีกทั้งยังช่วยบันทึกเหตุการณ์ และบริบทแวดล้อมในงานสนาม เครื่องมืองานสนามครั้งนี้ประกอบด้วย

1. กล้องบันทึกภาพ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้กล้องถ่ายรูปแบบ (manual) Nikon FM 2 และกล้องถ่ายภาพแบบดิจิตอล (digital camera) Sony DSC-S30

2. เครื่องบันทึกเสียง MD รุ่น MZ-R55 ในการบันทึกเสียงควรศึกษาอุปกรณ์ช่วยบันทึกเสียงให้ดีเนื่องจากในการบันทึกแต่ละครั้งมีความยาวในการสัมภาษณ์และการสาธิตดนตรีดังนั้น การบันทึกเสียงใช้ระบบ (stereo) ในการบันทึกดนตรีเพื่อความชัดเจนในการบันทึกโน้ตเพื่อวิเคราะห์ (transcription) และใช้ระบบ (mono)บันทึกเสียงเวลาทำการสนทนา

3. สมุดจดบันทึก เตรียมสมุดที่มีขนาดเล็กพอประมาณเพื่อทำการบันทึกสั้นๆ ในส่วนที่มีคำเฉพาะ ไม่นำสมุดที่มีขนาดใหญ่ทำการบันทึกเนื่องด้วยเกรงผู้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกไม่เป็นกันเอง

4. แผนที่ ส่วนของแผนที่เป็นสิ่งจำเป็นในการติดตามไปยังสถานที่ที่ศิลปินอยู่

5. แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการเก็บบันทึกข้อมูลส่วนตัวเบื้องต้นตามที่ได้วางแผนไว้ ช่วยให้เกิดความรวดเร็วในการเก็บข้อมูลและไม่หลงลืมคำถามเบื้องต้น แบบสอบถามมีแนวคำถามเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้เทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที ประวัติส่วนตัว สำนักที่รับการฝึกเทศน์ของนักเทศน์แต่ละคน เป็นต้น

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาทำนองการเทศน์กัณฑ์มัททีเป็นการศึกษาในส่วนของความเป็นดนตรี วิธีการศึกษาใช้กระบวนการการศึกษามานุษยดนตรีวิทยาเป็นหลักในการศึกษา นอกจากนี้แล้วใช้วิธีการทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาร่วมในการศึกษา แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ด้วยกัน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลภาคเอกสารและการศึกษาข้อมูลภาคสนาม การวางแผนงานและการเตรียมตัวก่อนออกภาคสนามเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการศึกษาวิจัย มีรายละเอียดของกระบวนการศึกษาดังนี้

ด้านการบันทึกภาพผู้วิจัยทำการบันทึกภาพในรูปแบบของการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว มุ่งเน้นลักษณะสถานที่ บริบทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์กัณฑ์มัทที

ด้านการบันทึกเสียง ผู้วิจัยทำการบันทึกเสียง ทั้งจากงานสนามในพิธีกรรมจริงเพื่อให้ได้น้ำเสียงจริงในขณะทำพิธี และบันทึกเสียงนอกพิธีกรรมเพื่อตรวจสอบทำนองอีกครั้ง เสียงที่ได้จากการบันทึกนำมาวิเคราะห์ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ทำการบันทึกเสียงจากบุคคลข้อมูลเพียง 1 ท่าน ใน

Copyright by Mahidol University

งานประเพณีตั้งธัมม์หลวง วัดสีมาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 23 ตุลาคม 2544 โดยได้บันทึกเสียงเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ครบ 13 กัณฑ์ แต่นำมาวิเคราะห์เพียงกัณฑ์มัทที เทศน์โดยพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก

ด้านวรรณกรรม ผู้วิจัยรวบรวมบทเทศน์กัณฑ์มัททีจากบุคคลข้อมูล ทำการคัดลอกจดบันทึก บันทึกภาพ เพื่อใช้เป็นข้อมูลตรวจสอบ

3.5 การตรวจสอบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งกระบวนการในการตรวจสอบข้อมูลออกเป็น 2 กระบวนการใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

1. วิธีจัดกระทำข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากงานสนาม และการศึกษาภาคเอกสาร ผู้วิจัยทำการจัดกระทำข้อมูล ดังต่อไปนี้
    1. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคเอกสารมาวิเคราะห์ และอ้างอิงนำเสนอ
    2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาภาคสนามมาถอดเทปนำข้อมูลทางดนตรีทำ (transcription) นำผลข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามกระบวนการทางมานุษยดนตรีวิทยาเพื่อหาลักษณะเฉพาะทางดนตรีนำเสนอในรูปแบบเอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาบันทึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอในรูปแบบเอกสาร
2. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางดนตรีตามกระบวนการศึกษาลักษณะเฉพาะทางดนตรีทางมานุษยดนตรีวิทยา แบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้
    1. จัดลำดับเนื้อหา และรายละเอียดที่ต้องการในงานวิจัย
    2. ถอดเทป เพื่อบันทึกเป็นโน้ต พร้อมกับเปรียบเทียบกับบทเทศน์ (text)ใช้วิธีการแทนเสียงที่เกิดขึ้นใช้สัทศาสตร์ (I.P.A.- International Phonetic Alphabets) ควบคู่ไปกับการบันทึกโน้ตเสียงเทศน์
    3. วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางดนตรีของบทเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที

การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางดนตรี มุ่งเน้นประเด็นการวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้ แบ่งลักษณะการวิเคราะห์ออกเป็น 2 วิธี ดังต่อไปนี้

1. แนวทำนอง

วิเคราะห์แนวทำนองว่ามีลักษณะการเคลื่อนที่ ระดับเสียง การใช้เทคนิคการขับร้องลักษณะแนวทำนองที่ปรากฏขึ้นหลังจากการบันทึกโน้ตเพื่อวิเคราะห์ (transcription)

Copyright by Mahidol University

2. ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับระบบเสียงของภาษา

วิเคราะห์ลักษณะเสียงของภาษาที่ปรากฏขึ้นหลังจากการถอดเสียงและบันทึกเป็นสัทอักษร (phonetics)

การศึกษาลักษณะเฉพาะทางดนตรีของทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ใช้การวิเคราะห์ทางดนตรีเป็นหลัก ร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทำนอง และเสียงที่ปรากฏในภาษาเพื่อร่วมกันอธิบายลักษณะเอกลักษณ์ทางดนตรีของทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที

3.6 วิธีการนำเสนอข้อมูล

วิธีการนำเสนอข้อมูลผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลโดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์การศึกษา การศึกษาข้อมูลบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอในเรื่องประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมและวัฒนธรรมชาวล้านนา ส่วนการศึกษาลักษณะและวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที นำเสนอในเรื่องลักษณะและวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที และการศึกษาทำนองการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที นำเสนอในเรื่องทำนองการเทศน์มัทที

Copyright by Mahidol University

1134145 01

บทที่ 4
ประเพณีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรีในสังคม วัฒนธรรมล้านนา

4.1 เทศน์มหาชาติ

4.1.1 ความหมายเทศน์มหาชาติ

มหาเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่นิยมแพร่หลายในภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคเหนือของประเทศไทย แต่ละภาคมีวิธีการเทศน์เป็นภาษาท้องถิ่นของตน จากคัมภีร์มหาชาติเวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎก ซึ่งเขียนเป็นภาษาบาลี เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายไปตามภูมิภาคแหลมทอง เช่น ประเทศพม่า ประเทศลาว ประเทศจีนตอนใต้ (สิบสองปันนา) และประเทศไทย ทุกๆ ประเทศต่างมีลักษณะทำนองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแต่ละท้องถิ่นโดยการแปลคาถาภาษาบาลีเป็นบทร้อยกรองเพื่อเป็นการเสริมสร้าง และเชิดชูมหาเวสสันดรขึ้นเป็นหลักประธาน

ในดินแดนล้านนาปรากฏว่ามีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกมาเป็นเวลานาน หลังจากพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ดินแดนล้านนา ความสำคัญของพระพุทธศาสนาได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อเรื่องผีของชาวล้านนาแต่เดิม สังคมพุทธของชาวล้านนาได้ยอมรับ เชื่อถือ พระพุทธศาสนาจนกระทั่งความเจริญด้านพระพุทธศาสนาเจริญสูงสุดในดินแดนนี้ เกิดวัฒนธรรมการฟัง การเทศน์และการประพันธ์บทเทศน์มหาชาติ สำนวนการประพันธ์มหาชาติของล้านนามีมากถึง 281 ฉบับ (รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา:เอกสารไมโครฟิล์มของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี 2521-2533, 2534: 239-280)

ความเป็นมา และความสำคัญของการเทศน์มหาชาติ สามารถสรุปความเป็นมา และส่วนประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่มาของเทศน์มหาชาติ ได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

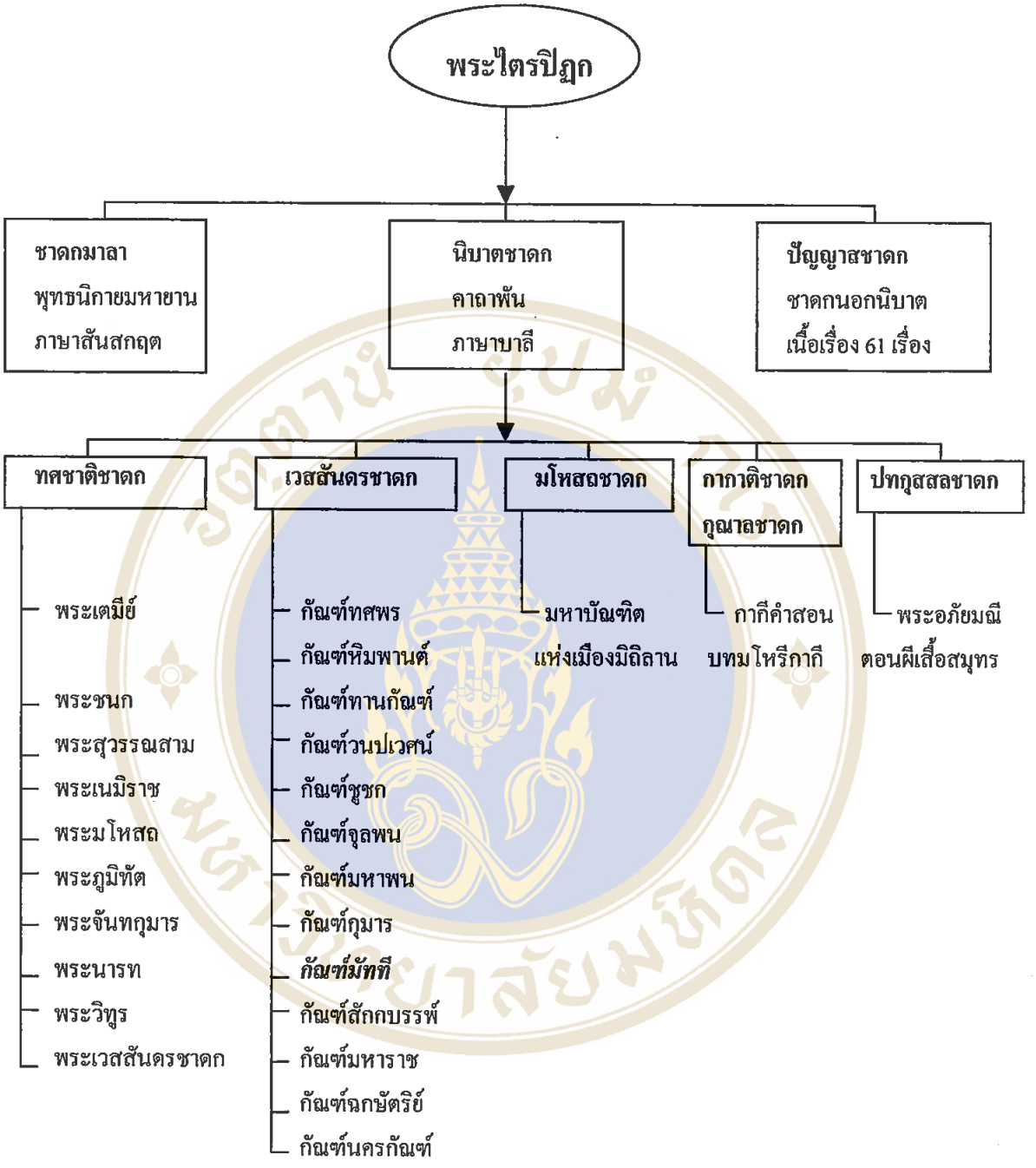

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงที่มาของเวสสันดรชาดก

Copyright by Mahidol University

วัฒนธรรมการฟังเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ได้รับความนิยมแพร่หลายในสังคมชาวล้านนา ช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา เนื่องด้วยสภาพสังคมขณะนั้นไม่มีสื่อความบันเทิงมากเช่นปัจจุบัน วัด คือ สถานที่สำคัญที่มีบทบาทต่อชุมชนในเรื่องต่างๆ วัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้ผู้ที่นับถือได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนาอีกทั้งความบันเทิงที่รับสื่อได้จากการฟังเทศน์จากพระ หรือสามเณร ทำนองเทศน์คือสิ่งที่ตกผลึกของความงามร่วมในสังคมที่ซึมสู่รสนิยมการฟังดนตรีชาวล้านนาอย่างกลมกลืน

เทศน์มหาชาติเป็นการมุ่งเน้นเรื่องราวการเสด็จกลับมาบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่เสด็จประสูติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในชาติสุดท้ายนี้เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งพระโพธิสัตว์ได้เสด็จประสูติเป็นพระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี เรื่องราวต่างๆ ในการบำเพ็ญเพียรทานบารมีตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จบารมี เนื้อเรื่องอยู่ในชาดกเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมีเนื้อหารวมทั้งหมด 13 กัณฑ์ ซึ่งในแต่ละกัณฑ์มีความสำคัญและเนื้อหาที่น่าสนใจแตกต่างกันออกไป

มหาชาติ เป็นคำที่มีความหมายแปลว่า ชาติใหญ่ ชาติสำคัญ มีความสำคัญเนื่องจากเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จุติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มหาชาติเป็นเรื่องราวในชาดกเรื่องพระเวสสันดรชาดกในพระชาติที่เป็นพระเวสสันดรนี้แสดงทานบารมี นอกจากนี้ยังแสดงบารมีอื่นๆ อย่างครบถ้วนนับตั้งแต่เนกขัมบารมี ไปจนถึงสัจจบารมีการบำเพ็ญบารมีขั้นสูงสุดนี้จึงเป็นการแสดงบารมีขั้นสูงสุด เรียกว่า ปรมัตถบารมี นอกจากนี้ เวสสันดรชาดกเป็นเรื่องราวที่พุทธศาสนิกชนให้ความเลื่อมใสมากที่สุดมีความศรัทธาจนเป็นที่มาประเพณีเทศน์มหาชาติประจำทุกปี

4.1.2 ความเป็นมาเทศน์มหาชาติ

มหาชาติ เป็นวรรณกรรมที่มีบ่อเกิดมาจากชาดก เดิมเป็นภาษาบาลี เป็นพระพุทธพจน์ที่เชื่อถือกันในขุททกนิกายฝ่ายพระสุตตันตปิฎกพระพุทธองค์ได้แสดงเรื่องเป็นพระคาถา คือ คำประพันธ์ประเภทฉันท์ตลอดเรื่อง มีความยาวกำหนดเป็นพระคาถาได้ 1,000 พระคาถา วรรณกรรมเรื่องมหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยนั้นรับอิทธิพลมาจากอรรถกถาชาดกส่วนในสังคมชาวล้านนานั้น จากหลักฐานไม่ปรากฏว่ามหาชาติเข้ามาเผยแผ่เป็นครั้งแรกเมื่อใด หากปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระเวสสันดรอย่างย่อ ในชินกาลมาลีปกรณ์ เขียนโดยพระรัตนปัญญาเถระ ในช่วงประมาณ ปีพ.ศ. 2060 ในช่วงที่ งานวรรณกรรมล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดอยู่ใน ช่วงสมัยพระเจ้ากือนา ราว พ.ศ. 1900 เศษซึ่งปรากฏสำนวนมหาชาติฉบับต่างๆ ในช่วงสมัยนี้ (ลมูล จันทร์หอม, 2533: 134-135)

Copyright by Mahidol University

มหาชาติเป็นนิบาตชาดกที่มีที่มาจากคาถาพัน ในการสังคายนาพระไตรปิฎกพระอรหันต์ได้แบ่งหมวดหมู่ของชาดกไว้หลายกลุ่ม โดยแบ่งตามจำนวนพระคาถาจากกลุ่มที่มีคาถาน้อยไปหากลุ่มที่มีจำนวนพระคาถามาก จำนวนพระคาถาในชาดกแบ่งกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

ชาดกที่มี	1	พระคาถา เรียกว่า	เอกนิบาตชาดก	150	เรื่อง
ชาดกที่มี	2	พระคาถา เรียกว่า	ทุกนิบาตชาดก	100	เรื่อง
ชาดกที่มี	3	พระคาถา เรียกว่า	ติกนิบาตชาดก	50	เรื่อง
ชาดกที่มี	4	พระคาถา เรียกว่า	จตุกกนิบาตชาดก	50	เรื่อง
ชาดกที่มี	5	พระคาถา เรียกว่า	ปัญจกนิบาตชาดก	30	เรื่อง
ชาดกที่มี	6	พระคาถา เรียกว่า	ฉักกนิบาตชาดก	20	เรื่อง
ชาดกที่มี	7	พระคาถา เรียกว่า	สัตตกนิบาตชาดก	21	เรื่อง
ชาดกที่มี	8	พระคาถา เรียกว่า	อัฏฐกนิบาตชาดก	10	เรื่อง
ชาดกที่มี	9	พระคาถา เรียกว่า	นวกนิบาตชาดก	12	เรื่อง
ชาดกที่มี	10	พระคาถา เรียกว่า	ทสกนิบาตชาดก	16	เรื่อง
ชาดกที่มี	11	พระคาถา เรียกว่า	เอกทสกนิบาตชาดก	9	เรื่อง
ชาดกที่มี	12	พระคาถา เรียกว่า	ทวาทสกนิบาตชาดก	10	เรื่อง
ชาดกที่มี	13	พระคาถา เรียกว่า	เตรสกนิบาตชาดก	10	เรื่อง
ชาดกที่มี	14-17	พระคาถา เรียกว่า	ปกิณณกนิบาตชาดก	13	เรื่อง
ชาดกที่มี	20	พระคาถา เรียกว่า	วีสตินิบาตชาดก	10	เรื่อง
ชาดกที่มี	30	พระคาถา เรียกว่า	ติงสตินิบาตชาดก	10	เรื่อง
ชาดกที่มี	40	พระคาถา เรียกว่า	จัตตาลีสนิบาตชาดก	50	เรื่อง
ชาดกที่มี	50	พระคาถา เรียกว่า	ปัญญาสนิบาตชาดก	3	เรื่อง
ชาดกที่มี	60	พระคาถา เรียกว่า	สัฏฐนิบาตชาดก	2	เรื่อง
ชาดกที่มี	70	พระคาถา เรียกว่า	สัตตตินิบาตชาดก	2	เรื่อง
ชาดกที่มี	80	พระคาถา เรียกว่า	เอกนิบาตชาดก	5	เรื่อง
ชาดกที่มีมากกว่า	80	พระคาถาขึ้นไป เรียกว่า	มหานิบาตชาดก	10	เรื่อง

หรือเรียกว่า ทศชาติชาดก ทศชาติชาดกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญทศบารมีของพระโพธิสัตว์ใน 10 ชาติ หรือที่เรียกว่า หัวใจพระเจ้าสิบชาติ ชื่อมีคำเรียกย่อของชาดกเรื่องต่างๆ ดังนี้ เต-ช-สุ-เน-ม-ภู-จ-นา-วิ-เว แต่ละเรื่องมีรายละเอียดดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. เตมียชาดก (เต) พระโพธิ์สัตว์เสวยพระชาติเป็นกุมารเตมีย์ เป็นพระโอรสของพระเจ้ากาสิกกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี ผู้มีความโหดร้ายโปรดการลงอาญาแก่ผู้ที่ทำผิด พระเตมีย์เกิดความกลัวจึงคิดหนีออกจากราชวัง พระเตมีย์จึงมีอุบายทำตนเป็นใบ้และเป็นง่อยพระบิดาเข้าพระทัยผิดคิดว่าพระเตมีย์เป็นกาลกิณีจึงนำพระเตมีย์ฝังทั้งเป็นแต่ต่อมาพระเตมีย์รอดตายจึงออกบวช ในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เนกขัมบารมี

2. มหาชนกชาดก (ช) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระชนกกุมาร พระโอรสของพระเจ้าอริฏฐชนก แห่งเมืองมิถิลา ขณะเสด็จไปค้าขายโดยเรือสำเภาเกิดพายุใหญ่ทำให้เรืออัปปางกลางมหาสมุทรใหญ่ พระมหาชนกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรใหญ่ถึง 7 วัน นางเมขลาเห็นจึงทูลลองใจพระมหาชนกว่าให้พระองค์ยอดตายเสียตามบุญตามกรรม แต่พระองค์ไม่สนพระทัยยังคงพยายามว่ายน้ำกลางมหาสมุทรต่อไป นางเมขลาเลื่อมใสในความพยายามของพระองค์จึงเหาะอุ้มพระองค์ไปส่งยังฝั่ง พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ วิริยบารมี

3. สุวรรณสามชาดก (สุ) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพรหมฤาษี รับภาระเลี้ยงดูบิดาและมารดาผู้ตาบอด วันหนึ่งกบิลยักษ์แผลงศรมาถูกได้รับบาดเจ็บ แต่พระสุวรรณสามได้ถือโทษโกรธแต่อย่างใดกลับแสดงเมตตาจิตแสดงเทศนาทศพิธราชธรรมแก่กบิลยักษ์ฟัง ด้วยอำนาจแห่งเมตตาธรรมจึงส่งผลให้พระสุวรรณสามหายจากความเจ็บปวด พระบิดา มารดาหายจากตาบอด พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ เมตตาบารมี

4. เนมิราชชาดก (เน) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเนมิราชโอรสเจ้าเมืองมิถิลา โปรดบริจาคทาน และรักษาพรหมจรรย์ จากการทำกุศลนี้พระอินทร์ทรงพอพระทัยให้พระมาตุลีนำทิพยรถมารับเพื่อพาพระเนมิราชไปยังเมืองสวรรค์ เมืองนรก พระอินทร์ทูลเชิญให้พระเนมิราชเสด็จครองเมืองสวรรค์แต่พระองค์ไม่ทรงรับ และเสด็จกลับบ้านเมืองของพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงชราจึงออกทรงผนวช พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ อธิฐานบารมี

5. มโหสถชาดก (ม) พระโพธิสัตว์ทรงเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถกุมาร บุตรเศรษฐีแห่งเมืองมิถิลา ทรงพระปรีชาสามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ และเทวดาได้ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นนักปราชญ์ประจำราชสำนักพระเจ้าวิเทหราช พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ปัญญาบารมี

6. ภูริทัตชาดก (ภู) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระยานาคชื่อ ภูริทัต ถูกหมองูจับไปแสดงให้ผู้คนชม แต่อดพระทัยไม่ทำร้ายหมองู เพราะพระองค์อธิษฐานถืออุโบสถ ทั้งยังทรงแสดงธรรมล้างทิฐิผู้ที่นับถือพระเวท และนับถือพิธีบูชายัญ พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ศีลบารมี

Copyright by Mahidol University

7. จันทกุมารชาดก (จ) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นจันทรกุมารพระโอรสของพระเจ้าเอกราช จันทรกุมารทรงมีความยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง มีพราหมณ์ผู้คิดไม่ซื่อทูลยุยงพระราชบิดาให้นำพระองค์ไปบูชายัญเสียแต่ทำการไม่สำเร็จมีผู้มาช่วยพระองค์ให้พ้นจากภัย พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ขันติบารมี

8. นารทชาดก (นา) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมชื่อ นารท เป็นผู้ช่วยนางรุจาและแสดงธรรมเพื่อล้างทิฐิของท้าวอังคติ และราชบริพาร พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

9. วิทุรชาดก (วิ) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิทุรบัณฑิต มีหน้าที่ถวายอรรถธรรมแก่พระเจ้าโกรพ นางวิมาลาอยากกินหัวใจวิทุรบัณฑิต ปุณณกยักษ์ได้ตัววิทุรบัณฑิตไปแล้วก็พยายามหาวิธีฆ่าต่างๆ แต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดวิทุรบัณฑิตได้เทศนาชี้แจ้งให้ผู้ที่ต้องการกินหัวใจทั้งสองฟังในที่สุดทั้งสองจึงนับถือพระองค์ พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ สัจจบารมี

10. เวสสันดรชาดก (เว) พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระโอรสของพระเจ้ากรุงสญชัย ทรงบริจาคทานทุกอย่างด้วยศรัทธาอันแรงกล้า บริจาคทานช้างคู่บ้านคู่เมืองแก่พราหมณ์ชาวกลิงคราษฎร์ชาวเมืองของพระองค์เองเกิดความโกรธแค้นพระองค์จึงทูลแต่พระเจ้าสญชัยขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง พระเวสสันดรเสด็จไปอยู่ยังเขาวงกต แม้กระนั้นก็ตามพราหมณ์ชูชกได้ขอบริจาคโอรส และธิดา เทวดาแปลงกายขอบริจาคพระมเหสีนางมัทรีกับพระองค์พระเวสสันดรได้บริจาคพระเมหสีแก่พราหมณ์ พระชาตินี้พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ทานบารมี

จากนิบาตชาดกทั้งหมดที่กล่าวมา มหาชาติชาดก หรือมหาเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่กล่าวรวมการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนเสด็จจุติมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า งานวรรณกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเวสสันดรชาดกเป็นบ่อเกิดของประเพณีการฟังเทศน์และความเชื่อ ศรัทธาในเนื้อหาการประพฤติดี จึงกลายเป็นเรื่องที่สังคมชาวพุทธมุ่งเน้นนำเป็นคำสอนและตัวอย่างการเล่าเรื่องให้ผู้ฟังเห็นภาพมีจินตนาการตามเนื้อเรื่อง เกิดการสร้างวรรณกรรมแต่ละท้องถิ่นที่มีความ หลากหลาย แตกต่างกันไป รวมถึงการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องตามผนังวิหารชาวล้านนา

4.1.3 ความสำคัญเทศน์มหาชาติ

มหาชาติได้รับความนิยมในบริเวณดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในประเทศที่มีความเชื่อนับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาท เช่น ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหภาพพม่า และสาธารณรัฐประชาชนจีนตอนใต้ แถบสิบสองปันนาเป็นต้น ความสำคัญของมหาชาติในประเทศไทยปรากฏงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากในสมัยสุโขทัย มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกครั้งสมัยพระมหาธรรมราชาลิไททรงนิพนธ์ไว้เป็นบทแต่งร้อยกรองตาม

Copyright by Mahidol University

ภาษาไทเหนือ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลักษณะการประพันธ์ไตรภูมิพระร่วง ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้จึงมีข้อสันนิฐานว่ามหาชาตินำจะเริ่มมีการประพันธ์มาครั้งสมัยล้านนาตอนต้น (มณี พยอมยงค์, 2516: 75)

การเทศน์มหาชาติในสังคมไทยเดิมไม่ปรากฏแน่ชัดในเรื่องวันเวลาว่ากระทำเมื่อใด หากแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 การเทศน์มหาชาตินิยมทำในเดือน 11 ใต้ หลังจากเทศกาลออกพรรษาเสร็จสิ้นแล้วแต่เมื่อครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงถือการเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีของบ้านเมืองกำหนดวันตาม แต่ละภาค (ลมูล จันทน์หอม, 2543: 15)

สังคมชาวล้านนาเองได้ยึดถือวันเพ็ญเดือน 12 ใต้ หรือเดือนพฤศจิกายนตามสุริยคติและเดือนมกราคม การเทศน์มหาชาติในสังคมชาวล้านนาเรียกว่า การตั้งธัมม์หลวง การตั้งธัมม์หลวงมีบทบาทมากในสังคมชาวล้านนาการฟังธัมม์เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธในดินแดนล้านนาครั้งอดีตความนิยมในการตั้งธัมม์หลวงนั้นปรากฏความนิยมตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2495 พบว่าชาวล้านนาจัดงานตั้งธัมม์หลวงทุกปี และนอกจากงานตั้งธัมม์หลวงแล้วชาวล้านนามักมีประเพณีทานข้าวสลากภัตต์ซึ่งถ้าในปีใดจัดงาน ทานข้าวสลากภัตต์ก็ไม่มีประเพณีตั้งธัมม์หลวง ทำสลับกันไปแต่ละปี (ลมูล จันทน์หอม, 2543: 16)

ประเพณีตั้งธัมม์หลวงเป็นประเพณีการเทศน์มหาชาติของชาวล้านนาซึ่งจัดขึ้นในวันเพ็ญเดือน 12 กรณีบางปีที่ไม่ได้จัดประเพณีตั้งธัมม์หลวง วัดจะจัดประเพณีทานข้าวสลากภัตต์แทน การฟังเทศน์ของชาวล้านนาเป็นประเพณีที่มุ่งเน้นการได้รับอานิสงส์อันสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนที่เชื่อว่าผู้ใดสามารถฟังมหาชาติจบครบถ้วนจะได้เกิดร่วมยุคกับพระศรีอาริยเมตไตรยโพธิสัตว์เกิดในดินแดนที่มีสิ่งของบริบูรณ์ คิดสิ่งใดสมดั่งใจคิดทุกประการ ด้วยเหตุนี้เองความสำคัญเรื่องการกลับมาเกิดร่วมยุคกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์นั้นจึงมีบทบาทต่อผลบุญในการจัดประเพณีตั้งธัมม์หลวง นอกเหนือจากความเชื่อเรื่องการเกิดร่วมยุคแล้ว ชาวล้านนายังนำพิธีกรรมการสืบชะตาอันเป็นไชยมงคลตามแบบพื้นเมืองร่วมกับการฟังเทศน์ตั้งธัมม์หลวง เมื่อรูปแบบการเทศน์มหาชาติของชาวล้านนามีรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นแล้วนำไปสู่ความศรัทธา การทำบุญ บริจาคจึงเป็นเรื่องที่มีบทบาทต่อสังคมชาวล้านนา การบริจาคทานให้กับวัดในการตั้งธัมม์หลวง รวมถึงการได้เป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็น อีกส่วนที่มีความสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 1 รูปกัณฑ์เทศน์มหาชาติกัณฑ์ต่างๆ ที่วางเรียงไว้ก่อนการเทศน์

4.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับเทศน์มหาชาติ

วรรณกรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธพจน์อันเนื่องอยู่ในขุททกนิกายฝ่ายพระสุตตันตปิฎก ที่แสดงธรรมเป็นภาษาบาลี มีความยาวทั้งหมด 1,000 พระคาถา โดยใช้คำประพันธ์ประเภทฉันท์ทั้งหมด จากวรรณกรรมมหาชาติก่อเกิดความเชื่อในทุกสังคมที่ปรากฏการเทศน์มหาชาติว่าเรื่องราวของมหาเวสสันดรชาดกเป็นพระพุทธวจนะซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสประทานแด่พระภิกษุสงฆ์ ณ นิโครธาราม ในกรุงกบิลพัสดุ์ ถ้าผู้ใดได้สดับฟังย่อมเกิดเป็นสิริสวัสดิมงคล อีกประการเชื่อว่า มีเทวดาให้พระมาลัยมหาเถระได้เดินทางไปเยือนสวรรค์และนรกเป็นผู้บอกแก่มนุษย์โลกว่าผู้ใดที่สดับฟังมหาเวสสันดรชาดกครบถ้วนให้จบภายในเวลาหนึ่งวันหนึ่งคืน และบูชาด้วยประทีปธูปเทียนธงฉัตร ดอกไม้ต่างๆ ครบอย่างละพันดอก อานิสงส์จะนำพาให้ได้เกิดร่วมยุคกับพระศรีอาริยเมตไตรยเทพบุตรซึ่งจะเป็นผู้ที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล

ความอีกที่สำคัญอันเป็นปัจจัยให้เกิดการเทศน์ด้วยทำนอง และน้ำเสียงที่ดีในประเพณีตั้งธัมม์หลวงนั้น เชื่อว่า การเทศน์มหาชาติ พระผู้เทศน์ที่มีกระแสเสียงที่ดี ไพเราะ บันดาลให้ผู้ฟังหรือเจ้าของกัณฑ์เทศน์นั้นซาบซึ้งจนเกิดอานิสงส์การฟังเทศน์ที่สมบูรณ์แล้วนั้น ทำให้อานิสงส์ที่เกิดขึ้นนั้นชักนำให้พบศาสนายุคพระศรีอริยเมตไตรย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526: 2)

ความเชื่อเรื่องการฟังเทศน์มหาชาติของสังคมชาวล้านนานั้นเป็นการฟังเทศน์ครั้งใหญ่ซึ่งการได้รับอานิสงส์ใหญ่นั้นจำเป็นต้องสดับฟังเทศน์อย่างครบถ้วน โดยมีขั้นตอนการฟังเทศน์อยู่ 2 ขั้นตอน คือ เริ่มจากการฟังเทศน์ธรรมดา หรือฟังเทศน์แบบธรรมวัตรก่อน เพื่ออุทิศส่วนกุศลไป

Copyright by Mahidol University

หาญาติ พี่น้อง ผู้ล่วงลับ และเพื่อทำบุญให้เกิดกับตนเอง หลังจากฟังเทศน์แบบธรรมวัตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงฟังเทศน์มหาชาติที่มีเนื้อหา 13 กัณฑ์เทศน์ อันเป็นทำนองเทศน์มหาชาติ ความเชื่อการฟังธัมม์เป็นภาษาบาลีเป็นความเชื่อในบุญกุศล ซึ่งก่อนการเทศน์อานิสงส์เวสสันดรชาดกนั้นต้องฟังเทศน์ 3 กัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับมหาเวสสันดรก่อน ประกอบด้วย

1. เทศน์สหัสสคาถา หรือคาถาพัน คาถาพัน คือ คำบาลีที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจนจบ

2. เทศน์มาลัยเค้า หรือมาลัยต้น ธัมม์มาลัยเค้า เป็นกัณฑ์เทศน์ที่ต้องเทศน์รองจากการเทศน์สหัสสคาถา เรื่องราวกล่าวถึงพระเถระอรหันต์ชาวลังกาทวีปรูปหนึ่งชื่อพระมาลัย เป็นผู้ที่มีความสามารถเหาะเหินเดินบนอากาศได้ ได้เดินทางไปเยี่ยมนรก สวรรค์ได้ เดินทางไปพบพระยายมราชในนรก พบสัตว์นรกที่ทรมานมากมายจึงกล่าวถามพระยายมราชว่าเหตุใดสัตว์นรกจึงต้องทนทุกข์ทรมานอย่างนี้ พระยายมราชจึงกล่าวว่าเพราะมนุษย์ชายหญิงเหล่านี้ได้ทำบาป ทำกรรมไว้มากมาย พระมาลัยจึงกลับมาบอกกล่าวแก่ชาวโลกว่าควรทำบุญ และให้อุทิศส่วนกุศลไปยังผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

3. เทศน์มาลัยปลาย เป็นเรื่องราวการเดินทางไปเยี่ยมสวรรค์ของพระมาลัยเถระเพื่อกราบไหว้พระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ผู้ที่จะเสด็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระศรีอริยเมตตไตรยตรัสว่าผู้ใดที่อยากเกิดร่วมสมัยกับพระองค์ในอนาคตกาลต้องฟังมหาชาติเวสสันดรชาดกตั้งแต่ต้นจนจบภายในหนึ่งวันหนึ่งคืน

จากความเชื่อเกี่ยวกับการได้เกิดร่วมพระพุทธบาทพระศรีอริยเมตไตรย เป็นเครื่องชี้นำการฟังเทศน์มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดกของชาวล้านนา ซึ่งความเชื่อต่างๆ นี้ก่อเกิดเป็นขั้นตอนปฏิบัติ และยึดถือปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีการตั้งธัมม์หลวงของชาวล้านนาสืบมา (ลมูล จันทน์หอม, 2543: 26-27)

4.2 ประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมวัฒนธรรมล้านนา

ประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมและวัฒนธรรมนั้นมีบทบาทที่แตกต่างไปจากการฟังเทศน์ภาคกลางเนื่องจากบริบทของสังคมชาวล้านนานั้นมีโอกาสในการเทศน์มหาชาติที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะบทบาทในการฟังเทศน์นั้นมุ่งเน้นบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการให้ธรรมะ การฟังเทศน์มหาชาติเพื่อการซาบซึ้งในรสพระธรรม
2. บทบาทในการให้ความเพลิดเพลิน ในสังคมชาวล้านนานอกจากการฟังเพื่อ

Copyright by Mahidol University

เกิดธรรมะแล้วความสำคัญในการอยู่ร่วมในสังคมนั้นโอกาสบางโอกาสในการแสดงธัมม์บางกัณฑ์ เช่น กัณฑ์ชูชกที่มีเนื้อหาตลกขบขันการฟังจึงเป็นเรื่องของความเพลิดเพลิน กัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทที่มีเนื้อหาทางวรรณกรรมที่ไพเราะ ลักษณะภาษาที่มีอรรถรสแสดงออกถึงความเศร้า เสียงโอดครวญทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมการเนื้อเรื่องที่เทศน์ได้ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2526: 4-5)

นอกจากบาทบาทของวรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดกที่มีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ยังมีคติความเชื่อต่างๆ ที่แฝงอยู่ในประเพณีการตั้งธัมม์หลวง หรือการเทศน์มหาชาติของชาวล้านนา ดังต่อไปนี้

4.2.1 คติความเชื่อ

ลักษณะการเทศน์อย่างมีแบบแผนแบบล้านนานี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาความเจริญของอาณาจักรล้านนาในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สำเนียงการเทศน์ของกลุ่มชนต่างๆ มีสำเนียงที่ต่างกันออกไป เช่น สำเนียงการเทศน์ของชาวไทลื้อ มีสำเนียงต่างกับสำเนียงการเทศน์ของชาวไทยอง การเทศน์มัทที่มีโอกาสการเทศน์อยู่ 4 โอกาสด้วยกัน ประกอบด้วย

1. งานประเพณียี่เป็ง
2. งานประเพณีตั้งธัมม์หลวง
3. งานสืบชะตา
4. งานศพ

การเทศน์มหาชาตินิยมจัดงานการเทศน์ในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวงของล้านนา หรือประเพณีการฟังเทศน์ครั้งใหญ่ของชาวล้านนานั้นจัดในวันเพ็ญเดือนสิบสองหรือยี่เป็ง และงานทานฉลากภัตต์ การเทศน์มหาชาติมีวิธีการเทศน์ที่ต้องมีวิธีการใส่กาพย์ต้น ตอนขึ้นต้นเทศน์ กาพย์ปลายตอนลงจบ ลักษณะวิธีการใส่กาพย์เดินทำนองนั้นมีความไพเราะ และเป็นเอกลักษณ์แบบล้านนาอย่างยิ่งลักษณะประเพณีการเทศน์มหาชาติของเชียงใหม่มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ทั้งกระบวนการการฝึก การเทศน์ ทำนอง และบทเทศน์กัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น

การได้ฟังเทศน์มหาชาติชาวล้านนาผู้ที่นับถือ และศรัทธาพระพุทธศาสนาเชื่อว่าการได้รับฟังเทศน์มหาชาติอันเป็นเรื่องราวของการบำเพ็ญกุศลของพระโพธิสัตว์ในชาติที่สำคัญก่อนที่เสด็จมาเสวยชาติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาตินั้น ทำให้สามารถเกิดร่วมสมัยยุคพระศรีอริยเมตไตรย คือ ยุคที่มีความสมบูรณ์พูนสุข เชื่อว่าผู้ใดก็ตามที่ได้อยู่ร่วมสมัยกับพระศรีอริยเมตไตรยคิดสิ่งใดจะสมปรารถนาทุกประการ ในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวงพบว่าการเทศน์มหาชาติในแต่ละกัณฑ์มีการใช้สัญลักษณ์สิ่งของรวมถึงวิธีการการฟังเทศน์ที่สื่อความหมายเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการเทศน์มหาชาติแต่ละกัณฑ์เทศน์ รวมถึงจำนวนสิ่งของ และประทีปเครื่องบูชาล้วนมีความเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

Copyright by Mahidol University

จากการสัมภาษณ์ท่านพระครูอดุลสีลกิตติ์ กล่าวว่า “ การทำเขาวงกตมีลักษณะเปรียบเทียบเป็นเสมือนตัวแทนของการเดินทางเข้าสู่ป่าของพระเวสสันดร การประดับประดาผลไม้ กล้วย อ้อย ไว้บริเวณรั้ววัด มีลักษณะเปรียบเทียบเป็นเสมือนตัวแทนของป่าหิมพานต์ การประดับช่อกระดาษ 1,000 ช่อ ดอกบัว หรือดอกกาสะลอง อย่างละ 1,000 ดอก ซึ่งมีจำนวน เท่ากับคาถาพันที่มีจำนวน 1,000 พระคาถา การตัดกระดาษประดับรอบวิหารเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เพื่อเป็นตัวแทนสิ่งของที่พระยาสญชัยใช้ไถ่ตัวกัณหา และชาลีคืนจากพราหมณ์ชูชก เรื่องราวการไถ่สองกุมารนี้อยู่ในกัณฑ์มหาราชประกอบด้วยรูปสัตว์ และสิ่งของต่างๆ ดังนี้

ช้าง	100	เชือก
ม้า	100	ตัว
วัว	100	ตัว
ควาย	100	ตัว
ข้าหญิง	100	คน
ข้าชาย	100	คน

สิ่งของเหล่านี้ใช้เป็นค่าไถ่กัณหาและทองคำ 1,000 เท่ากับลูกชมพู่ 15 ลูก ใช้ดอกบัวสีทองเป็นสัญลักษณ์แทนทองคำ ใช้เป็นค่าไถ่ชาลีกุมาร ดังปรากฏในบทเทศน์ กัณฑ์มหาราช ดังนี้

“ ... คำแดงๆ พันหนึ่งเล่า 15 เท่าจมปู ไถ่ลูกกู ...” (สำนวนท่านพระครูโอภาสคณาภิบาล)

ส่วนกัณฑ์นครกัณฑ์ มีเนื้อเรื่องกล่าวถึงการเสด็จกลับสู่เมืองของพระเวสสันดร หลังจากสำเร็จการบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งพระอินทร์ได้ให้พรแก่พระเวสสันดรไว้ 7 ประการ การเสด็จกลับเมืองของ พระเวสสันดรครั้งนั้นมีคนขอทานจากพระเวสสันดร แต่หากพระเวสสันดรไม่มีสิ่งใดที่สามารถบริจาคทานได้ จึงอธิฐานขอพรให้เกิดฝนรัตนชาติ 7 ประการ หรือฝนห่าแก้วที่มีลักษณะเป็นอัญมณีตกลงแก่บ้านใดให้ตกเป็นของบ้านนั้นๆ การประกอบพิธีกรรมในนครกัณฑ์นี้ เป็นกัณฑ์สุดท้าย ชาวบ้านผู้ที่มาร่วมฟังเทศน์นำเหรียญเงินต่างๆ ลุกขึ้นโปรยให้ตกลงบนพื้น ผู้ใดเก็บได้ให้ตกเป็นของคนนั้นเปรียบการกระทำนี้เป็นสัญลักษณ์แทนฝนรัตนชาติ ”

Copyright by Mahidol University

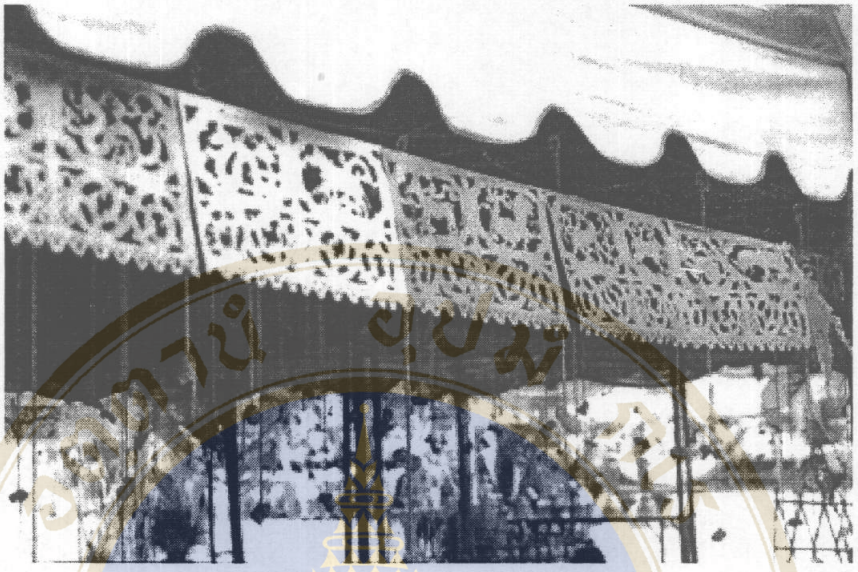

ภาพที่ 2 รูปกระดาษฉลุเป็นสัตว์ค่าไล่สองกุมารรอบบริเวณพิธี

สัญลักษณ์ในการประกอบพิธีตั้งธัมม์หลวงของชาวล้านนามีความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องราวแต่ละกัณฑ์เทศน์ มีความแตกต่างกันไปผู้ฟังเทศน์ต้องจัดเตรียมสิ่งของ รวมถึงประดับตกแต่งสถานที่จัดตั้งธัมม์หลวงก่อนวันงาน การจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องทำให้การเทศน์ครั้งนั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4.2.2 ขั้นตอนการเตรียมพิธีการเทศน์

ขั้นตอนพิธีกรรมการเทศน์ธัมม์มหาชาติของชาวล้านนาเป็นกิจกรรมทางศาสนาที่สมาชิกในสังคมได้แสดงออกถึงความสามัคคี โดยผ่านความเชื่อ ความศรัทธา พระพุทธศาสนา การฟังเทศน์ของชาวล้านนาในพิธีตั้งธัมม์หลวงนั้นมีพิธีกรรมอยู่ 2 รูปแบบ กล่าวคือ

1. พิธีการเทศน์ตามประเพณีประจำปี ศรัทธาชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกันบริจาคเป็นเจ้าภาพในการตกธัมม์ หรือการบริจาคทรัพย์สิ่งของพร้อมทั้งธัมม์เนื้อเรื่องที่ต้องการถวายแก่พระเพื่อเทศน์ในพิธีตั้งธัมม์หลวง ซึ่งนิยมนิมนต์พระ หรือเณร ภายในวัดของตนเองเป็นผู้เทศน์ ในบางกรณีที่ต้องการนิมนต์พระจากต่างวัดมาเทศน์ในกัณฑ์เทศน์ที่สำคัญก็กระทำได้เช่นกัน ส่วนใหญ่นิยมนิมนต์ในกัณฑ์ที่ต้องใช้เสียงที่ดี เช่น กัณฑ์มัทที กัณฑ์ชูชก และกัณฑ์มหาราช เป็นต้น

2. พิธีการเทศน์จัดแบบสืบชะตา วิธีการนี้เป็นวิธีการการจัดตั้งธัมม์หลวงโดยสงเคราะห์กัณฑ์พระเวสสันดรไปตามจักรราศีประจำปีเกิดของเจ้าศรัทธาผู้บริจาคกัณฑ์เทศน์แต่ละกัณฑ์เทศน์มีอานิสงฆ์ ตามความเชื่อเรื่องปีเกิดของชาวล้านนาแบ่งออกได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 2 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปีเกิดกับกัณฑ์เทศน์

ปีเกิด	กัณฑ์เทศน์
ปีชวด(ปีไจ้)	กัณฑ์ทศพร
ปีฉลู(ปีเป้า)	กัณฑ์หิมพานต์
ปีขาล(ปียี)	กัณฑ์ทานกัณฑ์
ปีเถาะ(ปีเหม้า)	กัณฑ์วนปเวสน์
ปีมะโรง(ปีสี)	กัณฑ์ชูชก
ปีมะเส็ง(ปีไส้)	กัณฑ์จุลพน
ปีมะเมีย(ปีสง้า)	กัณฑ์มหาพน
ปีมะแม(ปีเม็ด)	กัณฑ์กุมาร
ปีวอก(ปีสัน)	กัณฑ์มัทที
ปีระกา(ปีเล้า)	กัณฑ์สักกบรรพ์
ปีจอ(ปีเส็ด)	กัณฑ์มหาราช
ปีกุน(ปีไก๊)	กัณฑ์ฉกษัตริย์
รวมทุกปีเกิด	กัณฑ์นครกัณฑ์

วิธีการประกอบพิธีกรรมตามแบบประกอบการสืบชะตานี้จำเป็นที่ต้องเตรียมพลีกรรมประกอบการสืบชะตาก่อนการตั้งธัมม์หลวง ดังต่อไปนี้

1. ไม้ค้ำขนาดใหญ่มีง่ามจำนวน 3 เล่ม มีความยาว 1 วา เท่ากับวาของเจ้าของชะตา หรือยาวกว่าก็ได้ แกะเปลือกออกแล้วทาสีเหลือง
2. ไม้ค้ำเล็กมีง่ามขนาดยาว 1 ศอก ของเจ้าของชะตา หรือมีจำนวนเท่ากับอายุอาจมีจำนวน 108 มัดรวมกัน 1 มัด
3. ไม้สะพานทำจากไม้ไผ่ 2 เล่มประกอบกันยาวเท่ากับความยาวของไม้ค้ำใหญ่
4. ลวด ใช้ด้ายผูกกระดาษเงิน กระดาษทอง หมากพลู บุหรี่ เมี่ยง โยงเป็นสาย
5. ช่อ หรือ ธง ใช้กระดาษว่าว หรือกระดาษสาสีขาว 108 อัน พร้อมตัดกระดาษเป็นรูปฉัตรสีขาว 1 อัน
6. แผ่นเงิน แผ่นทอง
7. ตุงค่าคิง มีลักษณะเป็นธงมีความยาวเท่ากับตัวเจ้าศรัทธา 1 ตัว
8. เทียนค่าคิง เทียนขี้ผึ้งมีความยาวเท่ากับตัวเจ้าศรัทธา 1 เล่ม

Copyright by Mahidol University

9. ดวงประทีปเท่ากับจำนวนอายุเจ้าศรัทธา หรือ 108 ดวง
10. หน่อกล้วย หน่ออ้อย มะพร้าวงอก กล้วยเครือ มะพร้าวแขนง
11. เสื่อ หมอน หม้อน้ำ กระบวย หม้อเงิน และหม้อทอง
12. ขันตั้ง 1 สำรับ
13. พานบายศรี 1 ชุด
14. ด้ายสายสิญจน์โยงเวียนศีรษะ และผูกข้อมือ
15. ขันน้ำมนต์ ใบคา หรือใบมะยม

เครื่องประกอบพิธีกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งในการเตรียมเครื่องพลีกรรมประกอบการสืบชะตาซึ่งเป็นพิธีกรรมประกอบการตั้งธัมม์หลวง เครื่องพลีกรรมทั้งหมดนำไปตั้งบริเวณหน้าพระประธาน เป็นซุ้มสามเหลี่ยมครั้นจะประกอบพิธีกรรม เจ้าศรัทธา หรือผู้ที่เกิดในปีนั้นๆ หลังจากฟังเทศน์ในกัณฑ์เทศน์ของตนเองจบลงจะเข้าไปนั่งบริเวณกลางเครื่องพลีกรรมและประกอบพิธีสืบชะตา

นอกจากการเตรียมเครื่องพลีกรรมเพื่อใช้ในการประกอบพิธีสืบชะตาแล้ว การจัดเตรียมบริเวณพิธีมณฑลนั้นมีความสำคัญเช่นเดียวกัน โดยศรัทธาชาวบ้านทุกคนเป็นผู้ที่ช่วยกันตกแต่งประดับประดาวิหารที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ตกแต่งสิ่งของต่างๆ ตามความเชื่อที่มีอยู่ในเนื้อหาของมหาชาติเวสสันดรชาดก ประดับตกแต่งด้วย ช่อ ตุงกระดาษฉลุเป็นรูปสัตว์ต่างๆ รูปช้างร้อย ม้าร้อย ควายร้อย ข้าทาสหญิงร้อย และข้าทาสชายร้อย สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นตัวแทนสิ่งของที่พระยาสญไชยใช้ไถ่ตัวกุมารคืนจากพราหมณ์ชูชก เป็นต้น และต้องเตรียมดอกบัว ดอกจงกลณี อันเป็นตัวแทนของการเทศน์มาลัยต้นที่มีเนื้อเรื่องการนำดอกบัวไปถวายพระเกศแก้วจุฬามณี ดวงประทีป 1,000 ดวงเท่ากับจำนวน พระคาถาในการเทศน์แบ่งจุดประทีปเหล่านี้ตามจำนวนของพระคาถาแต่ละกัณฑ์

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 3 รูปการจุดประทีปบูชากัณฑ์เทศน์

นอกจากนั้นยังทำต้นช่อตุงซึ่งมีจำนวนตุง 1,000 ช่อ ตั้งอยู่ในบริเวณพิธีตั้งธัมม์หลวง เทียน ธูป จำนวนอย่างละ 1,000 เล่ม จุดถวายบูชาตามจำนวนพระคาถา ส่วนภายนอกวิหารทำรั้วราชวัตร ไว้บริเวณทางเข้าวิหาร ประดับตกแต่งด้วยต้นกล้วย ใบมะพร้าว บางวัดอาจสร้างเขาวงกตไว้บริเวณใกล้ๆ กับพระวิหารตามความเชื่อเรื่องเขาวงกตอันปรากฏอยู่ในธัมม์

สิ่งที่สำคัญที่ขาดไม่ได้คือกัณฑ์เทศน์มีลักษณะเป็นตะกร้าไม้ไผ่สานทรงสูงภายในมีเครื่องปัจจัยต่างๆ ประดับตกแต่งพร้อมอาหารแห้งสิ่งของ รวมถึงเงินอันเป็นปัจจัยเทศน์เช่นกัน จำนวนกัณฑ์เทศน์ทั้งหมดวางเรียงกันรวมเป็นจำนวน 17 กัณฑ์เทศน์ โดยวางเรียงตามลำดับการเทศน์ ดังนี้

1. กัณฑ์เทศน์มาลัยต้น
2. กัณฑ์เทศน์มาลัยปลาย
3. กัณฑ์เทศน์คาถาพัน
4. กัณฑ์เทศน์อานิสงส์พระเวสสันดร
5. กัณฑ์เทศน์เวสสันดรชาดก จำนวน 13 กัณฑ์เทศน์

ความสำคัญของกัณฑ์เทศน์เป็นปัจจัยที่ได้จากการบริจาคทำบุญของศรัทธาที่ต้องจัดเตรียมถวายกัณฑ์เทศน์ต่างๆ นี้ให้แก่พระสงฆ์ผู้ที่เทศน์ในแต่ละกัณฑ์เทศน์ นอกจากนี้แล้วทางวัดยังต้องเตรียมขันขอศีลรับถวายนอกเหนือจากการถวายกัณฑ์เทศน์ปกติ ทั้งนี้หากพระรูปใดเทศน์มีน้ำเสียง

Copyright by Mahidol University

ที่ดีสร้างความศรัทธาแก่ผู้ฟังแล้ว หลังจากเทศน์เสร็จผู้ฟังจะร่วมบริจาคเงินทองไว้ในขันขอศีลเพื่อถวายแด่พระสงฆ์ และวัดที่จัดงานนั้นต่อไป

ภาพที่ 4 รูปขันขอศีล หรือบาตรขอศีล

4.2.3 ขนบปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์

การจัดตั้งธัมม์หลวงขึ้นของแต่ละวัดที่อยู่ในสังคมล้านนานั้นเดิมมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้อานิสงส์จากการรับฟังเทศน์ และเพื่อคัดลอกพระธรรมคำสอนไว้ ความเชื่อและประเพณีตั้งธัมม์หลวงในสมัยโบราณเดิมจึงไม่ยึดถือปัจจัยกัณฑ์เทศน์เป็นสำคัญ แต่เมื่อสภาพบ้านเมืองมีการพัฒนา ความคิดเรื่องการทำบุญ บริจาคทรัพย์สิน เงินทอง และอามิสสินจ้างรางวัลจนกระทั่งรูปแบบการทำบุญนั้นเปลี่ยนไป ปัจจัยกัณฑ์เทศน์จึงมีความสำคัญในการทำนุบำรุงวัด แนวความคิดที่ว่า อานิสงส์การทำบุญทำทาน และการฟังเทศน์มหาชาติครบถ้วนแล้วจะได้เกิดร่วมยุคกับพระศรีอาริยเมตไตรยโพธิสัตว์นั้น ปรากฏการบริจาคทานโดยเจ้าศรัทธาทำต้นกัลป์ หรือต้น

Copyright by Mahidol University

กัลปพฤกษ์ อันเป็นต้นไม้ในพุทธทำนาย ลักษณะเป็นตะกร้าสานนำกิ่งไม้ปักไว้ตรงกลาง แขวนอาหาร สิ่งของต่างๆ รวมถึง ใส่ยอด หรือนำเงินลงไว้ในต้นกัลป์ ลักษณะต้นกัลป์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 5 รูปต้นกัลปพฤกษ์

ต้นกัลป์เป็นปัจจัยการเทศน์ เรียกเป็นภาษาล้านนาว่า กัณฑ์ตั้งธัมม์ มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของวัด หรือสถานที่จัดงานเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์แทนต้นกัลปพฤกษ์ตามเนื้อเรื่องพุทธทำนายแล้ว กัณฑ์ตั้งธัมม์ยังเป็นส่วนรับบริจาคปัจจัยจากญาติโยม ศรัทธาที่ต้องการร่วมทำบุญ

ประเพณีตั้งธัมม์หลวงแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การตั้งธัมม์หลวงตามประเพณี และการตั้งธัมม์หลวงประกอบพิธีการสืบชะตาตามความเชื่อของชาวล้านนา ด้วยลักษณะความแตกต่างของรูปแบบลักษณะการนิมนต์พระนักเทศน์จึงแตกต่างกันการรับนิมนต์พระนักเทศน์มาในประเพณีตั้งธัมม์หลวงนั้นเริ่มจากคณะกรรมการวัดเรียกประชุมศรัทธาวัดว่ามีผู้ใดที่ต้องการเป็นเจ้าศรัทธากัณฑ์เทศน์ เมื่อรับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์แล้ว คณะกรรมการก็ตกลงว่ากัณฑ์เทศน์ใดที่พระภายในวัดไม่สามารถเทศน์ได้ หรือว่ามีพระนักเทศน์ในกัณฑ์พิเศษ เช่น กัณฑ์มัทที กัณฑ์ชูชก และกัณฑ์มหาราช ที่มีชื่อเสียงอยู่ที่วัดใด ก็ทำการนิมนต์ การนิมนต์พระนักเทศน์จำเป็นต้องทำขันขอนิมนต์โดยศรัทธาเป็นผู้ทำอาจให้พ่อหนานเป็นผู้ไปนิมนต์พระนักเทศน์องค์นั้นมา ขันขอนิมนต์ประกอบด้วยของนิมนต์ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. กรวยดอก	6	อัน
2. กรวยธูป	6	อัน
3. กรวยเทียน	6	อัน
4. ผ้าขาว	1	ผืน
5. ผ้าแดง	1	ผืน
6. เหรียญสตางค์	6	เหรียญ
7. กรวยหมาก กรวยพลู	6	อัน

หลังจากนิมนต์พระนักเทศน์เป็นที่เรียบร้อย ทางคณะกรรมการวัดเป็นผู้จัดการว่าจำนวนเงินที่ต้องถวายแก่พระที่นิมนต์จากต่างวัดมาควรเป็นสัดส่วนเท่าใดเมื่อเทียบกับพระที่อยู่ในวัดเจ้าภาพ ซึ่งอัตราเงินที่ถวายแก่พระนักเทศน์ที่นิมนต์มาจากต่างวัดมีอัตราที่มากกว่าพระที่อยู่ในวัดเจ้าภาพ

ภาพที่ 6 รูปขันตั้งเทศน์

ลักษณะการถวายเงินอันเป็นปัจจัยเทศน์นั้นเป็นธรรมเนียม และมารยาทปฏิบัติที่รู้กันในกลุ่มผู้ที่เป็นคณะกรรมการวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน หรือผู้ที่มีความชำนาญในการจัดการพิธีกรรม การถวายปัจจัยสิ่งของแก่พระนักเทศน์ถือเป็นอานิสงส์แก่ผู้ที่ถวาย ความเปลี่ยนแปลงปัจจัยกัณฑ์เทศน์นั้นมีความแตกต่างกันแต่ละยุคแต่ละสมัย จากการสัมภาษณ์นายบุญถึง จักขุเนตร สามารถแบ่งยุคการถวายและอัตราการถวายปัจจัยกัณฑ์เทศน์ออกเป็น 3 ช่วงเวลาใหญ่ ดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบปัจจัยกัณฑ์เทศน์แต่ละช่วงปี

ช่วงปี พ.ศ.	อัตราปัจจัยกัณฑ์เทศน์ บาท	เปรียบค่าเงินกับข้าวสาร บาท/ลิตร	รวมซื้อข้าวสาร ลิตร
1. พ.ศ. 2500-2508	12	2.50	4.8
2. พ.ศ. 2508-2512	25	2.00	12.5
3. พ.ศ. 2512-2520	40	2.50	16
4. สมัยปัจจุบัน	ค่าปัจจัยกัณฑ์เทศน์ = 2,000(สูงสุด) ค่าปัจจัยกัณฑ์เทศน์ = 1,500(ต่ำสุด) ค่าเดินทาง = 500 (ระยะทางใกล้) ค่าเดินทาง = 1,000 (ระยะทางไกล)	17-20	100

พบว่าจากการสัมภาษณ์นายบุญถึง จักขุเนตร เกี่ยวกับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ที่ท่านเคยเทศน์และได้รับปัจจัยกัณฑ์เทศน์นั้นมีแนวโน้มการได้รับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ที่สูงขึ้นในทุกช่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบันที่ได้รับปัจจัยกัณฑ์เทศน์สูงถึง 2,000 บาท หรือเทียบกับข้าวสารได้มากถึง 100 ลิตร ปัจจัยกัณฑ์เทศน์เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีตั้งธัมม์หลวง และการเทศน์ทำนองมหาชาติ การได้มาซึ่งปัจจัยเทศน์ที่มากแสดงให้เห็นถึงความนิยมศรัทธาในน้ำเสียงของพระนักเทศน์ มีบทบาทต่อการนิมนต์พระนักเทศน์รูปนั้นมาร่วมเทศน์ในประเพณีตั้งธัมม์หลวงเพื่อระดมรายได้ทำนุบำรุงวัดที่เป็นเจ้าภาพ

จากการสัมภาษณ์พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก กล่าวว่า ตนได้รับปัจจัยกัณฑ์เทศน์มากน้อย เท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับโอกาสในการเทศน์ด้วย เช่น การเทศน์มหาชาติ เทศน์ตามเนื้อเรื่องมีความยาวโดยตลอดประมาณ 20-30 นาที ปัจจัยที่เคยได้รับถวายมีอัตราอยู่ประมาณ 2,000 บาท ถ้าเทศน์ในโอกาสงานศพซึ่งเนื้อหากัณฑ์มัทรีอาจตัดให้สั้นลงไป แต่เพิ่มการใส่กาพย์เล่าเรื่องของผู้ที่ตาย ความยาวประมาณ 10-15 นาที ปัจจัยที่เคยได้รับถวายมีอัตราอยู่ประมาณ 1,000 บาท และการเทศน์ทั่วไปซึ่งอาจไม่ได้เทศน์เนื้อเรื่องเกี่ยวกับกัณฑ์มัทรีนั้น เทศน์ในงานบ้าน หรืองานที่รับนิมนต์ทั่วไป ความยาวประมาณ 10-15 นาที ปัจจัยที่เคยได้รับถวายอัตราอยู่ประมาณ 500 บาท

Copyright by Mahidol University

อัตราปัจจัยกัณฑ์เทศน์มีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งการอุปถัมภ์ถวายเงินปัจจัยกัณฑ์เทศน์นี้เองเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างค่านิยมการฝึกเทศน์มหาชาติให้กับพระนักเทศน์ อีกส่วนหนึ่งการจัดตั้งธัมม์หลวงยังสามารถนำรายได้เข้าวัดเพื่อสร้างอาคาร หรือทำนุบำรุงวัดเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ท่านพระครูอดุลสีลกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า " ...อดีตประเพณีการตั้งธัมม์หลวงเพื่อหาเงินทำนุบำรุงวัดนั้นนิยมตั้งธัมม์กัน 3 วัน โดยเริ่มตั้งธัมม์ในวัน 13 ค่ำ -15 ค่ำ การตั้งธัมม์ 3 วันเป็นการตั้งธัมม์ปกติ ส่วนการตั้งธัมม์ที่มีขนาดงานที่นานขึ้นนั้นเป็นการตั้งธัมม์ขนาดกลางนั้นตั้งธัมม์ 7 วัน เริ่มตั้งธัมม์ วัน 7 ค่ำ – 15 ค่ำ และที่เคยมีการตั้งธัมม์นานที่สุดที่วัดหมื่นสาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งขณะท่านพระครูโอภาสคณาภิบาลดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ปี พ.ศ. 2486 ทางวัดได้ทำการรื้อวิหารเก่าเพื่อสร้างวิหารใหม่ ขณะนั้นพระพิโมลธรรม วัดมหาธาตุ สังคมนตรีว่าการปกครองได้เดินทางมาเพื่อร่วมตั้งธัมม์หลวงของวัดหมื่นสาร ซึ่งมีความยาวมากที่สุด มากถึง 9 วัน ..."

การที่สามารถตั้งธัมม์หลวงได้หลายวันนั้นเนื่องมาจากมีศรัทธารับเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์หลายคนภายในกัณฑ์เดียวกัน จากกรณีวัดหมื่นสารที่ตั้งธัมม์ยาวนานที่สุดถึง 9 วันนั้น หมายความว่ามีศรัทธารับเป็นเจ้าภาพในกัณฑ์เทศน์ที่สำคัญมากถึง 9 คน เช่น กัณฑ์มัทที กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์นครกัณฑ์เป็นต้น ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่ต้องไปนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงต่างวัดมาเทศน์ ส่วนกัณฑ์อื่นที่สำคัญรองลงมาอาจใช้พระหรือสามเณรภายในวัดเป็นผู้เทศน์ โดยเทศน์ 13 กัณฑ์ต่อ 1 วัน เทศน์ไปจนครบ 9 วันถือเป็นอันเสร็จพิธีตั้งธัมม์หลวง

การตั้งธัมม์หลวงนั้นมีวิธีการปันส่วนเงินที่ได้รับจากการบริจาคถวายทาน แบ่งเงินนั้นออกเป็น 3 ส่วน คือ เงินส่วนแรก เรียกว่า เงินใส่ยอด เงินส่วนนี้ถวายแก่พระนักเทศน์ เงินส่วนที่สอง ที่ศรัทธานำมาร่วมถวายซึ่งนำเงินนั้นใส่ไว้ในต้นกัลป์เมื่อเข้ามาในบริเวณงาน เรียกว่า เงินฮอม หรือเงินที่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญเงินส่วนนี้มอบถวายให้กับทางวัดเป็นผู้รับ และเงินส่วนสุดท้ายเป็นส่วนที่ผู้มาฟังเทศน์ซาบซึ้งในเสียงเทศน์ของพระนักเทศน์ ผู้ฟังนำเงินมอบถวายเป็นเงินพิเศษ หรือเรียกว่า เงินบูชาเสียง มอบถวายแก่พระนักเทศน์

การตั้งธัมม์หลวงเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณในสังคมชาวล้านนา แต่ถ้าในบางปีอาจไม่มีการตั้งธัมม์หลวงก็จะทำถวายข้าวสลากภัตต์แทน หรือบางวัดยึดถือให้ทำสลับกันไปทุกปีเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ การถวายเงิน หรือข้าวของปัจจัยต่างๆ เป็นการส่งเสริม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สภาพเศรษฐกิจเปรียบเป็นกระจกที่สะท้อนสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม และพระพุทธศาสนาเปรียบเป็นกระจกที่สะท้อนสภาพจิตใจ และความเชื่อ ศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

Copyright by Mahidol University

4.3 ลักษณะการเทศน์ในสังคม วัฒนธรรมล้านนา

ลักษณะการเทศน์อย่างมีแบบแผนแบบล้านนานี้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาความเจริญของอาณาจักรล้านนาในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน สำเนียงการเทศน์ของกลุ่มชนต่างๆ มีสำเนียงที่ต่างกันออกไป เช่น สำเนียงการเทศน์ของชาวไทลื้อ มีสำเนียงต่างกับสำเนียงการเทศน์ของชาวไทยอง การเทศน์มัททีมีบทบาท และโอกาสในการเทศน์ที่แตกต่างกันออกไป โอกาสที่นิยมเทศน์มัททีนั้นนิยมเทศน์ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง ซึ่งชาวล้านนาประกอบพิธีการตั้งธัมม์หลวงในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรืออาจอยู่ในช่วงเพ็ญเดือน 4 เหนือ หรือเดือนมกราคม นอกจากนั้นแล้วเทศน์กัณฑ์มัททียังนิยมเทศน์ในงานศพซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ที่นิมนต์ว่านิมนต์กัณฑ์เทศน์ใดซึ่งถ้าพระนักเทศน์ที่รับกิจนิมนต์สามารถเทศน์กัณฑ์มัททีได้เจ้าศรัทธาจะนิมนต์ให้เทศน์กัณฑ์มัทที แต่การเทศน์ในงานศพนี้มีเวลาที่สั้นดังนั้นพระนักเทศน์จึงต้องตัดคำ และเนื้อหาให้กระชับขึ้น ส่วนการเทศน์ในงานประเพณี ตั้งธัมม์หลวงนั้นนิยมเทศน์แบบสมบูรณ์เพื่ออานิสงส์ที่ได้รับเป็นอานิสงส์ที่สมบูรณ์

ลักษณะการเทศน์แบบล้านนานั้นมีวิธีการเทศน์อยู่ 2 วิธี คือวิธีการเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร และวิธีการเทศน์ทำนองมหาชาติ ในประเพณีตั้งธัมม์หลวงนั้นนิยมยมวิธีการเทศน์ทำนองมหาชาติ เนื่องด้วยวิธีการเทศน์นี้เหมาะสมกับลักษณะการเทศน์โดยใช้พระเพียงรูปเดียว ส่วนการเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรนั้นเป็นพื้นฐานในการเทศน์ทั้งหมด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 การเทศน์แบบธรรมวัตร

การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรนี้เป็นวิธีการเทศน์โดยใช้พระเป็นจำนวนมากเทศน์พร้อมกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความพร้อมเพียงในการออกเสียง จังหวะ และการออกเสียงอักขระจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น การฝึกหัดเทศน์พระทุกรูปควรเทศน์ในทำนองแบบธรรมวัตรให้คล่องเสียก่อนที่เทศน์ในทำนองแบบมหาชาติ ลักษณะวิธีการเทศน์ส่วนใหญ่มีองค์ประกอบการเทศน์ที่สำคัญ 3 ส่วนด้วยกัน ดังนี้

1. ตั้ง หมายถึง การเริ่มต้นเสียงในการเทศน์ครั้งแรก หรือการเริ่มเสียงใหม่หลังจากที่หยุดหายใจ
2. เตียว หมายถึง การเดินทำนองอย่างเป็นจังหวะสม่ำเสมอชัดเจนทุกคำ
3. ยั้ง หมายถึง การหยุดพักหายใจ

วิธีการเทศน์ในแบบธรรมวัตรเป็นพื้นฐานในการฝึกหัดเทศน์โดยเน้นการแบ่งคำ การหายใจ และการหยุดหายใจ จังหวะมีความสม่ำเสมอ ผู้ที่ฝึกหัดเทศน์มหาชาติจึงควรรู้และเข้าใจในจังหวะเทศน์แบบทำนองธรรมวัตรก่อนที่ได้เรียนการเทศน์ทำนองมหาชาติ

Copyright by Mahidol University

4.3.2 การเทศน์แบบมหาชาติ

วิธีการดำเนินทำนองการเทศน์มหาชาติ มีเทคนิค และวิธีการที่สำคัญ คือ การเคลื่อนหรือเดินทำนองจากตัวอักษรหนึ่งไปยังอีกตัวอักษรหนึ่ง ลักษณะความแตกต่างที่เป็นปัจจัยการเคลื่อนทำนองขึ้นอยู่กับบทการเทศน์ว่ามีลักษณะฉันทลักษณ์อย่างไร สำหรับการเทศน์มหาชาตินั้นใช้วิธีการเทศน์รูปแบบการเดินทำนองโดยใช้วิธีการเคลื่อนทำนองของการเทศน์มีวิธีการเคลื่อนทำนองโดยใช้เทคนิค ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย ยั้ง เทคนิคต่างๆ นี้ ปรากฏเฉพาะการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติเท่านั้น

ลักษณะทำนองเทศน์แบบมหาชาติมีความสำคัญต่อการเทศน์ในระดับเสียงที่แตกต่างกัน อีกทั้งเทคนิค และวิธีการการเทศน์มีความน่าสนใจ ผู้วิจัยจะได้ทำการนำเสนอรายละเอียดการเทศน์แบบทำนองมหาชาติในเรื่องทำนองการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที่ต่อไป

จากประเพณีการเทศน์มหาชาติในสังคมวัฒนธรรมล้านนาทำให้เข้าใจในความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนา แต่ความเชื่อทางพุทธศาสนามิได้เข้ามาเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่เชื่อในเรื่องการนับถือผีทั้งหมด หากความเชื่อแบบพุทธได้มาผสมร่วมกับพิธีกรรมเดิม จากตัวอย่างการเทศน์มหาชาติอันเป็นความเชื่อเรื่องการได้เกิดใหม่ในชาติหน้าวัตถุประสงค์เพื่อสะสมผลานิสงส์ไว้เพื่อเกิดร่วมยุคกับศาสดาองค์ใหม่ในอนาคต ร่วมกับการสืบชะตาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ชีวิตในปัจจุบันมีความสุข มีพลัง และต่ออายุให้ยืนยาว เป็นต้น

ลักษณะความเชื่อทั้งพุทธศาสนาผนวกกับความเชื่อเดิมของชาวล้านนาจึงทำให้ลักษณะประเพณี พิธีกรรมของชาวล้านนาแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ ในพื้นที่อื่นๆ พบว่ามีพิธีการเทศน์มหาชาติเท่านั้น หากแต่ว่าในล้านนามีพิธีกรรมการสืบชะตาร่วมกับการตั้งธัมม์หลวง หรือเทศน์มหาชาติทั้งสองพิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ประกอบพิธีร่วมกัน กล่าวได้ว่าหากมีงานประเพณีตั้งธัมม์หลวงครั้งใดพิธีการสืบชะตาก็ปรากฏร่วมด้วย

Copyright by Mahidol University

บทที่ 5
ลักษณะ และวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที

5.1 องค์ประกอบการเทศน์กัณฑ์มัทที

ประเพณีการเทศน์มหาชาติ หรือประเพณีตั้งธัมม์หลวงของชาวล้านนานั้นมีองค์ประกอบและพิธีกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้ทั้งส่วนของการจัดตกแต่งประดับประดาสถานที่ และส่วนการจัดเตรียมการเทศน์ แต่ละส่วนมีองค์ประกอบอื่นๆ ดังต่อไปนี้

5.1.1 สถานที่จัดงาน

ส่วนของการจัดตกแต่งประดับประดาสถานที่ มีรูปแบบการจัดวางสถานที่ และส่วนการจัดวางเครื่องปัจจัยกัณฑ์เทศน์ ตลอดจนแบ่งพื้นที่การทำพิธีกรรม และพื้นที่ในการนั่งฟังธรรมออกเป็นสัดส่วน ซึ่งเน้นความสำคัญขององค์พระประธาน พื้นที่พ่อหนานทำพิธี และธรรมมาสน์ ลักษณะธรรมมาสน์ของล้านนามีลักษณะที่แตกต่างไปจากลักษณะธรรมมาสน์แบบภาคกลาง มีลักษณะเป็นปราสาททรงสูง มีบันไดขึ้นลง การประดับตกแต่งเน้นความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาลคติ เขาพระสุเมรุ มีลักษณะดังนี้

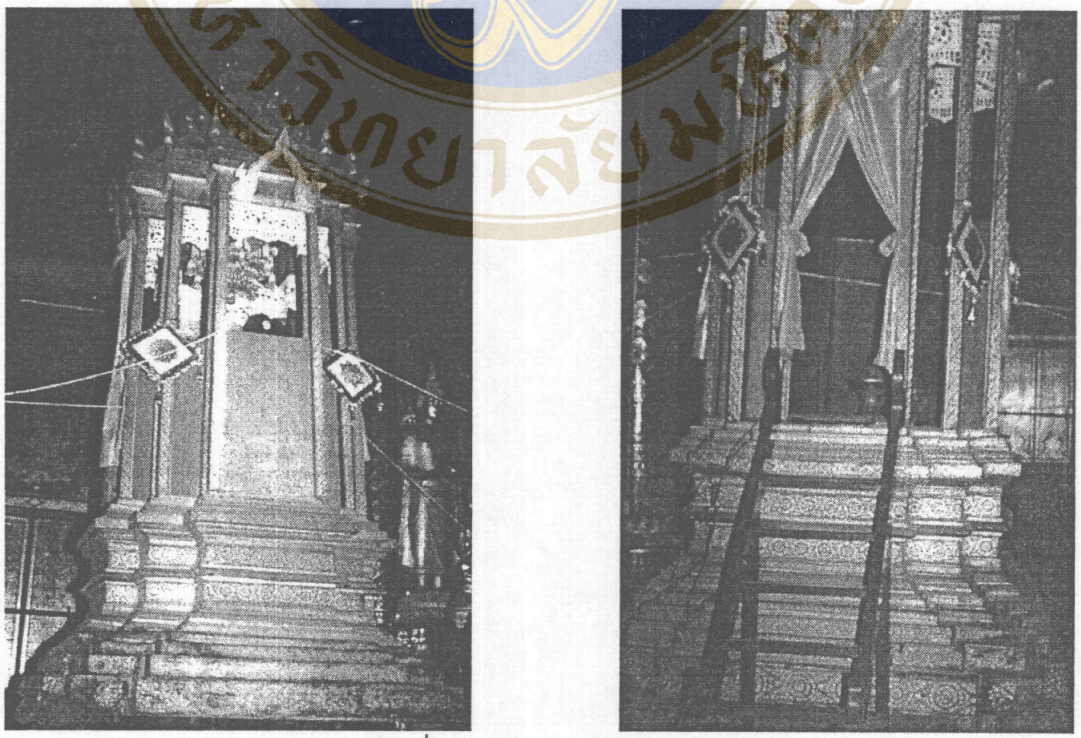

ภาพที่ 7 รูปธรรมมาสน์แบบล้านนา

Copyright by Mahidol University

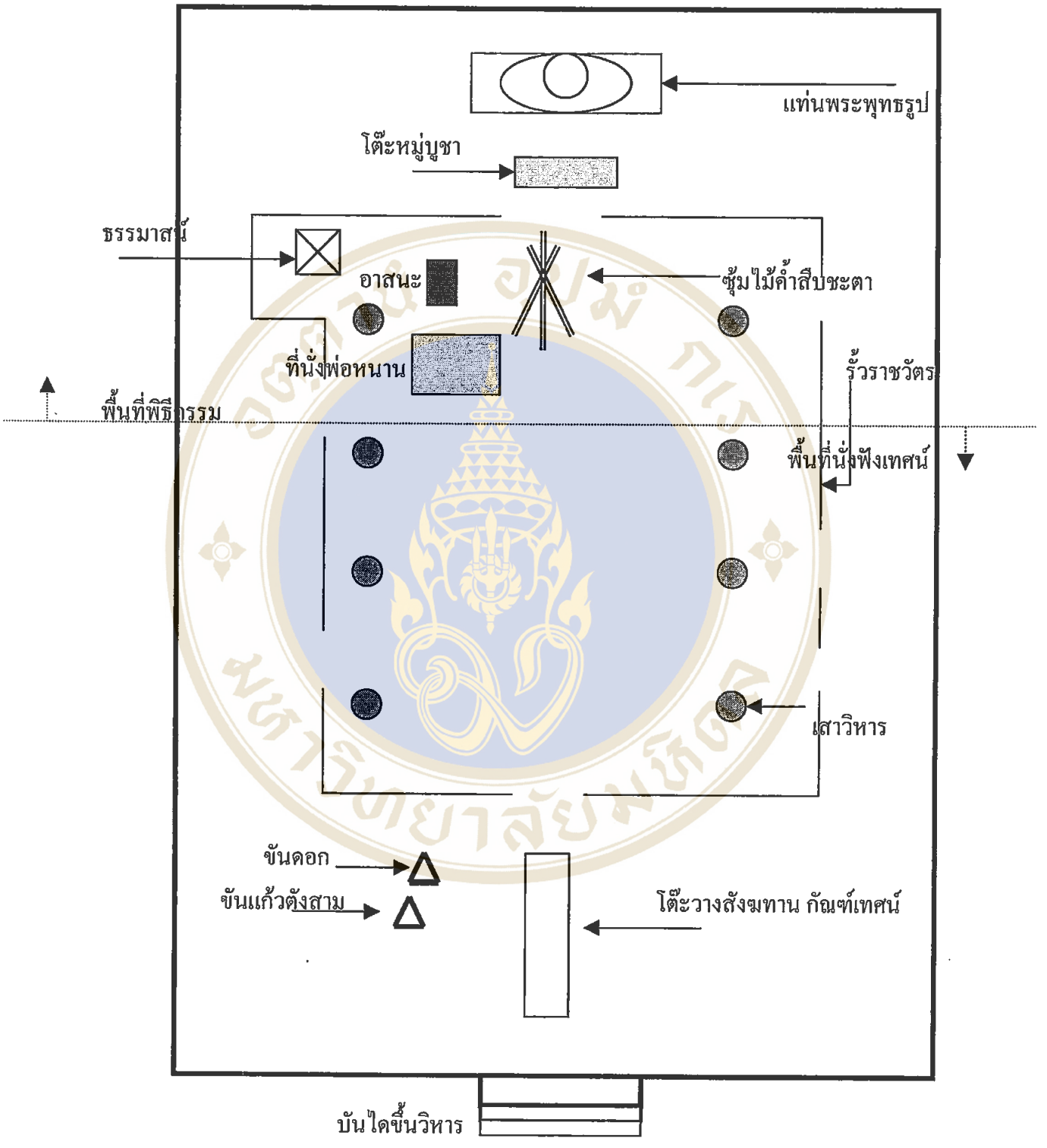

ภาพที่ 8 แผนผังการจัดงานตั้งธัมม์หลวงในวิหารวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Copyright by Mahidol University

จากแผนผังการจัดงานตั้งธัมม์หลวงในวิหารหลวงวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นั้น พบว่าได้แบ่งพื้นที่การจัดวางเครื่องบูชาในส่วนพิธีกรรมบริเวณที่ใกล้กับพระประธาน ส่วนของฆราวาส ผู้ฟังเทศน์นั้นอยู่บริเวณถัดออกไป แบ่งพื้นที่พิธีกรรมโดยใช้รั้วราชวัตร มีลักษณะเป็นไม้ไผ่สานวางไว้โดยรอบบริเวณ

พิธีกรรมเริ่มตั้งแต่การเข้าสู่บริเวณงานของผู้ที่มีร่วมฟังเทศน์ ทำการใส่ขันดอก หรือวางดอกไม้ ข้าวตอก ธูป เทียนลงในขันแก้วทั้งสาม และขันดอก จากนั้นทำบุญโดยถวายปัจจัยลงในกัณฑ์เทศน์ที่วางเรียงไว้บนโต๊ะ แล้วจึงเข้าไปนั่งฟังเทศน์ในบริเวณที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ให้ โดยมีด้ายสายสิญจน์ ผูกโยงจากพระประธานโยงเป็นรูปตารางผูกไว้เหนือศีรษะของผู้ที่นั่งฟังเทศน์ การนั่งฟังเทศน์ใช้สายสิญจน์เชื่อมโยงจากสายสิญจน์หลักที่โยงเป็นรูปตารางวางลงบนศีรษะของตน จากนั้นนั่งสดับฟังธัมม์แต่ละกัณฑ์จากต้นจนจบกัณฑ์บางครั้งการฟังธัมม์นั้นฟังเพียงกัณฑ์ที่ตรงกับปีเกิดของตนเท่านั้นเพื่อเป็น การสืบชะตาต่ออายุ

ภาพที่ 9 รูปภาพขันแก้วตังสาม

Copyright by Mahidol University

5.1.2 ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ร่วมพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบในการจัดงานตั้งธัมม์หลวง สามารถแบ่งกลุ่มของผู้ร่วมพิธีกรรมตามลักษณะบทบาทในงานตั้งธัมม์หลวงออกเป็น 3 ส่วน ได้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้ฟัง ประกอบด้วย ประชาชน พุทธศาสนิกชน ผู้ที่สนใจ กลุ่มผู้ฟังมีความสำคัญต่อการเทศน์มหาชาติโดยเป็นผู้อุปถัมภ์ และออกค่าใช้จ่ายในการจัดงาน เป็นผู้ร่วมพิธีกรรม เป็นผู้ที่ได้รับอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาติ กลุ่มผู้ฟังเป็นผู้ที่เตรียมสถานที่ภายในบริเวณงานร่วมกัน

2. พ่อหนาน หรือมัคทายก เป็นผู้นำฝ่ายฆราวาส ในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมด อีกทั้งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์ในการจัดงานตั้งธัมม์หลวง เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับลำดับขั้นตอน และองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานตั้งธัมม์หลวง พ่อหนานเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน ดังนั้นลักษณะการอาราธนาธรรมจำเป็นที่พ่อหนานต้องใส่กาบเดินทำนองเพื่อขออาราธนาธรรมให้พระสงฆ์ขึ้นสู่ธรรมมาสน์เพื่อแสดงธัมม์

3. พระนักเทศน์ เป็นส่วนสำคัญในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง พระนักเทศน์อาจเป็นพระภายในวัด หรืออาจเป็นพระที่รับนิมนต์มาจากวัดอื่น พระนักเทศน์เปรียบเสมือนตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการแสดงธัมม์ให้กับพุทธศาสนิกชน

ผู้ร่วมพิธีกรรมทั้ง 3 ส่วน มีความสัมพันธ์ในการประกอบพิธีกรรม โดยกลุ่มผู้ฟังทำหน้าที่รับสาร (receiver) พ่อหนานทำหน้าที่เชื่อมสื่อระหว่างพระนักเทศน์และกลุ่มผู้ฟัง (transformer) และพระนักเทศน์ทำหน้าที่ในการส่งสาร อีกทั้งเป็นผู้ที่แปลสารจากธัมม์ที่เป็นการบันทึกให้เกิดเป็นเสียงไปยังผู้ที่รับฟัง (sender and translator)

5.1.3 ขั้นตอนการเทศน์การเทศน์

ขั้นตอนการเทศน์ ลักษณะการเทศน์แบบมหาชาตินั้นมีรูปแบบวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากการเทศน์แบบธรรวัตรทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทศน์มหาชาติในประเพณีตั้งธัมม์หลวง วิธีการเทศน์มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ประธานในพิธีจุดธูปเทียน
- พ่อหนานกล่าวอาราธนาธรรม นิมนต์พระขึ้นเทศน์มาลัยต้น
- พระเทศน์มาลัยต้น
- หลังจากพระเทศน์มาลัยต้นเสร็จ ลงจากธรรมมาสน์เพื่อให้ศีล ให้พร แก่ผู้ที่มาร่วมฟัง เข้าภาพถวายสังฆทาน
- พ่อหนานกล่าวอาราธนาธรรม นิมนต์พระขึ้นเทศน์มาลัย
- พระเทศน์มาลัยปลาย

Copyright by Mahidol University

- หลังจากพระเทศน์มาลัยปลายเสร็จ ลงจากธรรมมาสน์เพื่อให้ศีล ให้พรแก่ผู้ที่มาร่วมฟัง เจ้าภาพถวายสังฆทาน
- พ่อหนานกล่าวอาราธนาธรรม นิมนต์พระขึ้นเทศน์คาถาพัน
- พระเทศน์คาถาพัน
- หลังจากพระเทศน์คาถาพัน ลงจากธรรมมาสน์เพื่อให้ศีล ให้พรแก่ผู้ที่มาร่วมฟัง เจ้าภาพถวายสังฆทาน
- พ่อหนานกล่าวอาราธนาธรรม นิมนต์พระขึ้นเทศน์อานิสงส์พระเวสสันดร
- พระเทศน์อานิสงส์พระเวสสันดร
- หลังจากพระเทศน์อานิสงส์พระเวสสันดร ลงจากธรรมมาสน์เพื่อให้ศีลให้พรแก่ผู้ที่มาร่วมฟัง เจ้าภาพถวายสังฆทาน
- พ่อหนานอาราธนารับพร
- สูมาขันแก้วตังสาม (ขอขมาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์)

ขั้นตอนทางพิธีกรรมหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการเทศน์ในส่วนของธัมม์มาลัยต้น ธัมม์มาลัยปลายธัมม์อานิสงส์พระเวสสันดร แล้วจึงเริ่มเทศน์เนื้อธัมม์เวสสันดรชาดก หรือเนื้อธัมม์มหาชาติ โดยเรียงลำดับจากกัณฑ์แรกไปจนถึงกัณฑ์สุดท้ายจนครบทั้งหมด 13 กัณฑ์ การตั้งธัมม์มีความหมายถึงการเทศน์เนื้อหาธัมม์ที่สมบูรณ์ ขั้นตอนทางพิธีจึงจำเป็นต้องมีความสมบูรณ์เพื่อให้การประกอบพิธีกรรมเกิดอานิสงส์ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา

5.1.3.1 กัณฑ์มัทที

การเทศน์มหาชาติเป็นการแสดงธัมม์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดงทานบารมีในพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ เรื่องราวในมหาชาติแบ่งออกเป็น 13 ตอน หรือ 13 กัณฑ์ ซึ่งแต่ละกัณฑ์มีเรื่องราวอธิบายถึงแต่ละตอนจากเรื่องราวทั้งหมด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 1 ทศพร (19 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพระนางผุสดีทรงขอพรจากพระอินทร์ 10 ประการก่อนที่จุติในโลกมนุษย์เป็นพระมารดาของพระเวสสันดร

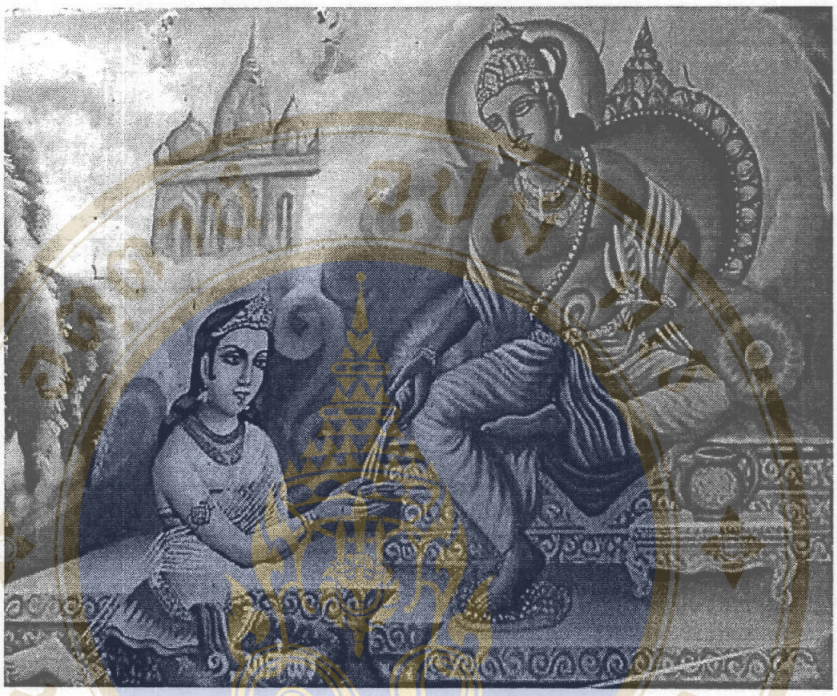

ภาพที่ 10 รูปภาพแสดงกัณฑ์ทศพร

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ (134 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงการจุติปฏิสนธิของพระนางผุสดีกับพระยาสญชัย และการอภิษกสมรสระหว่างพระเวสสันดรกับพระนางมัททีพระธิดาของกษัตริย์แห่งแคว้นมัทราช ตลอกจนพระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากเมืองเข้าสู่ป่าหิมพานต์

ภาพที่ 11 รูปภาพแสดงกัณฑ์หิมพานต์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ (209 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงการทูลขออภัยโทษให้พระเวสสันดรจากพระนางผุสดีแก่พระยาสญชัย แต่ไม่ทรงโปรด เรื่องราวบรรยายถึงการแสดงสัตตสดกมหาทาน และการให้ทานรถเทียมด้วยม้ากับพราหมณ์ที่ทูลขอจากพระเวสสันดร

ภาพที่ 12 รูปภาพแสดงกัณฑ์ทานกัณฑ์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 4 วนปเวศน์ (57 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงสี่กษัตริย์ อันประกอบด้วย พระเวสสันดร พระนางมัทที พระกัณหา และพระชาลี จากกรุงเชตุดรถึงนครมาตุลราช พระยาเจตราฐเจ้าเมืองทูลขอพระเวสสันดรให้ครองสมบัติ แต่พระเวสสันดรไม่ทรงรับ พระยาเจตราฐจึงชี้ทางแก่พระเวสสันดรสู่เขาวงกต และป่าหิมพานต์

ภาพที่ 13 รูปภาพแสดงกัณฑ์วนปเวศน์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 5 ชูชก (79 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึง พราหมณ์ชูชกขอทานที่ได้นางอมิตตดาลูกสาวเพื่อนเป็นเมีย นางอมิตตดาต้องการคนรับใช้จึงให้พราหมณ์ชูชกเดินทางไปขอพระกัณหาและ พระชาลีจากพระเวสสันดร พราหมณ์ชูชกเดินทางสู่เขาวงกตพบพรายเจตบุตรผู้รักษาป่า

ภาพที่ 14 รูปภาพแสดงกัณฑ์ชูชก

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 6 จุลพน (35 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึง พรานเจตบุตรจะฆ่าพราหมณ์ชูชก แต่พราหมณ์ชูชกใช้อุบายหลอกพรานเจตบุตรในที่สุดพรานเจตบุตรหลงกล บอกทางไปสู่เขาวงกตแก่พราหมณ์ชูชก

ภาพที่ 15 รูปภาพแสดงกัณฑ์จุลพน

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 7 มหาพน (80 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพราหมณ์ชูชกพบอจุตฤาษี ชี้ทางสู่เขาวงกต และพรรณนาถึงป่าเขาลำเนาไพร บรรยายถึงสระมุจลินท์ และการเดินทางต่อไปของพราหมณ์ชูชก

ภาพที่ 16 รูปภาพแสดงกัณฑ์มหาพน

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 8 กุมารบรรพ์ (101 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพราหมณ์ชูชกเดินทางถึงเขาวงกตทูลขอพระกัณหา และพระชาลีจากพระเวสสันดร เมื่อทั้งสองกุมารทรงทราบเรื่องจึงหนีไปหลบอยู่ในสระบัว พระเวสสันดรทรงเรียกสองกุมารขึ้นจากสระ มอบทั้งสองกุมารให้พราหมณ์ชูชก

ภาพที่ 17 รูปภาพแสดงกัณฑ์กุมารบรรพ์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 9 มัทที (90 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพระนางมัทที่เดินทางไปหาอาหารในป่า พบเทวดาแปลงกายเป็นสัตว์ร้ายนอนขวางทางไว้ เมื่อกลับถึงอาศรมไม่พบลูกทราบว่าพระเวสสันดรบริจาคลูกทั้งสองแก่พราหมณ์ชูชกจึงสลบไป

ภาพที่ 18 รูปภาพแสดงกัณฑ์มัทที

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 10 สักบรรพ์ (43 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพระอินทร์แปลงกายเป็นพราหมณ์มาทูลขอพระนางมัททีจากพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรให้นางมัททีแก่พราหมณ์แล้ว เทวดาจึงคืนพระนางมัททีแก่พระเวสสันดร และให้พร 8 ประการแก่พระเวสสันดร

ภาพที่ 19 รูปภาพแสดงกัณฑ์สักบรรพ

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 11 มหาราช (69 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพราหมณ์ชูชกพาสองกุมารหลงทางเข้าสู่เมืองสีพี พระเจ้าสญชัยทรงไถ่สองกุมารคืนจากพราหมณ์ชูชก และเลี้ยงตอบแทนพราหมณ์ชูชกพราหมณ์ชูชกกินอาหารมากจนถึงแก่ความตาย พระเจ้าสญชัยเตรียมไปรับพระเวสสันดร และพระนางมัททีกลับคืนสู่เมือง

ภาพที่ 20 รูปภาพแสดงกัณฑ์มหาราช

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ (36 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงการพบกัณฑ์ของหกกษัตริย์บังเกิดความปีติยินดีจนถึงกลับสลบไป พระอินทร์ทรงรับรู้บันดาลให้เกิดฝนโบกขพรรษประพรมจนทั้งหกกษัตริย์ฟื้นคืนสติ

ภาพที่ 21 รูปภาพแสดงกัณฑ์ฉกษัตริย์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ (48 พระคาถา) มีเนื้อหาบรรยายถึงพระเวสสันดร และพระนางมัทที ทรงลาจากเพศพรตฤาษีนิวัติคืนสู่พระนครครองเมืองสีพี ห่าฝนสัตตรตนะธาราตกทั้งภูมิมณฑล พระเวสสันดรโปรดประชาชนทำบุญทำทานจนสิ้นพระชนม์

ภาพที่ 22 รูปภาพแสดงกัณฑ์นครกัณฑ์

Copyright by Mahidol University

กัณฑ์มัททีเป็นกัณฑ์ที่สำคัญกัณฑ์หนึ่งในจำนวนทั้งหมด 13 กัณฑ์ กัณฑ์มัททีอยู่ในกัณฑ์ที่ 9 มีจำนวนพระคาถา 90 พระคาถา ซึ่งมีเนื้อเรื่องโดยย่อดังนี้

เริ่มเรื่องจากพระอินทร์ทรงทราบด้วยทิพยเนตรว่าชูชกขอสองกุมารจากพระเวสสันดรไปแล้ว จึงทรงใช้เทวดาสามองค์แปลงกายเป็นราชสีห์ และเสือสองตัวไปนอนขวางทางเดินกลับอาศรมของพระนางมัทที ทั้งนี้เพื่อประวิงเวลาเป็นการส่งเสริมการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรให้สำเร็จตามความมุ่งหวัง พระนางมัทที อ้อนวอนขอทางราชสีห์ และเสือที่จำแลงมาแต่สามสัตว์ร้ายต่างนิ่งเฉย เมื่อเวลาพลบค่ำเลยเวลาที่พราหมณ์ชูชกได้พาสองกุมารไปแล้ว สามสัตว์ร้ายจึงหลีกทางให้ เมื่อพระนางมัททีกลับถึงอาศรมก็เรียกหาสองกุมารกัณหา และชาลีแต่ก็ไม่พบ จึงเข้าไปทูลถามพระเวสสันดรแต่กลับถูกพระเวสสันดรต่อว่าที่พระนางมัททีกลับอาศรมช้าอาจมีชู้อยู่กลางป่า ทำนองหึงหวงต่างๆ นานา ทำให้พระนางมัททีเสียพระทัยร้องไห้คร่ำครวญสลบไป หลังจากพระเวสสันดรทรงแก้ไขจนพระนางมีสติฟื้นคืนแล้ว พระเวสสันดรจึงทรงบอกความจริงให้ทราบ เมื่อพระนาง มัททีทรงทราบเรื่องทั้งหมด พระนางจึงใช้ขันติธรรมข่มใจอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระสวามี

การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที มีบทบาทที่สำคัญในสังคมชาวล้านนาเนื่องจากกัณฑ์มัททีมุ่งเน้นการเร้าอารมณ์ให้เศร้าสลดคล้อยตามตัวละคร และมุ่งให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ (พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2543: 3) อีกทั้งบทวรรณกรรมสะท้อนถึงสภาพสังคมที่นับถือวัฒนธรรมสายแม่ การนับถือผีฝ่ายหญิงในสังคมล้านนาปรากฏแฝงอยู่ในพุทธศาสนาสิ่งนี้เป็นเหตุผลให้การฟังเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ได้รับความนิยมมากที่สุด

5.1.3.2 สำนวนกัณฑ์มัทที

งานวรรณกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาในสังคม และวัฒนธรรมล้านนานั้นมีความเจริญรุ่งเรื่องเฟื่องฟูสืบเนื่องกันมาจากอดีต พบว่าความเจริญสูงสุดทางพุทธศาสนาทำให้เกิดงานวรรณกรรมการประพันธ์เนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศานาไว้มากมาย มหาชาติเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับความนิยมที่นักกวีล้านนาต่างให้ความสนใจในการประพันธ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เนื้อเรื่องโดยทั่วไปเป็นเนื้อเรื่องที่มีเค้าโครงเรื่องที่คล้ายกัน การประพันธ์มหาชาติแต่ละสำนวนนั้นเป็นวิธีการเพิ่มเติม ลดทอน บทหรือเนื้อหาบางตอน เพื่อความสะดวกและเหมาะสมในการใช้เนื้อเรื่องนั้นๆ ในการเทศน์แต่ละโอกาสที่แตกต่างกันออกไป นักกวีในสมัยโบราณมีหลายท่านที่ประพันธ์มหาชาติให้เป็นสำนวนของตนเอง วิธีการการตัดทอน เพิ่มเติมเนื้อหา เรียกว่า การเหลา ลักษณะการเหลาธัมม์นั้นมีลักษณะคือการเกลาสำนวนปรับสำนวนจากเดิมให้เหมาะสมตามความต้องการตามแบบของตนเองหลังจากการเกลาสำนวนให้มีลักษณะเป็นไปตามสำนวนของตนเองแล้วนิยมตั้งชื่อของสำนวนนั้นตามชื่อของตน หรือหมู่บ้านพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น สำนวนฉบับมหาป่าซาง

Copyright by Mahidol University

ลงเหลา สำนวนฉบับป่าแดง และสำนวนฉบับหิ่งแก้ววิงวอน เป็นต้น ความโดดเด่นในสำนวนแต่ละฉบับมีความแตกต่างกันไป เช่นในสำนวนบางฉบับมีความโดดเด่นในกัณฑ์มัทที พระนักเทศน์เป็นผู้ที่เลือกกัณฑ์ที่มีความไพเราะและเกิดคุณค่าความงามเฉพาะกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งนั้นเพื่อใช้ในการเทศน์ของตน หรือในบางครั้งพระนักเทศน์อาจเลือกสำนวนจากหลายฉบับแต่อยู่ในกัณฑ์เดียวกันเพื่อนำมาผสมเนื้อหาปรับลดทอนตัดคำที่ฟุ่มเฟือยออกไปวิธีการนำเนื้อหาจากธัมม์มาเทศน์จึงไม่มีลักษณะที่ตายตัวขึ้นอยู่กับพระนักเทศน์ว่าเป็นผู้เลือกธัมม์สำนวนใดมาใช้ในการเทศน์แต่ละครั้ง

กวีที่มีผลงาน และชื่อเสียงของล้านนามีหลายท่านด้วยกัน ผู้ที่มีชื่อเสียง และผลงานทางการประพันธ์งานวรรณกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาคนสำคัญของล้านนา คือ พระยาปัญญาพิทธาจารย์ หรือพระยาพื้น พระยาพื้นเป็นผู้ที่เกิดร่วมสมัยเจ้าผู้ครองถึง 4 สมัยด้วยกันกล่าวคือ

ร่วมสมัยเจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา จุลศักราช 1176
เจ้าหลวงเศรษฐี (คำฝั้น) พ.ศ. 2358
เจ้าหลวงแผ่นดินเย็นพุทธวงศ์ พ.ศ. 2364
เจ้ามโหตรประเทศ พ.ศ. 2368

ผลงานของพระยาพื้นที่ประพันธ์ไว้มีมากมาย ทั้งที่เป็นงานวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ คำยอคุณพระพุทธเจ้า หรือคำยอคุณแบบสุเมธฤาษี คำประกาศเทพยดา คำแผ่กุศลแก่เทวดา เทพเจ้า ดาวนพเคราะห์ทั้งหลาย คำเรียกขวัญลูกแก้ว ที่สำคัญได้ปรับเกลาสำนวนมหาชาติในกัณฑ์สำคัญๆ ไว้ 4 กัณฑ์ คือ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มหาราช กัณฑ์นครกัณฑ์ รวมถึงกัณฑ์มัทที ที่เป็นสำนวนเอกของพระยาพื้นในการประพันธ์โดยพระยาพื้นได้เหลาธัมม์ปรับภาษามาจากสำนวนท่าแป้น สำนวนที่พระยาพื้นได้เหลาธัมม์นั้นมีความสวยงามไพเราะทางภาษา ใช้ภาษาที่มีระดับภาษาที่สูง กล่าวได้ว่ากัณฑ์มัททีสำนวน พระยาพื้นเป็นอีกสำนวนที่มีความโดดเด่นทางด้านภาษา ได้รับความนิยมจากพระนักเทศน์และผู้ฟัง และงานวรรณกรรมทางโลกพระยาพื้นได้ประพันธ์โคลงหงส์ผาคำ 279 บท โคลงอมราพิศวาส 90 บท ค่าวอุทาหรณ์คำสอนต่างๆ และโคลงคำสอนคล้ายโคลงโลกนิติ (มณี พยอมยงค์, 2516: 94-105)

ความเจริญรุ่งเรืองทางวรรณกรรมของล้านนาเจริญควบคู่ไปพร้อมกันกับพระพุทธศาสนา ปรากฏงานวรรณกรรมที่รับใช้พุทธศาสนามากมาย เช่น คำยอคุณพระพุทธเจ้า มูลศาสนา เป็นหนังสือความเรียง ชาดกเรื่องต่างๆ ทั้งนิบาตชาดก และชากดกนอกนิบาต เป็นต้น นอกจากนั้นกวีล้านนาได้แต่งมหาชาติไว้ วิธีการแต่งมหาชาติของชาวล้านนานั้นมิได้แต่งขึ้นใหม่ทั้งหมด หากเป็นการปรับแต่งหรือในภาษาล้านนาเรียกว่าเหลาธัมม์ ซึ่งมีสำนวนที่แตกต่างกันไป ดังตัวอย่างสำนวนมหาชาติดังนี้

Copyright by Mahidol University

ตารางที่ 4 ตารางลำดับสำนวนมหาชาติ จังหวัดเชียงใหม่ ที่บอกปีที่จาร

ชื่อสำนวน	ปี จ.ศ. ที่จาร
ฉบับบสมเด็จเจ้าขาวพ้าน	1074
ฉบับช้างแต้ม	1089
ฉบับมังทรา	1121
ฉบับแสนเขา	1151
ฉบับท่าแป้นน้อย	1152
ฉบับมหาป่าซางหลวง	1153
ฉบับภาษาบาลี	1157
ฉบับพระเกษ	1157
ฉบับพระงาม	1161
ฉบับท่าแป้นริมคง *	1168
ฉบับพระยาเดียน	1168
ฉบับเมืองหาง	1176
ฉบับท่าแป้นริมคง	1177
ฉบับป่าแดง	1178
ฉบับหอฟู	1179
ฉบับลานช้าง	1180
ฉบับแม่กุเสียงฆะฆะ	1189
ฉบับช้างแต้ม	1198
ฉบับราชครู	1190
ฉบับลับแล	1194
ฉบับเมืองปาย	1194
ฉบับหิ่งแก้ววิงวอน	1200
ฉบับมหาป่าเจ้าหล่ายหิน	1200
ฉบับหิ่งแก้วโคมคำ	1208
ฉบับนกยองปี	1210
ฉบับลาวลานช้าง	1212
ฉบับวิงวอน	1213

Copyright by Mahidol University

ฉบับร้อยกลอน	1219
ฉบับพร้าวหนุ่ม	1223
ฉบับไชยา	1225
ฉบับวิงวอนหลวง	1225
ฉบับพระเมืองแก้ว	1233
ฉบับท่าแป้น	1233
ฉบับจริยาลังกาทวีปพู้นมาเชียงใหม่	1233
ฉบับป่าซางเหลา	1243
ฉบับท่าซาย	1244
ฉบับพู่ก่ำ	1259
ฉบับซะราเหลา	1260
ฉบับส้อย	1264
ฉบับหมื่นล้าน	1263
ฉบับพระยาพื้น (ฉบับผ้าขาวก็เรียก)	1267
ฉบับเมืองหาง	1276
ฉบับท่าแป้นริมคง	1277
ฉบับท่าแป้นหลวง	1278
ฉบับดอนกลาง	1278
ฉบับไชยา	1285
ฉบับช้างแต้ม	1289
ฉบับเหลาใหม่ **	1289
ฉบับวิงวอนนกน้อยยองปี	1302

* พบจารในปี 1177 และ 1277 ก็มี

** อีกฉบับจารในปี 1189

ความนิยมการเกลาธัมม์ หรือประพันธ์เวสสันดรชาดกให้มีเนื้อหาที่แตกต่างกันไปมีหลายสำนวนนั้นพบว่าในสังคมชาวล้านนามีการแต่งเวสสันดรชาดกไว้ถึง 70 สำนวน ซึ่งแต่ละสำนวนมีชื่อที่แต่งตามนามปากกา และชื่อตามท้องถิ่นถึง 70 สำนวนที่คล้องจองกัน ดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

วิงวอนน้อย
วิงวอนดอนกวาง
พุก่ำ (พุกาม)
เหล้าเจ็ดไห
แผ่นดินไหว
มังทรา
ป่าซางเหลา
พระสิงห์โคมคำ
พร้าวพันลำ
ป่ากี่
เฒ่าลืมหลับ
หิ่งแก้วมโนวอน
ข้อมือเหล็ก
ข่าพาน
เมืองหาง
เมืองเล็น
กำแพงชั้นใน
อินตาแกว่งฆ้อน
เชียงแสน
ป่าเหียงแรงพี
นัทปังกร
ไขเล่ม
นันทเสน
ป่าเหิงน้อย
พันนาเชียงรุ่ง
อินทร์ลงเหลา
ไชยา
ชลาเหลา
พระงาม
ท่าแป้นน้อย

วิงวอนหลวง
ไผ่แจ้เรียวแดง
สามเมือง
อุโมงค์คำ
วงกต
แท่นแก้ว
ท่าแป้นริมคง
กำแพงพันชั้น
แม่นกยองปลี
เฒ่านั่งรุ่ง
เชียงทอง
พระยอดสร้อย
ฟ้าขาว
น่านเก่า
เมืองสอง
มุกมุ่นทรายมูล
พระสุนทรา
พระหินภู
ยอดสร้อยเมืองมาง
ป่ากล้วยเมืองบัว
ท่าฝั่ง
ล้านช้างเวียงจันทร์
ฆ้องแสนโมง
สร้อยดอกพร้าว
มหาราชครูเชียงใหม่
แม่กุ เสียง ฆะ ฆะ
สำเภาน้อย
พร้าวหนุ่ม
ฟ้าม้าน
พระยาพื้นเหล้า

Copyright by Mahidol University

น้ำดั้นท่อ	พระเมกุ
จริยา	สิงห์สร้อยเชียงแสน
หอฟู	ดอนกลาง
มหาป่าเจ้าหล่ายหิน	เข้า 49 ก้อน
พร้าวไกวใบ	ไหเหล้าฯ (ชาตรี เต็มธนารักษ์, 2532:

2-3)

การประพันธ์เวสสันดรชาดกที่มีสำนวนแตกต่างกันไปนี้มีเนื้อหาที่เหมาะสมกับการเทศน์ใน แต่ละโอกาสที่แตกต่างกันไป ความเหมาะสมการเลือกสำนวนที่นำมาเทศน์เป็นความสำคัญอีกประการที่พระนักเทศน์เป็นผู้เลือกสำนวนที่ใช้ในการเทศน์ให้เหมาะสมพรมหาสมชาติ นนทธมมิโก กล่าวว่าสำนวนไผ่แจ้เรียวแดง มีความสั้น กระทัดรัดเหมาะสำหรับงานที่ต้องการความกระชับเช่น งานศพ สามารถจำเนื้อหาทั้งหมดได้ สำนวนสร้อยน้อยเฒ่าลืมหลานมีความงามทางวรรณกรรม เหมาะสำหรับใช้เทศน์ในการตั้งธัมม์หลวง ที่ต้องการความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่ครบถ้วน

การเขียนธัมม์เป็นวัฒนธรรมการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรโดยเฉพาะการคัดลอกธัมม์บนใบลาน หรือการเขียนพับสา วิธีการจัดเก็บเอกสารทางพระพุทธศาสนา รวมถึงธัมม์มหาชาติ เดิมหากมีการจัดตั้งธัมม์หลวงขึ้นทางเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เป็นผู้ว่าจ้างพ่อหนาน หรือผู้ที่สามารถคัดลอกธัมม์ได้เป็นผู้เขียนคัดลอกธัมม์กัณฑ์นั้นๆ ขึ้นและนำถวายแด่พระนักเทศน์เมื่อถึงวันงาน แต่ในปัจจุบันการหาธัมม์มาเทศน์นั้นหาซื้อได้ตามร้านขายเครื่องสังฆภัณฑ์ทั่วไป ลักษณะการบันทึกลงบนใบลานแบบเดิมเปลี่ยนไปบันทึกลงกระดาษแต่ยังคงลักษณะขนาดเท่ากับใบลานตามแบบเดิม วิธีการเก็บรักษาธัมม์นั้นเก็บธัมม์โดยใช้ผ้าห่อธัมม์พันมัดเก็บในชั้นแรก ในอดีตวัฒนธรรมการทอผ้าห่อธัมม์เป็นอีกวัฒนธรรมที่โดดเด่นในการที่มารดาของสามาเณรสามารถแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในตัวสามาเณรลูกของตน มารดาเป็นผู้ที่ทอผ้าห่อธัมม์นั้นให้แก่ลูกตน การที่สตรีเพศไม่สามารถบวชได้ดังนั้นสตรีเพศจึงเป็นผู้ที่อุปถัมม์พุทธศาสนา หากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการนับถือผีล้วนแต่ให้ความสำคัญกับเพศหญิงเป็นผู้ประกอบพิธีทั้งสิ้น ลักษณะการทอผ้าห่อธัมม์เป็ยวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมในสังคมชาวล้านนา

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 23 รูปผ้าห่อธัมม์ และใบลานธัมม์

การจัดเก็บธัมม์ที่คัดลอกแล้วนั้นเก็บในผ้าห่อธัมม์ก่อนที่นำเก็บรวมไว้ในหีบธัมม์ ซึ่งหีบธัมม์มีลักษณะเป็นเหมือนตู้เก็บพระธรรมทางภาคกลางหากมีลักษณะคล้ายกล่องที่มีฝาปิดทารัก ปิดทองประดับตามแบบล้านนา เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดีในหอธัมม์ หอธัมม์นี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในวัดที่เป็นพระอารามหลวง

ภาพที่ 24 รูปหีบธัมม์แบบล้านนา

Copyright by Mahidol University

ภาพที่ 25 รูปหอธัมม์แบบล้านนา

5.1.4 พระนักเทศน์

5.1.4.1 พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที่ในอดีตถึงปัจจุบัน

พระนักเทศน์เป็นบุคคลที่มีความหมายต่อพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติและที่สำคัญเป็นบุคคลผู้ที่สอน สืบทอดลักษณะทำนอง ระบำอันปรากฏอยู่แต่ละท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที หรือพระนักเทศน์ที่มีลักษณะเสียงเฉพาะมีลักษณะเสียงที่เหมาะสมกับการใส่กาบเสียงเล็กนั้นพบว่าสามารถแบ่งกลุ่มได้ 3 รุ่น ดังต่อไปนี้

1. รุ่นเก่า เป็นระดับชั้นครูซึ่งเป็นพระผู้มีชื่อเสียงครั้งอดีต ปัจจุบันล้วนแต่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ ความนิยม อีกทั้งชื่อเสียงอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2495 หรือเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมาได้แก่
   - ท่านพระครูอมรธรรมประยุติ วัดแม่ริม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
   - ท่านพระครูสายัญ วัดช่างแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
   - เจ้าคุณปิฎกคุณาพร วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอป่าซางจังหวัดลำพูน
2. รุ่นกลาง เป็นระดับที่เรียนการเทศน์มัททีจากพระนักเทศน์ระดับเก่าโดยตรง พระในกลุ่มระดับกลางส่วนมากเป็นผู้ที่สอนพระนักเทศน์รุ่นใหม่ พระนักเทศน์กลุ่มนี้มีชื่อเสียงประมาณช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ได้แก่
   - พระครูอดุลสีลกิตติ์ วัดธาตุคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
   - พระครูวิสิฐสีลาภรณ์ วัดวังสิงห์คำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Copyright by Mahidol University

3. รุ่นใหม่ เป็นพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน สามารถทำการเทศน์กัณฑ์มัททีได้เป็นอย่างดี รับกิจนิมนต์เทศน์กัณฑ์มัทที และกัณฑ์ต่างๆ ที่ต้องใช้เสียงเล็กเทศน์ ใส่กาพย์ประเภทเสียงเล็กได้ดี ได้แก่

- พระอธิการปรีชา รัตนวณโณ วัดฉิมพลีวัน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
- พระสมุห์ไกรราช วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
- พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก วัดสมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันพบว่าพระนักเทศน์กลุ่มรุ่นเก่านั้นเป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญการเทศน์ในทำนองหรือระบำเดิมได้เป็นอย่างดี หากสภาพร่างกายที่ชราภาพลงจึงทำให้ไม่สามารถเทศน์ได้นำเสียงที่ดีเหมือนครั้งอดีต กลุ่มนี้เป็นกลุ่มพระนักเทศน์ที่สามารถให้คำปรึกษา และชี้นำทำนองเดิมแก่พระนักเทศน์รุ่นใหม่ กลุ่มที่สองกลุ่มพระนักเทศน์รุ่นกลาง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เรียนรู้และรับการถ่ายทอดทำนองระบำเดิมจากพระรุ่นเก่า ลักษณะทำนองจึงมีเอกลักษณ์ดั้งเดิมรวมถึงรูปแบบการเทศน์ยังคงรักษาแบบแผนที่ดีไว้ ส่วนกลุ่มสุดท้ายกลุ่มพระนักเทศน์รุ่นใหม่เป็นกลุ่มที่สภาพร่างกายยังคงมีพลังการเทศน์พระกลุ่มนี้จึงมีพลังเสียงที่ดี หากประสบการณ์ยังน้อยกว่าพระกลุ่มรุ่นแรก และรุ่นกลาง วิธีการเทศน์มีความแตกต่างจากแบบแผนเดิมไปบ้างขึ้นอยู่กับสำนัก หรือครูที่สอนมา พระรุ่นใหม่มีชื่อเสียงเป็นพระนักเทศน์ในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก

พระนักเทศน์กัณฑ์มัททีในอดีตนั้นมีพระผู้มีชื่อเสียงมากมายในช่วงยุคสมัยประมาณ 40-50 ปีที่ผ่านมา การฝึกฝนเทศน์แบบทำนองมหาชาติได้รับความนิยมในสมัยนั้น ซึ่งสืบต่อมาถึงในยุคปัจจุบัน พระนักเทศน์ในกลุ่มรุ่นเก่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์การเทศน์ที่ดี แต่ด้วยสภาพร่างกายที่ชราภาพไปแล้วนั้นจึงทำให้คุณภาพเสียงไม่ดีเท่ากับพระหรือเณรที่มีแก้วเสียงที่ดีเหมาะสมกับการเทศน์ เสียงเล็กในกัณฑ์มัทที ส่วนกัณฑ์เทศน์ที่ต้องใช้เสียงใหญ่ หรือเสียงที่มีพลังนั้นอาจไม่มีปัญหาเรื่องอายุเท่ากับกัณฑ์มัททีที่มุ่งเน้นเสียงเล็ก เช่น พระนักเทศน์กัณฑ์มหาราช ถ้าพระนักเทศน์มีเสียงใหญ่ทุ้มต่ำยิ่งส่งผลดีต่อการเทศน์กัณฑ์มหาราชที่มุ่งเน้นถึงพลังเสียงความสง่างามตามเนื้อหากัณฑ์เทศน์ การเทศน์มีความไพเราะมากขึ้น ท่านพระครูโอภาสคณาภิบาล อดีตเจ้าอาวาส วัดหมื่นสาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระที่มีชื่อเสียงในการเทศน์กัณฑ์มหาราชและเป็น ต้นแบบชั้นครู ปัจจุบันท่านได้ถึงแก่มรณะภาพแล้ว

ดังนั้นพระที่มีอายุน้อยจึงได้เปรียบในเรื่องคุณภาพเสียงในการเทศน์กัณฑ์มัทที อีกทั้งเวลาในการเทศน์มหาชาติ หรือตั้งธัมม์หลวงนั้นใช้เวลาที่นาน หากสภาพร่างกายไม่พร้อม พักผ่อนน้อยไม่ได้เตรียมตัวในการเทศน์ที่เพียงพอก็ทำให้การเทศน์ครั้งนั้นไม่ประสบผล พระนักเทศน์ที่มีอายุ

Copyright by Mahidol University

มากขึ้นจึงไม่นิยมรับกิจนิมนต์เทศน์กัณฑ์มัทที่ในการเทศน์มหาชาติแต่อาจรับกิจนิมนต์เทศน์มหาชาติในโอกาสอื่นๆ

การเป็นพระนักเทศน์ที่ดีต้องมีคุณสมบัติการเป็นพระนักเทศน์ คุณสมบัติของพระนักเทศน์เป็นสิ่งสำคัญต่อผู้ที่เป็นพระนักเทศน์อย่างแท้จริง นอกจากการฝึกซ้อมการเทศน์แล้ว พระนักเทศน์ควรคำนึงถึงการสื่อสารระหว่างพระนักเทศน์กับผู้ที่ฟังอีกทั้งมารยาทในสังคม ตลอดจนกาละ เทศะ การวางตัวขณะเทศน์นั้นมีข้อควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

5.1.4.2 หลักการเทศน์

หลักการเทศน์เป็นวิธีการสำหรับการเทศน์มหาชาติของพระนักเทศน์แต่ละรูปว่ามีเทคนิคและวิธีการที่ได้เรียนมาอย่างไรซึ่งเทคนิคของพระนักเทศน์แต่ละองค์นั้นมีความเหมือนและแตกต่างกันออกไป หลักการเทศน์พื้นฐานที่พระนักเทศน์ส่วนใหญ่ยึดถือประพฤติ ปฏิบัตินั้นมีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ต้องนั่งตัวตรงเวลาเทศน์ ไม่ควรนั่งพิงธรรมาสน์
2. ตั้งเสียงเทศน์ให้สูงกว่าเสียงพูดเล็กน้อย หรือจำเสียงตั้งในการเทศน์ของตนให้ได้
3. ควรหายใจให้เต็มปอดเพื่อเก็บลม และผ่อนลมให้ได้ยาวที่สุดในช่วงเทศน์ โดยเฉพาะการตั้งนโมฯ ควรหายใจให้ได้ยาวเพียงครั้งเดียว
4. ควรไหว้ธัมม์ที่เทศน์ก่อนเสมอ
5. เวลาฝึกเทศน์ควรเทศน์ให้จบกัณฑ์ที่เทศน์

พระนักเทศน์แต่ละรูปมีวิธีการและเทคนิคที่แตกต่างกันไปตามที่ได้เรียนมาตัวอย่างหลักการที่ได้นำเสนอทั้ง 5 ข้อนี้เป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนของหน่วยอบรมประชาชนตำบลช้างคลาน วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่เปิดอบรมผู้ที่สนใจรวมถึงพระที่มีความสนใจในการเทศน์ทำนองมหาชาติ หลักการของการเทศน์นี้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระนักเทศน์โดยทั่วไป

5.1.4.3 สูตรการเทศน์

สูตรการเทศน์ หรือวิธีการเรียบเรียงเนื้อหาในเรื่องที่พระนักเทศน์ได้นำเสนอยังผู้ฟังเทศน์นั้นมีกระบวนการ และวิธีการที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่งวิธีการเหล่านี้ช่วยให้พระนักเทศน์สามารถแสดงธัมม์ได้อย่างสมบูรณ์นอกเหนือจากทำนองเทศน์ที่ไพเราะ วิธีการขั้นตอนต่างๆ นี้เป็นส่วนสรุปวัตถุประสงค์ในการนำเสนอเนื้อหาทั้งหมดของเนื้อธัมม์ที่ใช้เทศน์ สูตรการเทศน์แบ่งออกได้ดังนี้

Copyright by Mahidol University

1. อุเทสะ หมายถึง วิธีการยกหัวข้อเรื่อง หรือกล่าวนำเนื้อเรื่องก่อนที่บรรยายเนื้อเรื่องตามธัมม์ที่ได้เขียนไว้
2. นิเทสะ หมายถึง การอธิบายเนื้อเรื่องตามธัมม์ อ่าน บรรยายเนื้อความตามธัมม์
3. ปฏินิเทสะ หมายถึง การสรุปความทั้งหมดหลังจากการเทศน์ธัมม์เนื้อหาทั้งหมดจบลง

วิธีการทั้งสามประการนี้เป็นเครื่องมือช่วยแก่พระผู้ที่ฝึกหัดใช้เป็นเครื่องมือการฝึกหัดให้เป็นพระนักเทศน์ที่ดี การเรียนรู้จากครูผู้สอน อาจเป็นพระที่เคยเป็นพระนักเทศน์ในอดีต หรือพ่อหนานวัดผู้ที่เคยบวชเรียนเป็นพระมาก่อนก็ได้ ซึ่งแต่ละสำนักจะมีวิธีการที่แตกต่างกันไป (เอกสารคู่มือฝึกเทศน์ทำนองพื้นเมือง, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์: 8)

5.1.4.4 จรรยาบรรณพระนักเทศน์

จรรยาบรรณเป็นสิ่งสำคัญของพระนักเทศน์ที่ควรยึดปฏิบัติเนื่องจากพระนักเทศน์เพื่อผู้ที่ชี้นำคำสอนพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ทำการสื่อสารตรงกับพุทธศาสนิกชน การเทศน์เป็นสิ่งที่ควรมีจรรยาบรรณควบคุมสำหรับพระนักเทศน์ให้ยึดปฏิบัติ มีจรรยาบรรณของพระนักเทศน์ที่ดีดังต่อไปนี้

1. แสดงธัมม์ไปตามลำดับ
2. อ้างเหตุผลแนะนำผู้ฟังให้เข้าใจ
3. ตั้งจิตเมตตาปารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
4. ไม่แสดงธัมม์เพราะเห็นแก่ลาภ
5. ไม่แสดงธัมม์กระทบตน และผู้อื่น

5.1.5 ตัวอย่างพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง

5.1.5.1 พระมหาสมชาติ มุษนารีย์ (นนทธมมิโก)

พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก เป็นพระนักเทศน์กัณฑ์มัททีที่มีชื่อเสียงทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียง โดยทั่วไปลักษณะการเทศน์กัณฑ์มัททีของพระมหาสมชาตินั้นมีลักษณะที่นำรูปแบบการเทศน์แบบเดิมผสมผสานกับการขับขานแบบล้านนา ประกอบกับน้ำเสียงที่เอื้อนขึ้นลง และการออกเสียงภาษาที่เป็นภาษาพื้นเมืองอย่างชัดเจน อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่น่าทำการศึกษา และวิเคราะห์ จึงนำเสนอประวัติ ข้อมูลและผลงานของพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก ดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

5.1.5.2 ข้อมูลรายละเอียดส่วนตัว

ภาพที่ 26 รูปพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก

ชื่อ นายสมชาติ บุษนารีย์

ชื่อทางสงฆ์ พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก

เกิดวันที่ 10 เดือน กันยายน พ.ศ. 2520 อายุ 25 ปี

น้องสาว 1 คน ชื่อนางสาวพะนอ บุษนารีย์ ปัจจุบันอายุ 22 ปี

บิดาชื่อนายโชติ บุษนารีย์ อายุ 45 ปี

มารดาชื่อนางประนอม บุษนารีย์ อายุ 45 ปี

ภูมิลำเนาเดิม บ้านเลขที่ 60 หมู่ 3 บ้านโป่งหนอง ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 19 วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

เดิมเป็นชาวจังหวัดเชียงรายได้เข้ามาศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ 7 ปี จำพรรษาอยู่วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และได้เป็นพระนักเทศน์กัณฑ์มัทรีเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนกระทั่งปัจจุบัน

Copyright by Mahidol University

5.1.5.3 ประวัติ และผลงาน

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2538 เริ่มเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วัดเชตุพน จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2540 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 วัดเชตุพน จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2541 เข้าศึกษาระดับปริญญาตรี มหาจุฬาราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติและผลงานการเทศน์

พ.ศ. 2534 เริ่มเทศน์ธรรมวัตรเชียงราย

พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับหนึ่ง ในการแข่งขันการเทศน์ธัม์มวัดลอยเคราะห์ วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2541- ปัจจุบัน ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมเทศน์ธัมม์ กัณฑ์มัททีี ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง

5.2 วิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีี

5.2.1 การคัดเสียง

วิธีการคัดเสียงเปรียบเสมือนกระบวนการคัดเลือกพระนักเทศน์ว่าระดับเสียงของพระนักเทศน์ผู้นั้นสามารถเทศน์ได้ในระดับเสียงใดอีกทั้งระดับเสียงยังเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าว่าพระนักเทศน์ ผู้นั้นสามารถเทศน์กัณฑ์ใด ในทั้งหมด 13 กัณฑ์ของเทศน์มหาชาติ ระดับเสียงการเทศน์มหาชาตินั้นแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเสียงใหญ่ (หลวง) กลุ่มเสียงกลาง และกลุ่มเสียงเล็ก (หน้อย) วิธีการคัดเสียงกระทำโดยครูผู้สอนเป็นผู้ตั้งเสียงโดยให้ผู้ที่เรียนออกเสียงเป็นทำนองจากระดับเสียงต่ำไปจนถึงระดับเสียงสูง ซึ่งครูผู้สอนเป็นผู้ตัดสินว่าน้ำเสียง และระดับเสียงของผู้เรียนนั้นอยู่ในกลุ่มใด กระนั้นก็ตามยังมีระดับเสียงที่ไม่จัดอยู่ในกลุ่มใหญ่ทั้งสามนี้ได้ก็จัดไว้ในระดับเสียงที่พิเศษ ได้แก่ ระดับเสียงฮาม เป็นเสียงที่อยู่ระหว่างเสียงกลางกับเสียงใหญ่ และระดับเสียงนิ่ว หรือเสียงใน เป็นระดับเสียงที่สูง และใส ชัดเจนกว่าเสียงเล็ก หรือเสียงหน้อย เสียงหนิ้ว หรือเสียงในนี้พบในกลุ่มสามเณร คุณสมบัติขิงเสียงประเภทนี้มีคุณสมบัติเฉพาะมีน้ำเสียงที่ดังกังวาน ชัดเจน อยู่ในระดับสูง หรือ เรียกเสียงประเภทนี้ว่า “ เสียงน้ำนม ”

ระดับเสียงในการเทศน์มีความสัมพันธ์ต่อการเทศน์แต่ละกัณฑ์เทศน์ซึ่งระดับเสียงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาของบทประพันธ์ทำให้เนื้อหาที่ผู้ฟังจะได้รับนั้นสมบูรณ์ขึ้น เช่น ในการเทศน์กัณฑ์มหาราชนั้นมีเนื้อหาการเล่าถึงลักษณะของเหล่ากษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ ดังนั้นน้ำเสียงที่เปล่งออกมาจึงต้องเป็นเสียงที่มีพลัง มีอำนาจ เสียงของพระนักเทศน์ใช้เสียงใหญ่ (หลวง) เป็นต้น ส่วนกัณฑ์มัททีนั้นเป็นกัณฑ์ที่มีเนื้อหาความโศกเศร้าอาวรณ์ของแม่เมื่อลูกต้องพลัดพราก

Copyright by Mahidol University

ไปจากผู้เป็นแม่น้ำเสียงอาวรณ์ โหยหา และคร่ำครวญนั้น ใช้เสียงที่มีระดับสูง เสียงแหลม ใส เพื่อเน้นเนื้อหาให้สะเทือนอารมณ์ผู้ฟังมากที่สุด

จากตัวอย่างการคัดเสียงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาในธัมม์แต่ละกัณฑ์นั้น สามารถแบ่งลักษณะของเสียงที่เหมาะกับเนื้อหาของธัมม์แต่ละกัณฑ์ จากเทปบันทึกเสียงการเทศน์มหาชาติ ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง ณ วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่ จัดทำโดย สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ มีรายละเอียดช่วงเสียงได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับเสียงกับกัณฑ์เทศน์มหาชาติ

ระดับเสียง	ช่วงเสียง(โดยประมาณ)	กัณฑ์เทศน์	พระนักเทศน์
ใหญ่ (หลวง)	G# B C# D F# G#	มหาราช	พระสัมพันธ์ ชาตวิริโย วัดเชียงมั่น อ.เมือง จ.เชียงใหม่
สาม	C# E F# G# B C	สักบรรพ์	พระครูอดุลสีลกิตติ์ วัดธาตุคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
	B D E F# A B	ชูชก	พระครูอาทรวิสุทธิคุณ วัดหนองตอง อ.หางดง จ.เชียงใหม่
	D F G A C D	นครกัณฑ์	พระครูปลัดพิณ ทิตติวฒโณ วัดพระธาตุดอยคำ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
กลาง	A# C# D# F G# A#	หิมพานต์	สามเณรชาญณรงค์ ต้นขัน วัดทุ่งหมื่นน้อย อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
	B D E F# A B	วนปเวสน์	พระธวัชชัย สิริวฒโณ วัดสบหาร อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่
	E G A B D E	จุลพน	พระครูสมุห์วัชรพงษ์ กนตสาโร วัดสันศรี อ.สันทราย จ.เชียงใหม่
	C# E F# G# B C	มหาพน	พระครูพิพิธธรรมรัต วัดท่าใหม่อิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
เล็ก (หน้อย)	D F G A C D	สักติ	พระประชา รตนวณโณ วัดฉิมพลีวัน อ.หางดง จ.เชียงใหม่
หนิ้ว	C D# F G A# C	มัทที	พระปิฎกคุณาภรณ์ วัดพระธาตุหริภุญไชย อ.เมือง จ.ลำพูน

Copyright by Mahidol University

การอื่อเสียงเป็นวิธีการในการแบ่งระดับเสียงของพระนักเทศน์ก่อนที่จะเริ่มเรียนการเทศน์แบบมหาชาติ ซึ่งพระนักเทศน์นั้นต้องมีพื้นฐานการเทศน์แบบธรรมวัตรมาแล้วเป็นอย่างดี ออกเสียงคำเป็นจังหวะที่ชัดเจนถูกต้อง ดังตัวอย่างการอื่อเสียงทดสอบก่อนการเรียนเทศน์แบบมหาชาติ

การเลือกเสียงก่อนขับร้องเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักเทศน์เนื่องจากเสียงในแต่ระดับเสียงมีความแตกต่างเหมาะสมกับการเทศน์แต่ละแบบแตกต่างกันออกไปในการเริ่มเรียนต้องทำการคัดเสียงโดยใส่กาพย์เบิกก่อนโดยครูจะเป็นผู้ใส่กาพย์เบิกก่อนแล้วจึงให้ผู้ที่เรียนใส่กาพย์เบิกตามเพื่อหาระดับเสียงที่เหมาะสม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ตัวอย่างการอื่อเสียงก่อนเรียนเทศน์มหาชาติ

เมื่อได้รับดับเสียงตามที่ต้องการ ซึ่งผู้ที่จะเรียนเทศน์กัณฑ์มัททีนั้น จำเป็นต้องมีน้ำเสียงที่ใส และสามารถที่ขึ้นเสียงหรือร้องในเสียงที่สูงได้ แต่ลักกัณฑ์เทศน์มีลักษณะของระดับเสียงที่ใช้ในการเทศน์แตกต่างกันออกไป เรียกที่สามารถเทศน์เสียงต่างๆ ในแต่ละกัณฑ์เทศน์ว่า “ กินเสียง ” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

กินเสียงมหาราช	ใช้เสียงต่ำมีพลัง
กินเสียงกุมารบรรณ	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงสักบรรณ	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงชูชก	ใช้เสียงต่ำ ตลกขบขัน
กินเสียงสักติ	ใช้เสียงเล็ก
กินเสียงมัททีี	ใช้เสียงเล็ก สูงกว่าสักติ สามารถเอื้อนสูงมีลูกคอ และลงต่ำได้ ต้องสามารถหายใจได้ยาว
กินเสียงนครกัณฑ์	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงทศพร	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงหิมพานต์	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงทานกัณฑ์	ใช้เสียงกลาง
กินเสียงจุลพล	ใช้เสียงต่ำใหญ่
กินเสียงมหาพล	ใช้เสียงต่ำใหญ่
กินเสียงฉกษัตริย์	ใช้เสียงกลาง

นอกจากการคัดเลือกเสียงให้ได้ตามที่ต้องการแล้วยังต้องคำนึงน้ำเสียง และลูกคอของผู้ที่จะเรียนเทศน์ด้วยว่าลักษณะกายภาพของผู้เรียนนั้นสามารถเอื้อให้ใช้เทคนิคการเทศน์นั้นได้มากน้อยเพียงใด ลักษณะของน้ำเสียงที่มีความจำเป็นในการเทศน์กัณฑ์มัททีี ผู้เทศน์ควรมีน้ำเสียงหิ่ง และเสียงหน้อย หมายถึงเสียงที่มีระดับเสียงสูง และเครืออยู่ในลำคอคล้ายลักษณะ (harmonic sound) ถือว่าเป็นลักษณะน้ำเสียงที่ดี เหมาะสมสำหรับการเทศน์กัณฑ์มัททีี

นอกจากระดับเสียงในการอื่อลองเสียงแล้ว ครูผู้ฝึกสอนยังต้องพิจารณาคุณลักษณะของเสียงของผู้ที่เรียนว่ามีคุณลักษณะของเสียงแต่ละประเภท ประกอบกับระดับเสียงที่สามารถเทศน์ได้นั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการคัดเลือกว่าพระนักเทศน์นั้นเหมาะสมกับกัณฑ์เทศน์ใด ซึ่งคุณลักษณะของเสียงแต่ละประเภทนั้นมีลักษณะเหมาะสมกับกัณฑ์เทศน์ต่างกันไป ลักษณะของน้ำเสียงแบ่งออกดังนี้

เสียงหิ่ง	ลักษณะเสียงที่เครืออยู่ในลำคอ
เสียงไหว	ลักษณะเสียงที่เพิ่มลูกคอ
เสียงใย	ลักษณะเสียงต่ำอยู่ในลำคอ
เสียงหลวง	ลักษณะเสียงมีพลังดังก้องกังวาล
เสียงหน้อย	ลักษณะเสียงที่สูง

Copyright by Mahidol University

ความสำคัญในการคัดเสียงผู้ที่จะเรียนเทศน์ก่อนที่เริ่มเรียนนั้นมีความสำคัญโดยครูผู้สอนเป็นผู้พิจารณาถึงคุณลักษณะของเสียง ระดับเสียงที่ผู้เรียนสามารถเปล่งเสียงนั้นได้ บุคลิก ท่าทาง อีกทั้งความสามารถในการเทศน์อย่างมีจังหวะแบบธรรมวัตร ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเทศน์แบบมหาชาติ คุณสมบัติเหล่านี้ เป็นเครื่องตัดสินว่าผู้ที่เรียนจะได้เรียนเทศน์ในกลุ่มเสียงใด และสามารถกินกัณฑ์เทศน์ใดจากนั้นผู้ที่เรียนเทศน์จึงเริ่มฝึกฝนการเทศน์ในกัณฑ์ที่ครูเป็นผู้เลือกให้เทศน์ บางกรณีอาจฝึกเทศน์ในกลุ่มที่มีระดับเสียงใกล้เคียงได้เช่นกัน

5.2.2 การฝึกเสียง

วิธีการฝึกเสียงเทศน์มหาชาติให้ได้เสียงที่ไพเราะมีหลายวิธีขึ้นอยู่กับวิธีการของครูผู้สอนแต่ละท่านว่ามีวิธีการฝึกที่แตกต่างกันไป วิธีการฝึกที่สำคัญสำหรับการเทศน์ให้ได้เสียงทน หรือ เสียงที่มีลักษณะการเปล่งเสียงยาวนั้นก็คือวิธีการฝึกการใช้ลมหายใจจากกระบังลม ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนการฝึกปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. นั่งตัวตรง โดยหายใจให้ลมเข้าทางปากครึ่งหนึ่ง จมูกครึ่งหนึ่ง ให้ลมหายใจเข้าไปถึงภายในช่องท้อง (กระบังลม) ช้าๆ อย่างสม่ำเสมอ
2. กลั้นลมหายใจให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้
3. ใช้ฝ่ามือข้างหนึ่งแตะไว้บริเวณหน้าท้อง มืออีกข้างหนึ่งแตะไว้บริเวณปากครึ่งหนึ่ง จมูกครึ่งหนึ่ง แล้วจึงผ่อนลมหายใจออกช้าๆ อย่างสม่ำเสมอ (หากทำถูกวิธีลมหายใจจะกระทบฝ่ามืออย่างสม่ำเสมอ)
4. ปฏิบัติตามข้อที่ 3 แต่ขณะผ่อนลมหายใจออก ให้เปล่งเสียงร้องออกมา (เสียงใดเสียงหนึ่งก็ได้ ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะทำได้)
5. ปฏิบัติตามข้อที่ 4 แต่ขณะออกเสียงนั้น ให้ออกเสียงเป็นคำหลายคำโดยออกเสียงไล่จากเสียงระดับธรรมดาไปจนถึงระดับเสียงที่สูงที่สุด และระดับเสียงที่ต่ำที่สุด
6. ปฏิบัติตามข้อที่ 5 แต่ให้ลองเปลี่ยนอริยาบทในการฝึกเป็นท่ายืน ท่านอน ท่าบิดตัว และท่าโค้งลำตัว (โดยเสียงต้องเป็นเสียงปกติ)
7. ขณะฝึกให้สังเกตว่า จุดควบคุมลมหายใจจะต้องอยู่บริเวณกลางหน้าอก หรือบริเวณกึ่งกลางปอดทั้งสองข้างตลอดลำคอ

หมายเหตุ ขณะฝึกให้สังเกตว่าหน้าท้องตลอดกึ่งลำคอต้องเกร็งไว้เล็กน้อยเพื่อเป็นการสำรองลมหายใจไว้ ในกรณีที่ปล่อยลมจนหมดซึ่งหากการสำรองลมทำได้ไม่ดีนั้นส่งผลให้การใช้ลมช่วงต่อไปนั้น มีอาการสะดุด หรือกระแทก การวางไมค์โครโฟน ควรตั้งในมุม 45 องศา ระหว่างปากครึ่ง จมูกครึ่ง หากเสียงลมหายใจตรงตามวิธีการฝึก ได้เสียงที่ต่อเนื่องไพเราะ และสม่ำเสมอ

Copyright by Mahidol University

ผู้เรียนเทศน์กัณฑ์มัทที่มีความจำเป็นต้องฝึกเสียงให้สดใสชัดเจนเพื่อให้ได้น้ำเสียงที่ต้องการ มีข้อกำหนดว่าผู้ที่ฝึกเทศน์ทั้งเสียงหน้อย และเสียงใหญ่นั้นควรฝึกเสียงให้ได้ ดังนี้

- เสียงหน้อย ฝึกให้เกิด 2 เสียง ได้แก่ เสียงนอก หรือเสียงปกติที่เปล่งออกมาตามธรรมชาติ และเสียงใน หรือเสียงที่เปลางออกทางครึ่งปากครึ่งจมูกมีลักษณะเสียงที่สูงกว่าเสียงปกติหรือ (overtone)
- เสียงใหญ่ ฝึกให้เกิดเสียงเพียงเสียงเดียว ได้แก่ เสียงนอก

วิธีการฝึกเสียงมีเทคนิคที่แตกต่างกันออกไป วิธีการฝึกเสียงของนักเทศน์มีตำรับต่างๆ 6 ตำรับหลักดังต่อไปนี้

1. ให้เอามะแว้งหนึ่งกำมือมาเคี้ยวจนละเอียดแล้วกลืนกินน้ำมะแว้งนั้นอีก 1 อึก แล้วคายทิ้งสำรอกเอายางเหนียวที่ติดคอออกมาช่วยให้มีน้ำลายมากเวลาเทศน์ไม่มีเสลด
2. ใช้พริกไทย 7 เม็ด ขิง 7 แว่น ใบฝรั่ง 7 ใบ มะนาว 1 ซีก เกลือ 7 เม็ด กระเทียม 7 กลีบ มาตำเข้าด้วยกันแล้วปั้นเป็น 3-5 ก้อน เมื่อกินแล้วทำให้คอร้อนกำจัดเสลดและทำให้เสียงใส
3. อมชะเอมกับเกลือ ทำให้ชุ่มคอ มีน้ำลายมาก
4. อมไพลไว้ตลอดเวลาก่อนเทศน์
5. ตำมะขามเปียกกับพริกไทย ดีปลี กระเทียมและเกลือ ทำเป็นลูกกลอนกินก่อนการเทศน์ประมาณ 30 นาที ทำให้เสลดหาย ชุ่มคอ
6. ในฤดูหนาวให้ตัดปลายไม้รวกที่อยู่กับกอแล้วใช้เชือกผูกปลายแล้วดึงให้โน้มต่ำลงมาดื่มน้ำจากยอดไผ่ทำให้เสียงใสเหมือนจิ้งหรีด (มณี พยอมยงค์, 2542: 2877)

ส่วนวิธีการฝึกเสียงของนายบุญถึง จักขุเนตร สมัยก่อนนายบุญถึง จักขุเนตรเลือกการกินส้มตำหรือพริกขี้หนูก่อนอาบน้ำตอนเย็นเพื่อให้เสลด และน้ำลายออกมามากเปิดกล่องเสียง เปิดคอ จากนั้นอาบน้ำแล้วขึ้นไปสวดทำวัดเย็นที่บันไดวิหาร เป็นกิจวัตรของพระนักเทศน์

วิธีการฝึกเสียงแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการเรียนของพระนักเทศน์นั้นว่าได้เรียนรู้วิธีการฝึกเสียงมาจากครูของตนเป็นอย่างไร วิธีการฝึกเสียงเป็นการฝึกฝนร่างกายให้มีความพร้อมในการเทศน์ นอกจากการฝึกเสียงที่ดีแล้วพระนักเทศน์ต้องฝึกฝนในด้านการออกเสียงให้ถูกต้องกับระบำที่ตนเองใช้เทศน์ การหายใจ และการตีความหมายคำเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ให้เกิดแก่ผู้ที่มาฟังเทศน์

Copyright by Mahidol University

5.2.3 ระบำเทศน์มหาชาติ

ระบำในการเทศน์มีความสำคัญต่อการเทศน์ของผู้เทศน์เนื่องจากระบำเป็นรูปแบบและลักษณะเฉพาะประจำท้องถิ่นของผู้เทศน์ การเทศน์ให้มีชื่อเสียงนั้นต้องมีรูปแบบระบำที่ชัดเจน ระบำแบ่งออกเป็นระบำต่างๆ แต่ละระบำได้รับความนิยม และเหมาะสมกับสำเนียงภาษาแต่ละพื้นที่ในล้านนาที่แตกต่างกันออกไป ระบำหลักที่ปรากฏในสังคมชาวล้านนาประกอบด้วย

1. ระบำน้ำตกตาด เป็นชื่อทำนองลีลาในการเทศน์แบบหนึ่งที่นิยมกันมากในเขตจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน มีลักษณะเหมือนกับน้ำตกหรือน้ำไหลจากลานหินคือหยดลงเป็นระบะถี่ห่างเสมอกันเหมาะสำหรับการเทศน์บรรยายฉากที่ตื่นเต้นหรือเร้าใจ
2. ระบำมะนาวล่องโขง ระบำนี้เทศน์ด้วยเสียงอ่อนหวานทำเสียงเอื้อนให้เสียงขึ้นลงสูงต่ำเหมือนลักษณะของผลมะนาวที่ลอยอยู่บนน้ำ
3. ระบำน้ำดั้นท่อ ระบำเทศน์แบบนี้มีลักษณะการเทศน์ที่ใช้เสียงนอกเปลี่ยนเข้าหาเสียงในหรือการเทศน์โดยใช้เสียงปกติจากนั้นเปลี่ยนเสียงให้สูงขึ้นจนกลายเป็น (harmonic)
4. ระบำม้าย่ำไฟ มีลักษณะทำนองที่สม่ำเสมอ และกระแทกเสียงคำอย่างเป็นจังหวะ ใบนิยมใช้ในการบรรยายบทที่มีความดึกดัก สนุกสนาน
5. ระบำโก่งเฮียวบง มีลักษณะการเอื้อนพยางค์สุดท้ายของทุกประโยค เคลื่อนทำนองจากเสียงต่ำไปสู่เสียงสูงช้าๆ แล้วเคลื่อนทำนองกลับคืนจากเสียงสูงลงมาสู่เสียงต่ำ
6. ระบำพร้าวไกวใบ เป็นทำนองที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดเชียงใหม่ มีวิธีการเคลื่อนทำนองอย่างช้าๆ จากเสียงสูงไปสู่เสียงต่ำเปรียบเทียบคล้ายลักษณะการต้องลมของใบมะพร้าว ระบำพร้าวไกวใบนิยมใช้ในการบรรยายบทที่มีความเศร้าสร้อย อาลัยอาวรณ์

ระบำเทศน์จึงมีความสำคัญในการเคลื่อนทำนองเทศน์ของแต่ละพื้นที่ การเคลื่อนทำนองเทศน์กัณฑ์มัททีในจังหวัดเชียงใหม่ นิยมการเคลื่อนทำนองแบบระบำพร้าวไกว การเคลื่อนทำนองตามระบำต่างๆ นั้นมีความจำเป็นที่พระนักเทศน์ต้องเรียนรู้วิธีการเทศน์ รวมถึงสัญลักษณ์ที่พระนักเทศน์เป็นผู้บันทึกร่วมกับบทเทศน์เพื่อเป็นแนวทางการเทศน์ว่าบทใดควรเคลื่อนทำนองเป็นอย่างไร

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

5.2.4 สัญลักษณ์ที่ใช้ในทำนองเทศน์

สัญลักษณ์ในทำนองเทศน์มีความจำเป็นสำหรับการเดินทำนองเทศน์พระนักเทศน์ใช้สัญลักษณ์ที่จำเป็นในการออกเสียงในการใส่กาพย์ ระดับเสียงทำนองแต่ละทำนองถูกกำหนดไว้โดยใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ร่วมอยู่ในบทเทศน์ (text) ประกอบด้วยสัญลักษณ์ดังต่อไปนี้

- เหินสูง /
- เหินต่ำ ,
- ละม้าย ɛ
- ลงเสียง o

ทั้ง 4 สัญลักษณ์มีความหมายทั้งในเรื่องการออกเสียง และการสร้างทำนองให้สอดคล้องกับฉันทลักษณ์ทางภาษา เสียงของคำแต่ละประโยคการแบ่งวรรคคำ เสียงสั้น เสียงยาวมีวิธีการเพิ่มทำนองแตกต่างกัน

ลักษณะการใช้สัญลักษณ์ที่ปรากฏร่วมในบทเทศน์นั้นพระผู้เทศน์เป็นผู้ที่กำหนดสัญลักษณ์แต่ละสัญลักษณ์มีหน้าที่ และตำแหน่งการใช้ที่แตกต่างกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. เสียงเหินสูง ใช้ในตัวสะกดที่มีเสียงยาว และมุ่งเน้นอารมณ์ผู้ฟังใช้ชวนติดตาม ใช้ในตอนที่สำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

/

จากประโยค “ *... เฮาขอปันโชคชัยตั้งตางหลาย* ....”

ตัวอย่างที่ 2 แสดงสัญลักษณ์เสียงเหินสูง

Copyright by Mahidol University

2. เสียงเหินต่ำ ใช้ในการทอดเสียงหลังจากที่เหินสูงเพื่อกลับไปยังระดับเสียงปกติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากประโยค "... *ก็ขอหื้อถูกเหมือนกันจุกคนนา ถ้าซื้อเลขสองตั๋วหัวต้ายก็ขอหื้อ* ..."

ตัวอย่างที่ 3 แสดงสัญลักษณ์เสียงเหินต่ำ

3. เสียงละม้าย การขึ้นเสียง หรือเพิ่มระดับเสียงต่ำไปยังระดับเสียงสูง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากประโยค " ... *หนอเมืองคน มูลศรัทธาตังหลาย ตังญิง* ..."

ตัวอย่างที่ 4 แสดงสัญลักษณ์เสียงละม้าย

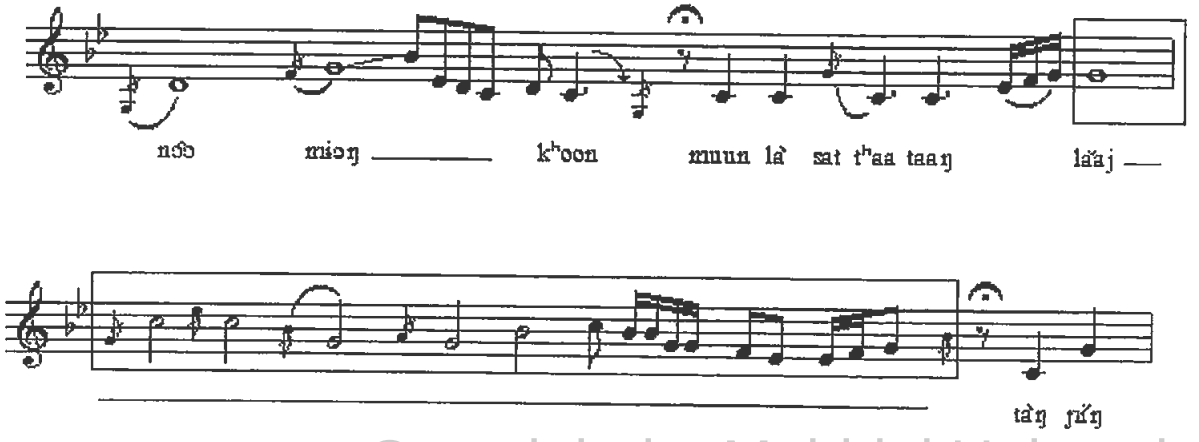

Copyright by Mahidol University

4. ลงเสียง ใช้ในการลงจบแต่ละประโยคโดยมากการลงเสียงนิยมลงจบในคำที่มีเสียงยาว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากประโยค " ... *หื้อจุ่งอยู่สุขจำเริญดี* ..."

o

ตัวอย่างที่ 5 แสดงสัญลักษณ์ลงเสียง

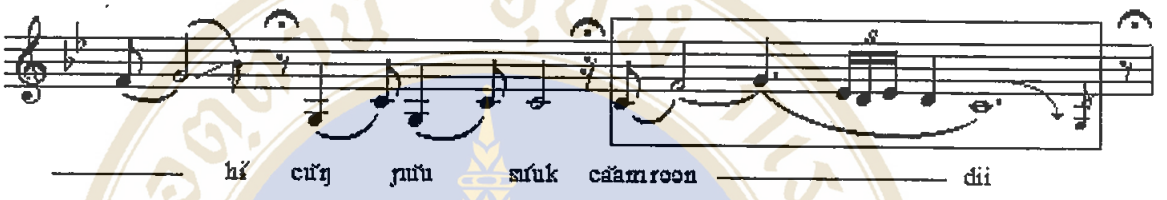

วิธีการใช้สัญลักษณ์การเทศน์ร่วมกับบทเทศน์นั้น มีความสำคัญต่อวิธีการออกเสียงของพระนักเทศน์ว่าตำแหน่งของคำนั้นมีลักษณะการยืดเสียง หรือเอื้อนเสียงอย่างไร ระบบการบันทึกสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นที่เข้าใจกันในกลุ่มพระนักเทศน์เพราะสัญลักษณ์เหล่านี้ได้นำมาจากสัญลักษณ์อักษรธรรมพื้นเมืองทั้งนี้ผู้ที่คัดลอกบทเทศน์ที่เทศน์นั้นเป็นพระนักเทศน์เอง ลักษณะการบันทึกสัญลักษณ์ร่วมกับบทเทศน์นั้นบันทึกสัญลักษณ์อยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. สัญลักษณ์ที่บันทึกไว้ด้านบนบทเทศน์ ได้แก่

- เหินสูง /
- ละม้าย ɛ

2. สัญลักษณ์ที่บันทึกไว้ด้านล่างบทเทศน์ ได้แก่

- เหินต่ำ ,
- ลงเสียง o

สัญลักษณ์ในการเทศน์บันทึกร่วมกับบทเทศน์ จากคู่มือฝึกเทศน์ทำนองเมืองเหนือ โดยหน่วยอบรมประชาชนตำบลช้างคลาน วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้บันทึกสัญลักษณ์การเทศน์ร่วมกับบทเทศน์ มีลักษณะดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

" กุ่มมารบรรพ์กั้นใหญ่กว้าง ป้างเมื่อพระเข้าจ้างก็มายกยื่นยอตาน แผ่นดินดานอันหนาก็ปอ ไหวหวั่นก้อง ฟ้าก็มาร่วนร้องสนั่นเนืองนัน เวสสันตระต้านต๊าวก็มาต๊อดพระเนตรเลงหัน สัปปัญญ ตั๋ณญาณอันเลิศแล้ว ก็มากำ๋เอาแขนสองลูกแก้วหยาดน้ำแล้วต๊อดเตตาน ส่วนว่าสองกุมารนอก็มาสะ อีดอีดอ้อนไห้ ..."

สัญลักษณ์การเทศน์เป็นเครื่องมือ หรือสัญลักษณ์ที่กำหนดเป็นแนวทางการเดินทำนองเทศน์ ซึ่งเทคนิควิธีการของพระนักเทศน์แต่ละรูปนั้นมีลักษณะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งการเรียนรู้ และถ่ายทอดศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติในสังคมชาวล้านนานั้นมีกระบวนการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ศาสนา รวมถึงธรรมเนียมปฏิบัติตามแบบชาวล้านนา

5.3 การเรียนรู้และสืบทอด

การเทศน์มัททีเป็นส่วนหนึ่งของการเทศน์มหาชาติ กล่าวคือเป็นกัณฑ์หนึ่งในทั้งหมด 13 กัณฑ์การเทศน์นิยมเทศน์ในประเพณีตั้งธรรมหลวง การเทศน์มหาชาติได้รับความนิยมฟัง และจัดการเทศน์มหาชาติขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2500 ด้วยความเชื่อที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่าการได้สดับฟังมหาชาติครบ 13 กัณฑ์ภายในเวลา 1 วัน 1 คืน ทำให้ได้อานิสงส์ใหญ่ ผลานิสงส์ใหญ่นี้เองทำให้ได้เกิดร่วมสมัยกับพระศรีอริยเมตไตรย

ลักษณะทำนองสวดจังหวัดเชียงใหม่มีความแตกต่างกับท้องถิ่นอื่นในทำนองการสวด การสืบทอดเรียนรู้การสวด คุณค่าและบทบาทของทำนองสวดต่อสังคม ชาวเชียงใหม่นิยมการให้บุตรหลานของตนบวชเรียนในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกลายเป็นค่านิยมร่วมการส่งบุตรหลานของตนไปบวชเรียนในสมัยนั้นเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาให้แก่วงศ์ตระกูลการศึกษาในสมัยนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด ดังนั้นสรรพวิทยาการล้วนแต่อยู่ที่วัดทั้งสิ้น การเรียนรู้ด้านดนตรี ฟ้อนรำ ของชุมชนนิยมใช้พื้นที่บริเวณวัดเป็นพื้นที่ในการเรียน และฝึกซ้อม การเทศน์มีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างจากอดีตถึงปัจจุบันดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

5.3.1 การเรียนรู้รูปแบบเดิม

การเรียนรู้ และถ่ายทอดการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีรูปแบบเดิมเป็นวิธีการที่น่าสนใจศึกษาว่ากระบวนการเรียนรู้แบบเดิมมีลักษณะเช่นไร ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลตัวอย่างที่ได้รับการเรียนรู้การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที แบบเดิม โดยยกตัวอย่างจากนายบุญถึง จักขุเนตร ผู้ซึ่งได้รับการเรียนรู้แบบเดิม และเคยเป็นพระนักเทศน์กัณฑ์มัททีในอดีต

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามทำนองการเทศน์กัณฑ์มัททีวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2544 พบบุคคลข้อมูลนายบุญถึง จักรขุเนตร อายุ 54 ปี เกิดวันเสาร์ ที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2548 ปีนักษัตรปีจอ บ้านเลขที่ 44/1 บ้านหนองเส้ง ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ บิดาชื่อ นายติ๊บ จักรขุเนตร มารดาชื่อ นางมุกดา จักรขุเนตร มีบุตรชาย 1 คน ชื่อนายดวงพิทักษ์ จักรขุเนตร อายุ 16 ปี บุตรสาว 1 คน ชื่อนางเสาวลักษณ์ ซางสุภาพ อายุ 29 ปี

ภาพที่ 27 รูปภาพนายบุญถึง จักรขุเนตรที่บ้าน

นายบุญถึง จักรขุเนตร หรือ อาจารย์หน้อย เป็นชื่อเรียกที่รู้จักกันดีในชุมชน ปัจจุบันอาจารย์หน้อยเป็นมัคนายก อยู่ที่วัดเกตุ นักดนตรีพื้นบ้าน อาจารย์หน้อยเล่าถึงการเรียนรู้การเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที เริ่มเรียนการเทศน์ใส่กาพย์เมื่อตอนอายุ 12 ปีเริ่มต้นจากการเป็นเด็กวัด บวชเณรเมื่ออายุ 14 ปี ในช่วงที่เป็นเด็กวัดต้องเริ่มเรียนบทสวด และวิธีการเทศน์ต่างๆ ให้มีความรู้ความสามารถเทียบเท่าสามเณรก่อนจึงสามารถบวชได้โดยต้องฝึกใส่กาพย์สวดเบิก อาจารย์หน้อยบวชเมื่อปี พ.ศ. 2501

Copyright by Mahidol University

สอบนักธรรมตรีที่วัดข้าวแท่นหลวง บวชกับพระครูสันติ ธรรมนุศาสตร์ (เจ้าคณะอำเภอสันทราย) โดยเริ่มต้นการเลือกเสียงคัดเสียงพระ โดยมัคทายกวัดในหมู่บ้านให้ผู้ที่ต้องการเรียนเทศน์ออกเสียงตามแบบเสียงของครูเพื่อตรวจดูว่าคุณสมบัติคุณลักษณะเสียงของผู้ที่เรียน คุณลักษณะเสียงหลักในการเทศน์แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. เสียงหิ่ง มีลักษณะเสียงที่เสียงซ้อนเสียงเหมาะสำหรับการเทศน์ทุกแบบ
2. เสียงไหว เสียงที่ใช้สำหรับการเทศน์ที่มีทำนองเศร้าสร้อย
3. เสียงใย เสียงที่มีลักษณะเสียงคลออยู่ในคอ
4. เสียงหลวง เหมาะสำหรับการเทศน์ที่ใช้เสียงต่ำ เช่นกัณฑ์มหาราช ชูชก เป็นต้น
5. เสียงหน้อย เหมาะสำหรับการเทศน์ที่ใช้เสียงต่ำ เช่นกัณฑ์มัทที

อาจารย์หน้อยกล่าวว่าลักษณะกายภาพเป็นส่วนช่วยบอกว่าผู้ที่จะเรียนคนนั้นสามารถเทศน์ในเสียงประเภทใด คนที่มีลูกกระเดือกใหญ่มีคุณภาพเสียงใหญ่ และต่ำ ส่วนคนที่มีลูกกระเดือกเล็กมีเสียงที่สูงเหมาะในการเทศน์มัทที นอกจากนี้ยังต้องฝึกการหายใจให้ลึกและยาวเพื่อช่วยในการเปล่งเสียงให้ยาวต่อเนื่องในการหายใจห้ามอ้าปากเพราะจะทำให้เสียงลมหายใจดังออกมา ท่านั่งในการเทศน์คือท่านั่งตัวตรง อาจารย์หน้อยเริ่มฝึกเทศน์กับครูเก๊า หรือครูแรกพ่อครูชื่อหนานดีชำเลือง อยู่ที่ หมู่ 2 บ้านป่าไผ่ ตำบลสันพระเนตร หมู่ 2 อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ในคราวนั้นอาจารย์ หน้อยเรียนพร้อมกับศิษย์รุ่นพี่ พ่อกำนันอินผาย ล้อมเขต หมู่ 4 บ้านสันพระเนตร ตำบลสันพระเนตร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันเป็นอาจารย์วัดที่เทศน์เสียงดีคนหนึ่ง

ก่อนการเรียนเทศน์นั้นการเลือกเสียงสำหรับเทศน์เป็นสิ่งที่สำคัญมาก การเลือกเสียงก่อนขับร้องเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักเทศน์เนื่องจากเสียงในแต่ระดับเสียงมีความแตกต่าง เหมาะสมกับการเทศน์แต่ละแบบแตกต่างกันออกไปในการเริ่มเรียนต้องทำการคัดเสียงโดยใส่กาพย์เบิกก่อนโดยครูจะเป็นผู้ใส่กาพย์เบิกก่อนแล้วจึงให้ผู้ที่เรียนใส่กาพย์เบิกตามเพื่อหาระดับเสียงที่เหมาะสม

จากการทดสอบเสียงของอาจารย์หน้อย อาจารย์หน้อยมีคุณภาพเสียงใสและสูงเหมาะสำหรับการเทศน์กัณฑ์ที่มีเสียงสูง อาจารย์ของอาจารย์หน้อยจึงให้เริ่มท่องบทสวดต่างๆ เพื่อฝึกความจำในบทท่องต่างๆ เสียก่อน หลังจากนั้นอาจารย์ของอาจารย์หน้อยให้อาจารย์หน้อยเริ่มฝึกเทศน์กัณฑ์มัทรีซึ่งเป็นกัณฑ์ที่มีเสียงสูงที่สุดผู้ที่เทศน์กัณฑ์นี้ต้องเป็นผู้ที่มีคุณภาพเสียงที่ดี การเทศน์ในกัณฑ์ต่างๆ เรียกในภาษาล้านนาว่า “กินเสียง” เช่น อาจารย์หน้อยเทศน์กัณฑ์มัทที เรียกและเข้าใจโดยทั่วไปในท้องถิ่นว่าเทศน์กินเสียงมัทที

ขั้นตอน และวิธีการถ่ายทอด เรียนรู้การเทศน์นั้นความรู้ต่างๆ เริ่มจากภายในวัด ส่งผ่านความรู้ภายในสังคม การเรียนเทศน์พบว่าพระ หรือสามเณรผู้ที่ต้องการเรียนเทศน์มหาชาติ ได้รับ

Copyright by Mahidol University

การคัดเลือกจากคนในชุมชนของตนให้เป็นตัวแทนในการเรียนเทศน์มหาชาติเพื่อเป็นผู้ที่สามารถเทศน์มหาชาติในวัดของชุมชนนั้นได้ ผู้คนภายในชุมชนเองเป็นผู้ที่ว่าข้าง หรือให้การสนับสนุนการเชิญพระหรือพ่อหนานผู้ที่เคยเทศน์มหาชาติที่มีน้ำเสียงดีในอดีตมาเป็นผู้สอนพระในชุมชนของตน การเรียนเทศน์นั้นพระผู้ที่เรียนต้องมีพื้นฐานการเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรเป็นอย่างดีมาแล้วก่อนที่เรียนเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ เมื่อผ่านกระบวนการคัดเสียงแล้วครูผู้สอนจึงให้เริ่มเรียนวิธีการใส่กาพย์ก่อนที่เทศน์บทเทศน์ในแต่ละกัณฑ์

วิธีการและขั้นตอนในการเรียนแบบเดิมเป็นวิธีการที่ศิษย์ต้องเรียนกับผู้ที่เป็นครูของตน โดยใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเรียน ฝึกซ้อมให้ได้เสียงตามแบบแผน แนวทางของครู ซึ่งผู้ที่เรียนต้องมีความรู้ด้านอักษรธัมม์พื้นเมืองเป็นอย่างดี การอ่านบทเทศน์นั้นเสียงที่เกิดขึ้นจากลักษณะภาษายังคงเอกลักษณ์การออกเสียงแบบท้องถิ่น

5.3.2 การเรียนรูปแบบปัจจุบัน

การเรียนแบบปัจจุบันนำแสดงจากการสัมภาษณ์พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก เนื่องจากท่านได้รับการเรียนรู้ และถ่ายทอดวิธีการเทศน์ในสมัยปัจจุบัน พระมหาสมชาติเป็นพระนักเทศน์กัณฑ์มัทที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลวิธีการเรียนรู้การเทศน์ทำนองแบบมหาชาติดังต่อไปนี้

การเรียนรู้การเทศน์ของพระมหาสมชาตินั้นเริ่มจากการบวชเรียนเป็นสามเณร วัดศรีคำเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บวชเรียนเป็นสามเณรขณะนั้นอายุได้ 13 ปี บวชเรียนเป็นสามเณรนานถึง 9 ปี ต่อมาเมื่อมีอายุครบ 21 ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระ และเริ่มเรียนเทศน์ทำนองธรรมวัตรเทศน์อานิสงส์สลากพัตร ต่อมาเริ่มเรียนเทศน์แบบมหาชาติ กับพ่อหนานประพัฒน์ ไชยชนะ ในโครงการการสอนเทศน์ทำนองพื้นเมือง ณ หน่วยอบรมประชาชนตำบลช้างคลาน วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เป็นรุ่นที่ 2 มีผู้สนใจเรียนรุ่นนี้จำนวนประมาณ 300 คน การเรียนต้องเริ่มจากการเตียวธัมม์ หรือเดินทำนองธัมม์เพื่อดูพื้นฐานการเตียวธัมม์ในทำนองธรรมวัตรเสียก่อน เริ่มจากการเตียวธัมม์มาลัยโผด เมื่อจังหวะการเทศน์ดีแล้วจึงเริ่มคัดเสียงว่าระดับเสียงอยู่ในระดับใด ใช้เวลาเรียนกับพ่อหนานประพัฒน์ ไชยชนะ 2 ปี แต่การเทศน์นั้นมีน้ำเสียงไม่ไพเราะจึงหยุดเรียนไปสักพัก

ต่อมาได้เริ่มเรียนใหม่กับท่านพระครูสายัญ ยสะปโร วัดช่างแต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วิธีการแตกต่างไปจากพ่อหนานประพัฒน์ ไชยชนะ ท่านพระครูสายัญ เพิ่มการใส่กะโลงก่อนเทศน์ เริ่มเรียนการเขียนกะโลง กะโลง หรือโคลงเป็นการประพันธ์บทโคลงเพื่อใช้ประกอบการเทศน์

Copyright by Mahidol University

จากนั้นได้ขอเรียนการเทศน์เพิ่มเติมจากศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ เรียนอีก 3 ปี โดยเรียนใหม่ทั้งหมด ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ให้เริ่มเรียน การหายใจ การยืน การนั่ง การกำหนดลมหายใจ และการตั้งเสียงการจำระดับเสียงของตนเอง เริ่มเรียนกะโลงใหม่ใช้เวลาเรียน 3 ปี

การเรียนรู้การเทศน์ทำนองแบบมหาชาติของพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก เป็นการเรียนรู้แบบการเรียนกับครูผู้ที่เคยเทศน์ในท้องถิ่น เรียนรู้วิธีการเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรที่เป็นพื้นฐานในการเทศน์ก่อนที่ได้รับการศึกษาภาคปกติทำให้พระมหาสมชาติได้เรียนรู้วิธีการเทศน์อย่างเป็นระบบ

จากตัวอย่างการเรียนรู้ระบบปัจจุบัน พบว่า การเรียนรู้การเทศน์เปลี่ยนจากการใช้อักษรธัมม์แบบเดิมเป็นการใช้อักษรแบบไทยภาคกลางเข้ามาร่วมในบทเทศน์ ระบบการศึกษาเปลี่ยนจากระบบการเรียนระหว่างบุคคลกับบุคคลเป็นการเรียนระหว่างกลุ่มบุคคลกับบุคคล การศึกษาแบบใหม่ที่มีอิทธิพลกับการเทศน์มหาชาตินั้น คือการออกเสียงแบบภาษาไทยภาคกลางที่ใช้การลั่นลิ้นในตัว “ ร ” ซึ่งภาษาท้องถิ่นไม่นิยมการลั่นลิ้น

การศึกษาและเรียนรู้ของพระนักเทศน์เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะการเทศน์ การศึกษาเรียนรู้กับครูหลายท่านทำให้พระนักเทศน์สามารถนำข้อดีของครูแต่ละท่านมารวมให้เกิดเป็นลักษณะการเทศน์เฉพาะของตนได้ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนแบบเดิมที่นิยมเรียนจากครูเพียง 1 ท่านเท่านั้น

Copyright by Mahidol University

บทที่ 6

ทำนองการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที

6.1 ทำนองการเทศน์มหาชาติ

การเทศน์ของพระสงฆ์ล้านนามีลักษณะการเทศน์ 2 ทำนองหลัก ประกอบด้วย การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร และการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ ซึ่งในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง ของชาวล้านนานั้นพระนักเทศน์ใช้วิธีการเทศน์แบบธรรมวัตร และการเทศน์แบบมหาชาติร่วมกัน โดยปกติใช้การเทศน์แบบมหาชาติในกัณฑ์ที่สำคัญๆ เช่น กัณฑ์ชูชก กัณฑ์นครกัณฑ์ กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์มัทที และนิยมใช้การเทศน์แบบทำนองธรรมวัตรในกัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์สักบรรพ์ เป็นต้น ลักษณะทำนองเทศน์มหาชาติมีลักษณะดังต่อไปนี้

6.1.1 ทำนองแบบธรรมวัตร

การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร นิยมเทศน์กับบทเทศน์ที่เป็นคำร้อยแก้วธรรมดา การเทศน์พระผู้เทศน์ใช้เสียงเทศน์ที่มีระดับเสียงที่เท่ากันในจังหวะการเทศน์ที่สม่ำเสมอ หากต้องเปล่งเสียงให้ดังชัดเจน เปล่งเสียงอย่างเต็มที่ออกเสียงอักขระอย่างชัดเจน การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร การหยุดหายใจเป็นอีกสิ่งสำคัญในการเทศน์ การหยุดหายใจนั้นหยุดหายใจในคำที่มีลักษณะเป็นคำเสียงยาว (ตีฆะ) ได้แก่ คำที่มีสระเสียงยาวประกอบ คือ อา อี อู เอ แอ โอ ไอ เอา และ อำ นอกจากนี้ยังสามารถหยุดพักหายใจในคำที่มีตัวสะกดในแม่กง แม่กน แม่กม และแม่เกย ไม่นิยมการหยุดหายใจในคำที่มีสระเสียงสั้นเพราะทำให้การหยุดพักออกเสียงในคำที่ใช้สระที่มีเสียงสั้นนั้นเสียความไพเราะได้ การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรนี้แสดงตัวอย่างดังต่อไปนี้

จากบทเทศน์ที่มีเนื้อความดังนี้ ... “ *ดูราภิกขุทั้งหลายในกำละเมื่อก่อนอันข้ามล่วงปืนไปแล้ว* ” ...

ตัวอย่างที่ 6 แสดงการเทศน์ทำนองธรรมวัตร

6.1.2 ทำนองแบบมหาชาติ

การเทศน์มหาชาตินั้นใช้เทคนิคการเทศน์แบบ ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย ยั้ง ในการเดินทำนองเทศน์ เนื่องจากมหาชาติมีผู้แต่งเป็นคำร้อยกรอง มีสัมผัสนอกในสัมผัสวรรคโดยตลอด ดังนั้นการใช้วิธีการเคลื่อนทำนอง ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย ยั้ง ร่วมกันจึง

Copyright by Mahidol University

เป็นวิธีการที่เหมาะสมหากการเดินทำนองนั้นมีความยาวตั้งแต่ 6 บทขึ้นไป การหยุดหายใจ มักหยุดหายใจที่ตัวสระเสียงยาว หรือที่ตัวคำที่สะกดด้วยแม่ กง กน กม เกย

รูปแบบการเทศน์แบบทำนองมหาชาติมีวิธีการเคลื่อนทำนอง หรือการเทศน์แบบใส่ทำนองที่เพิ่มเติมมากขึ้นไปจากการเทศน์แบบธรรมวัตร การเทศน์ทำนองแบบมหาชาติใช้เทคนิคการเทศน์อย่างครบถ้วน การเคลื่อนทำนองเทศน์แบบมหาชาตินี้แสดงตัวอย่างดังต่อไปนี้

" ภนโต ฟังลา ข้าน้อมกราบไหว้ นบพระบาทเจ้าไธ้มหามุนีองค์ ..."

ตัวอย่างที่ 7 แสดงการเทศน์ทำนองมหาชาติ

การเทศน์แบบมหาชาติมีความแตกต่างกับการเทศน์แบบธรรมวัตรทั้งด้านจังหวะโดยวิธีการเทศน์แบบธรรมวัตรมีลักษณะจังหวะที่ซ้ำคงเดิมไปมาอย่างสม่ำเสมอ ส่วนการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติมีจังหวะที่สั้นยาวแม่แน่นอนไปโดยตลอดทั้งบท และมีความแตกต่างด้านทำนองโดยวิธีการเทศน์แบบธรรมวัตรมีการเคลื่อนทำนองอยู่ในเสียงเพียงเสียงเดียว หรือ 2 ถึง 3 เสียงที่ใกล้เคียง

Copyright by Mahidol University

เสียงหลักเท่านั้น ส่วนวิธีการเทศน์แบบทำนองมหาชาตินั้นมีการเคลื่อนทำนองจากเสียงต่ำไปยังเสียงสูงที่มี ความกว้างของเสียงในช่วง 1 ช่วงบันไดเสียง (octave) จากที่ได้กล่าวมาสรุปว่าการเทศน์ที่มีลักษณะจังหวะ และทำนองเด่นชัด คือวิธีการเทศน์แบบทำนองมหาชาติ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปในเรื่องทำนองเทศน์มหาชาติ

ลักษณะของการเคลื่อนทำนองเทศน์แบบทำนองมหาชาติ มีรายละเอียดอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. ตั้ง คือ การเริ่มระดับเสียงแรกก่อนที่เทศน์ต่อไป

ตัวอย่างที่ 8 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบตั้ง

2. เตียว คือ การเดินทำนองให้เป็นจังหวะสม่ำเสมอ

ตัวอย่างที่ 9 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบเตียว

3. เหลียว คือ ทำนองเชื่อมระหว่างการเตียว กับการยั้ง

ตัวอย่างที่ 10 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบเหลียว

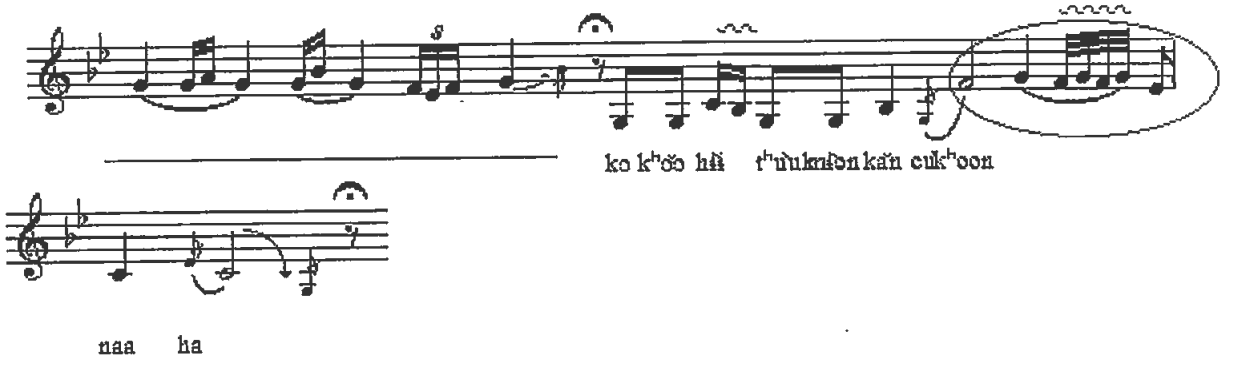

Copyright by Mahidol University

4. ยั้ง คือ การหยุดเพื่อเชื่อมข้อความแต่ละประโยค

ตัวอย่างที่ 11 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบยั้ง

5. ก่าย คือ ทำนองที่เพิ่มขึ้นจากการหยุดหายใจปกติ แต่ผู้เทศน์ยังไม่หยุดอย่างแท้จริง จะออกเสียงของข้อความต่อไปอีก 4-5 พยางค์ แล้วจึงหยุดพักหายใจ

ตัวอย่างที่ 12 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบก่าย

6. วาง คือ การทอดจังหวะของเสียงโดยประคองเสียงอย่างระวังเพื่อเริ่มเสียงในเสียงต่อไป

ตัวอย่างที่ 13 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบวาง

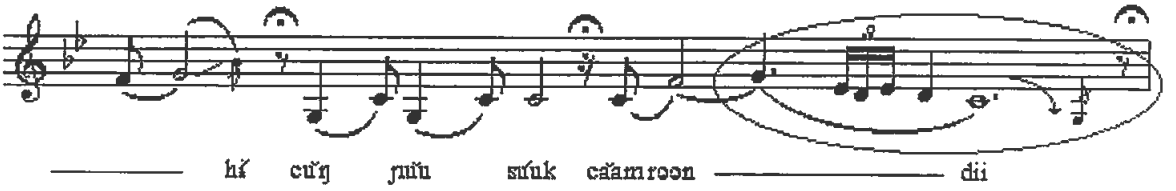

Copyright by Mahidol University

7. ขึ้น คือ การขึ้นระดับเสียงจากเสียงปกติไปยังเสียงระดับที่ 2 และเสียงระดับที่ 3 ไปจนสุดระดับเสียง

ตัวอย่างที่ 14 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบขึ้น

8. หว้าย คือ การลดลงของระดับเสียงจากเสียงระดับที่สูงที่สุดลดลงไปยังระดับเสียงที่เป็นระดับเสียงปกติ

ตัวอย่างที่ 15 แสดงลักษณะการเคลื่อนทำนองแบบหว้าย

การเทศน์ทำนองมหาชาติหลังจากที่ผ่านการคัดเสียงจากครูผู้ฝึกสอนแล้ว ผู้เรียนต้องเรียนรู้เรื่องโครงสร้างประโยคในการเทศน์ อีกทั้งยังต้องเรียนรู้สัญลักษณ์ และวิธีการเปล่งเสียงให้ถูกต้องตามวิธีการเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร การเริ่มต้นเทศน์ต้องเรียนรู้วิธีการเดินทำนองกาบเทศน์ที่มีลักษณะเฉพาะตามระดับเสียงของพระนักเทศน์เอง กาบเทศน์แบ่งออกเป็นกาบเสียงใหญ่ และกาบเสียงเล็ก

การเทศน์มหาชาติมีขั้นตอนในการเทศน์แต่ละกัณฑ์ที่มีลักษณะคล้ายกัน แต่แตกต่างกันที่เนื้อหา หรือธัมม์เนื้อเรื่องที่แตกต่างกันออกไป มีลักษณะโครงสร้างการเทศน์มหาชาติแยกแต่ละกัณฑ์ออกได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เริ่มจากพ่อหนาน หรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพิธีกรฝ่ายฆราวาสทำหน้าที่ในการนิมนต์พระนักเทศน์ขึ้นยังธรรมมาสน์โดยการใส่กาบอาราธนาธรรมก่อนความสำคัญของการอาราธนาธรรมนั้นเพื่อบอกระดับเสียงเริ่มให้แด่พระนักเทศน์ที่จะขึ้นธรรมมาสน์เทศน์ในกัณฑ์นั้นๆ

Copyright by Mahidol University

2. พระนักเทศน์เริ่มด้วยการอื่อ หรือการครวญหาเสียงเพื่อใช้เสียงนั้นเริ่มต้นและเทศน์ให้อยู่ในระดับบันไดเสียงนั้น
3. พระนักเทศน์ใส่กาบเก๊า หรือกาบแนะนำตัว
4. พระนักเทศน์เทศน์ธัมม์ตั้งนโมฯ
5. พระนักเทศน์เทศน์เนื้อธัมม์
6. พระนักเทศน์ใส่กาบปลายเพื่อสรุปเนื้อหา และลาลงจบการเทศน์

6.2 ทำนองเทศน์กัณฑ์มัทที

ลักษณะขั้นตอนการเทศน์ทำนองมหาชาติกัณฑ์มัทที จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2544 วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เทศน์โดยพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก พระนักเทศน์กัณฑ์มัทที ผู้ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน สามารถแบ่งการวิเคราะห์ทำนองการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีได้ดังต่อไปนี้

6.2.1 อาราธนาธรรม

การอาราธนาธรรมเป็นการนิมนต์พระนักเทศน์ขึ้นเทศน์โดยพ่อหนานผู้เป็นอาราธนาธรรม การอาราธนาธรรมถือเป็นการตั้งเสียงของพ่อหนาน อีกประการคือ การอาราธนาธรรมเปรียบเสมือนการบอกกล่าวแก่ผู้ฟังว่ากัณฑ์เทศน์ที่จะได้รับฟังนั้นมีเนื้อหาเป็นอย่างไร พระคาถาจำนวนเท่าใด เนื้อเรื่องโดยสรุปเป็นอย่างไร เตรียมความพร้อมของผู้ฟัง และพระนักเทศน์ก่อนเทศน์ วิธีการอาราธนาธรรมใช้วิธีการใส่กาบซึ่งขึ้นอยู่กับกัณฑ์เทศน์นั้นว่าจัดอยู่ในระดับเสียงเทศน์ใด ปกติกาพย์เทศน์มี 2 รูปแบบคือ กาพย์เสียงหน้อย และกาพย์เสียงหลวง ซึ่งกัณฑ์มัททีเป็นกัณฑ์เทศน์ที่จัดอยู่ในกัณฑ์ที่มีเสียงเทศน์ที่อยู่ในระดับเสียงหน้อย หรือเสียงเล็ก พ่อหนานทำหน้าที่พิธีกรภายในงานเป็นผู้ใส่กาพย์อาราธนาธรรมซึ่งการอารธนาธรรมมีความสำคัญในการขึ้นเสียงของพระนักเทศน์กัณฑ์นั้นๆ หากพระนักเทศน์ฝึกฝนจนจำระดับเสียงของตนเองไม่ได้อาจทำให้เกิดความไขว่เขวในระดับเสียงของตนกับระดับเสียงตั้ง หรือเสียงเริ่มการอาราธนาธรรมของพ่อหนาน

ลักษณะการใส่กาพย์อาราธนาธรรมกัณฑ์มัทที มีเนื้อหากล่าวสรุปเนื้อหาภายในกัณฑ์เอง ในบางกรณีอาจมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงเนื้อหาจากกัณฑ์ที่ได้ทำการเทศน์ก่อนหน้านี้ไปแล้วเพื่อเป็นการเกริ่นเนื้อหาก่อนที่พระนักเทศน์จะได้ทำการเทศน์ต่อไป การใส่กาพย์อาราธนาธรรมกัณฑ์มัททีของพ่อหนานมานพ วัดสีมารามในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง ณ วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2544 มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

" มัททีปะปิ๋ง มาถึงมัททีกัณฑ์ถ้วนเก้า ป๋างเมื่อนางท้าวสอดสร้อย แสวงหา ยังสองบุตรา ลูกเต้าลูกฮักแม่ไปอยู่เสียไหน สังบ่ได้ยินเสียงจ๋าม และไออยู่ในห้องเหมือนดั่งจุวานวัน ขอนิมนต์ ลูกศิษย์พระพุทธังต๋นผ่านแผ้วขึ้นนั่งธรรมมาสน์แก้ว แล้วเทศน์เทศนาธรรม ขอใส่ระบำธรรมสัก สอง สาม สี่ ห้า บั้ง บ่ใจ่ผู้ข้าน้อยนี้แกล้งค่ำจา อิดหิวไหนค่อยยั้งเทศนาไป

ธรรมมังอนุกรรมปีมังปัชชาราธนังกโลมะ "

จากบทอาราธนาธรรมสามารถวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏร่วมในบทอาราธนาธรรมได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเคลื่อนที่ขึ้นของทำนอง

โดยเคลื่อนที่ขึ้นจากเสียง A ในระดับเสียงปกติไปยังเสียง A ที่เป็นเสียงในหรือเสียง (harmonic) วิธีการเคลื่อนที่เสียงนอกเข้าสู่เสียงใน แล้วจึงเคลื่อนทำนองลดระดับเสียงลงจากบทอาราธนาธรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 16 แสดงการเคลื่อนที่ขึ้นของทำนองในบทอาราธนาธรรม

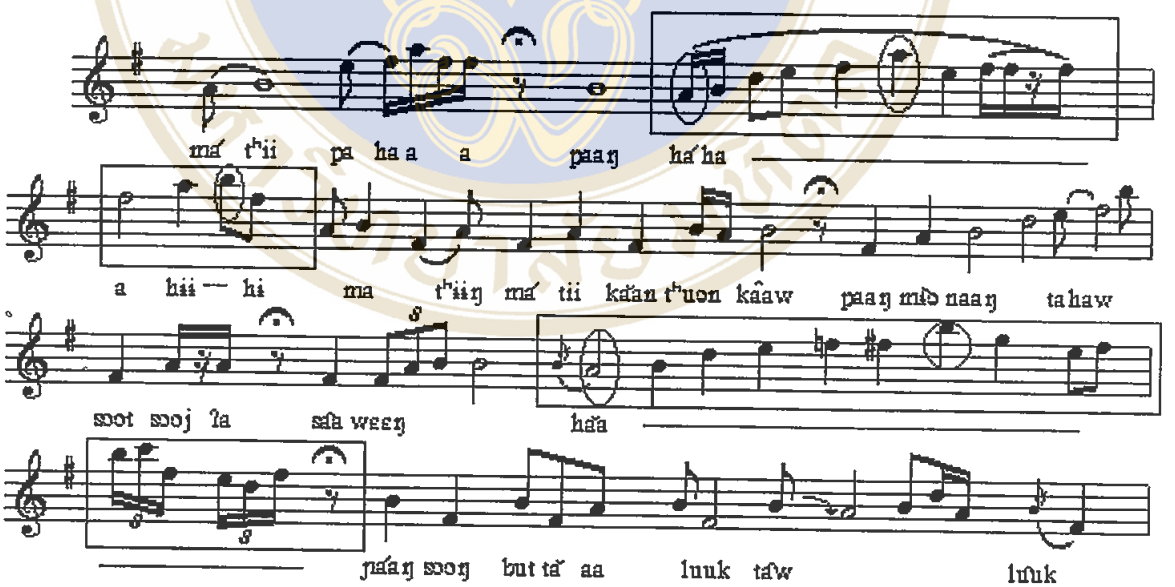

2. การลงเสียง

การลงเสียงแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบแรกมีลักษณะการลงเสียงเมื่อจบช่วงวรรคประโยค มีลักษณะการลงจบแบบลากเสียงยาวในเสียง B และการลงจบหลังจากการเหินสูง มีลักษณะการไล่ระดับเสียงลงจากเสียงเหินสูงที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 17 แสดงการลงเสียงแบบลากยาวในบทอาราธนาธรรม

ตัวอย่างที่ 18 แสดงการลงเสียงแบบไล่ระดับเสียงลงในบทอาราธนาธรรม

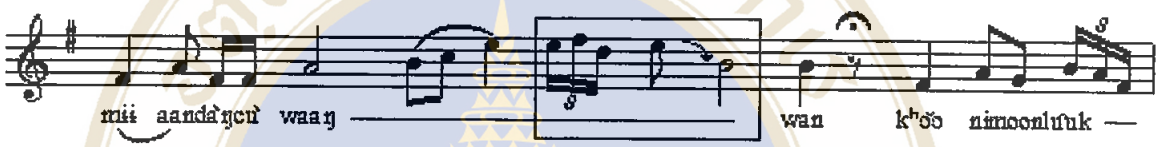

การอาราธนาธรรมใช้วิธีการใส่ทำนองกาบ โดยบทอาราธนาธรรมเป็นสิ่งช่วยกำหนดการขึ้นเสียงและลงเสียงของทำนองการใส่กาพย์อาราธนาธรรม การขึ้นเสียง หรือเทคนิคการเหินสูงปรากฏในคำพยางค์สุดท้ายที่มีสระเสียงยาว และการลงเสียงปรากฏในท้ายวรรคก่อนหยุดพักหายใจและการลงเสียงกลับสู่เสียงหลักหลังจากการใช้เทคนิคเหินสูง

6.2.2 อื่อ

การอื่อเป็นการอื่อเทียบหาเสียงหลักของพระนักเทศน์ก่อนที่ได้เทศน์บทอื่อๆ ต่อไป เดิมใช้วิธีการเปล่งเสียงที่อยู่ในระดับเสียงที่พระนักเทศน์สามารถเทศน์ในระดับเสียงนั้น ซึ่งระดับเสียงของพระแต่ละองค์มีระดับเสียงที่ต่างกันออกไป อีกทั้งเป็นการปรับระดับเสียงจากการฟังระดับเสียงของพ่อหนานในการอาราธนาธรรมเพื่อให้ผู้ฟังสามารถติดตามระดับเสียงที่จะทำการเทศน์ต่อไปได้

ปัจจุบันการเรียนรู้วิธีการเทศน์มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากเดิมที่อื่อหาเสียงหลักเพียงเสียงเดียวเท่านั้น เปลี่ยนรูปแบบโดยนำการอื่อกั่นโลง หรือโคลงแบบล้านนา เพิ่มทำนองที่น่าสนใจในบทอื่อกั่นโลง สังคมล้านนาแบ่งการเทศน์ และการขับขานออกจากกันโดยถือว่าการอื่อกั่นโลงเป็นส่วนของการขับขานของฆารวาส แต่สังคมปัจจุบันเริ่มยอมรับการนำการอื่อกั่นโลงร่วมในการเทศน์แบบมหาชาติ ลักษณะอื่อกั่นโลงมีโครงสร้าง และฉันทลักษณ์ทางภาษาที่กำหนดรูปแบบการแต่งบท กั่นโลงไว้อย่างชัดเจนโดยแบ่ง 1 บทออกเป็นทั้งหมด 4 บาท ดังแผนผังโครงสร้างบทอื่อกันโลง 1 บท ต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

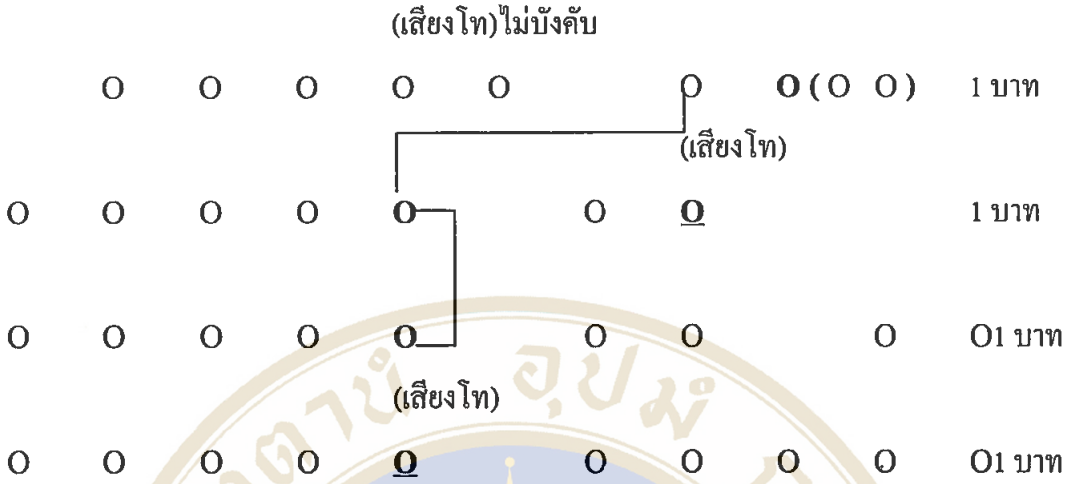

หมายเหตุ 1. **O** คือ คำคล้องจองสัมผัสกัน

2. (เสียงโท) การบังคับใช้ไม่แน่นอน แต่ส่วนใหญ่นิยมบังคับเสียงโท

3. **O** (เสียงโท) บังคับเสียงโท

4. แต่ละบาทสามารถเพิ่มคำได้ประมาณ 1-2 คำ แต่ไม่นิยมลดคำเพราะทำให้บทอื่อกั่นโลงนั้นไม่สมบูรณ์

แผนภูมิที่ 3 แผนผังโครงสร้างฉันทลักษณ์บทอื่อกั่นโลง

จากแผนผังโครงสร้างทางฉันทลักษณ์บทอื่อกั่นโลงที่ได้กล่าวไว้แสดงบทอื่อกั่นโลงจากพับสากั่นโลงคำสอนของอนุรุทโธเขียนไว้สั่งสอนลูกหลาน (ไม่ปรากฏปีที่เขียนจารไว้เฉพาะชื่อผู้เขียน) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ยามดีไชยโชคช้าง แตงถวายสาร
จักเบิกเป็นบัวราญ เล่าไว้
จักเตียมแทกโวหาร ราชธนิต มาแล
เป็นนิทานจ๋ารแจ้งวาทไว้ ควรฟัง ควรฟัง
สัพป๊ะสอนสั่งไว้ เป๋นตร๋ำ
สอนสั่งในโลก๋ำ โลกหล้า
ควรระนึกแถมปัญญา ถัดถอง ดูรา
เป็นดั่งอั้นมีไม้ใต้ ส่องไว้ เตียมมโน

Copyright by Mahidol University

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เทศน์โดยพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก พบการขับบทอื่อกั่นโลงก่อนการใส่กาบเก๊า มีเนื้อหาของบทอื่อกั่นโลง ดังต่อไปนี้

" อัญเจิญสุเทพเจ้า เจดีย์
พระเสตั๋งคมณี สฐูปไหว้
องค์พระสิงห์ เงาไธ้
ปกห่มเกล้า เมืองบน
ฝนแสนห่าทั้ง จุตน
ปกห่มเมืองบน ชุ่มเย็น ทั่วหน้า
ดับภัยมิตร มอดม้วย
พ้นอนตราย เฮย
ด้วยพุทธคุณก้ำ จู โลก เหลือหลาย
พระธรรมคุณปก ห่มบัง ก้ำค่า
พระสังคคุณเจ้า แส้สร้อง จำเริญธรรม
หลอนปฏิบัติได้เทียมสุข ภเที่ยงแท้ นิรันดร์เทอน"

จากบทอื่อกั่นโลงสามารถวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏร่วมในบทอื่อกั่นโลง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การหยุดพักหายใจ

ลักษณะการแบ่งวรรคประโยคเป็นไปตาม ฉันทลักษณ์การแต่งบทกั่นโลงแบบล้านนา การหยุดพักหายใจทำเมื่อสิ้นสุดประโยค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 19 แสดงการหยุดพักหายใจในบทอื่อกั่นโลง

Copyright by Mahidol University

2. การตั้งเสียง หรือเริ่มเสียง

ใช้วิธีการลากเสียงยาวเพื่อให้เกิดช่วงเสียงที่สามารถเปลี่ยนระดับเสียงให้เป็นเสียงหลักในการเทศน์ทั้งบทเทศน์ หรือการหาเสียงหลัก (tonic) และใช้เสียงใน (harmonic) ช่วยในการขึ้นเสียงในช่วงแรกของการขึ้นบทอื่อกั่นโลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 20 แสดงการตั้งเสียงในบทอื่อกั่นโลง

3. การใช้เทคนิคละม้าย

การใช้เทคนิคละม้ายโดยการเปลี่ยนระดับเสียงในช่วงสั้นๆ และขยายช่วงทำนองให้มีความยาวเพิ่มมากขึ้น ในคำที่มีสระเสียงยาว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 21 แสดงการใช้เทคนิคละม้ายในบทอื่อกั่นโลง

4. การใช้เทคนิคเหินสูง

การใช้เทคนิคเหินสูงใช้เสียงใน (harmonic) เพื่อช่วยในการขึ้นเสียงที่สูงขึ้นไปอีกระดับบันไดเสียง โดยเริ่มจากโน้ตที่มีเสียงสูงกว่าเสียง F# ขึ้นไปใช้เทคนิคเสียงใน โดยเน้นเสียง (harmonic) ในเสียง F# และ G ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 22 แสดงการใช้เทคนิคเหินสูงในบทอื่อกั่นโลง

Copyright by Mahidol University

5. การขึ้นเสียงสูงอย่างรวดเร็ว

การขึ้นเสียงที่มีระดับสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เสียงที่เกิดขึ้นเป็นเสียงใน (harmonic) การใช้เสียงในเป็นวิธีการช่วยประคองเสียงเมื่อต้องการเพิ่มระดับเสียงให้สูงขึ้นไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 23 แสดงการขึ้นเสียงสูงอย่างรวดเร็วในบทอื่อกั่นโลง

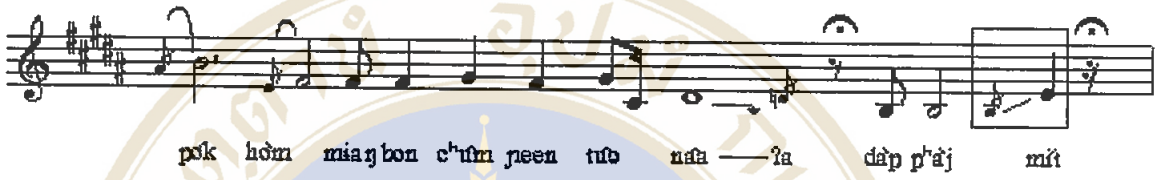

6.2.3 กาบเก๊า

กาบเก๊าเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบการเทศน์มหาชาติ กาบ มีความหมาย 2 ความหมาย ในความหมายแรกหมายถึงบทกาพย์ที่มีโครงสร้างฉันทลักษณ์ที่เป็นแบบแผน และอีกความหมายนั้นหมายถึงกาบที่ห่อหุ้มเนื้อธัมม์ ในบทกาบเก๊าพระนักเทศน์เป็นผู้ที่ใส่ทำนองในบทกาพย์ ลักษณะบทกาพย์ และฉันทลักษณ์ของกาพย์มีลักษณะที่แตกต่างกันไป แบ่งออกเป็น กาพย์เสียงหลวง หรือกาพย์เสียงใหญ่ และกาพย์เสียงหน้อย หรือกาพย์เสียงเล็ก ซึ่งกัณฑ์มัททีพระนักเทศน์ต้องว่าทำนองแบบกาพย์เสียงหน้อย หรือกาพย์เสียงเล็ก ดังแผนผังโครงสร้างฉันทลักษณ์ของบทกาพย์เสียงหน้อยหรือเสียงเล็กต่อไปนี้

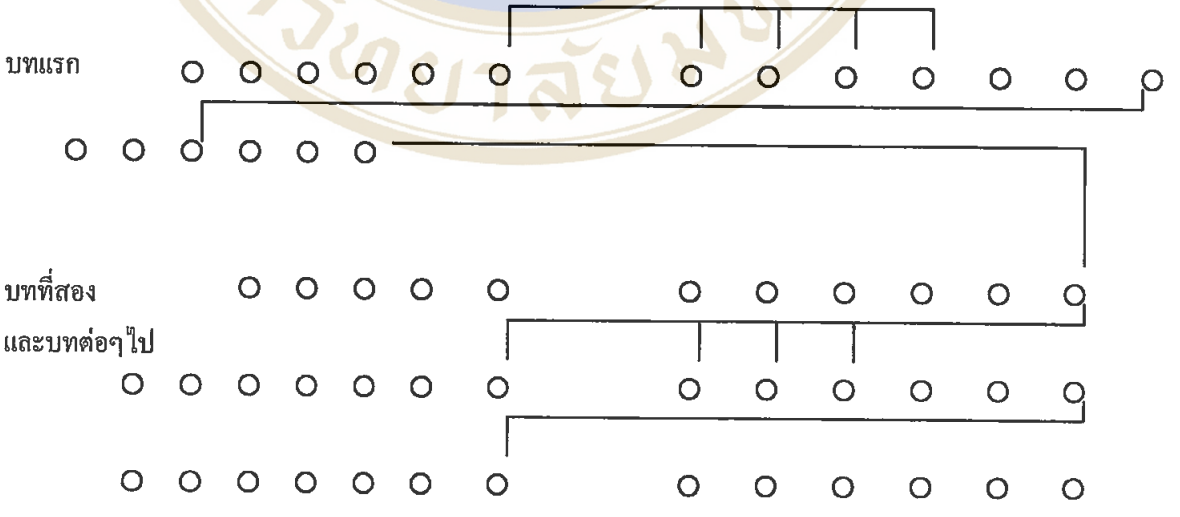

แผนภูมิที่ 4 แผนผังโครงสร้างกาพย์เสียงหน้อยในบทกาบเก๊า

Copyright by Mahidol University

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรีในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เทศน์โดยพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก พบการใส่ทำนองในกาบเก๊าก่อนการตั้งนโมฯมีเนื้อหาของบทกาบเก๊า ดังต่อไปนี้

" ฟังลา ข้าน้อมกราบไหว้ นบพระบาทเจ้าไธ้มหามุนีองค์ ไหว้ทั้งพระสงฆ์ สามไตรรงค์ พระแก้วเจ้า เป็นดวงธรรมอันเลิศล้ำ ในมนุษย์โลกหนอเมืองคน มูลละศรัทธาทั้งหลาย ทั้งญิงจายใหญ่ หน้อย แป้งจิตใจ๋ฮืออ่อนน้อม กราบบังคม ข้าม่อนน้อยจักกล่าวถ้อยกล่าวถึง จะนำคำสอนเจ้าเป็นปัจฉิมโอวาท ณ ท่าวแห่งดวงธรรม หื้อมูลละศรัทธาปี้น้องได้ไฝ่จดจำ ได้นำปฏิบัติตางหน้า ปั๋นจากตางจั่วจ้าหมู่ภัยรี กานว่าถึงสวรรค์แล้วก็จักสุขกายสบายใจ การตานจะหน้อยใหญ่ก็แล้วแต่เจตนา บุญกุศลท่านบ่ได้กลับยั้ง ไปเสียตางใด จะคุ้มจะตกได้ถึงสุขผ่องใส จุ่งมีใจหนิ้มเตี่ยงมั่น อันสุขมนุษย์โลกนี้นั้น บ่เท่าทิพย์สวรรค์ นิพป่านา ฟังธรรมดวงนี้แล้วมีอานิสงส์หลายผะก๋าน จักสุขเจยบานเหมือนดั่งมโนรมย์ ผลบุญและมากกุศล หมาน บ้านบนเกิดสุขทั่วหน้า ลาจากเมืองคนเมืองฟ้า ก็จักถึงมหานิพานเทอน "

จากบทกาบเก๊าสามารถวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏร่วมในบทกาบเก๊าได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การขึ้นเสียงแบบเหินสูงในกาบเก๊าปรากฏเทคนิคเหินสูงทั้งหมด 5 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

1.1 การเหินสูงแบบ 1 ชั้น การเปลี่ยนระดับเสียงจากเสียงนอกสู่เสียงในเพียงช่วงสั้นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 24 แสดงการเหินสูงแบบ 1 ชั้นในกาบเก๊า

1.2 การเหินสูงแบบ 2 ชั้น การเปลี่ยนระดับเสียงจากเสียงนอกสู่เสียงใน 2 ช่วงเสียงโดยใช้วิธีการเปลี่ยนจากระดับเสียงหลักไปยังเสียงที่สูงที่สุดและเปลี่ยนเป็นเสียงใน (harmonic) ใช้วิธีการพักเสียงในระดับเสียงที่ต่ำกว่า 2 (semi-tone) เพื่อเลื่อนระดับเสียงไปยังระดับเสียงที่อยู่ในระดับที่สูงกว่า 1 ช่วงบันไดเสียง (octave) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 25 แสดงการเหินสูงแบบ 2 ชั้นในกาบเก๊า

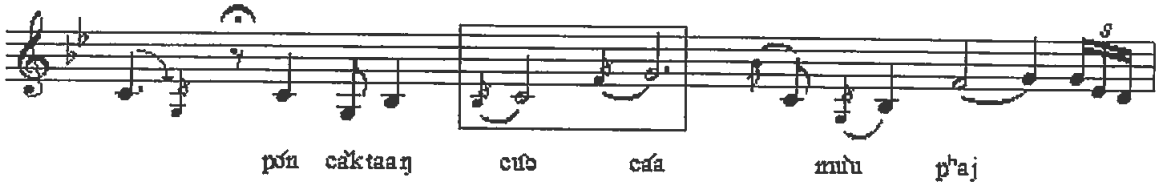

1.3 การเหินสูงแบบ 3 ชั้น การเปลี่ยนระดับเสียงเสียงหลักจากเสียงนอกไปยังเสียงใน ที่มีลักษณะเป็นเสียง (harmonic) วิธีการขึ้นเสียงแต่ละช่วงใช้วิธีการซ้ำเสียงเดิมก่อนที่เพิ่มระดับเสียงให้สูงขึ้นไปในช่วงคู่เสียง คู่ P4 และเพิ่มเสียงขึ้นอีกระดับเสียงหนึ่งที่มีระดับเสียงสูงที่สุด เพิ่มระดับเสียงสูงขึ้นในช่วงคู่ M3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 26 แสดงการเหินสูงแบบ 3 ชั้นในกาบเก๊า

1.4 การเหินสูงแบบ 3 ชั้นครึ่ง เป็นวิธีการเหินสูงที่เพิ่มระดับเสียงจากเสียงหลักให้มีระดับเสียงที่สูงขึ้นโดยเปลี่ยนจากการใช้เสียงนอกเป็นเสียงในเพื่อให้ได้ระดับเสียงที่สูงขึ้นนั้นและลากเสียงให้ยาวออกไปซ้ำเสียงนั้นสั้นๆ เพื่อเปลี่ยนระดับเสียงนั้นให้สูงขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 27 แสดงการเหินสูงแบบ 3 ชั้นครึ่งในกาบเก๊า

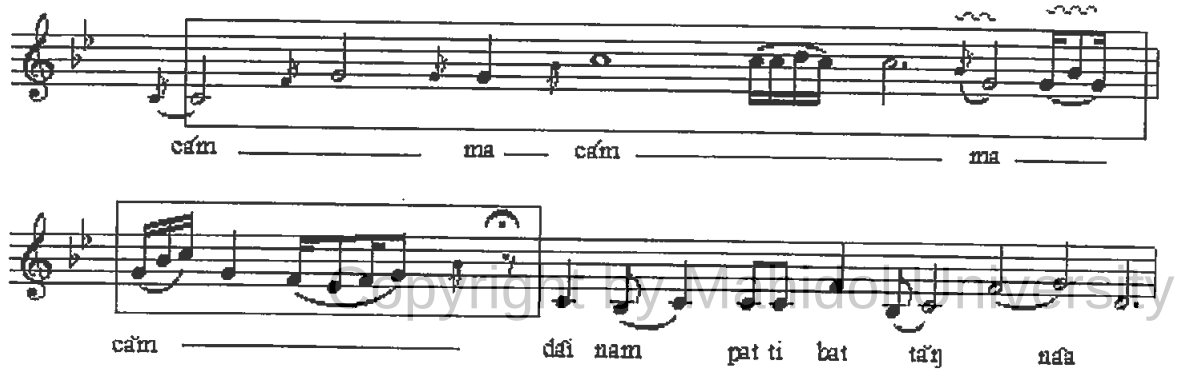

Copyright by Mahidol University

1.5 การเหินสูงแบบ 4 ชั้น เป็นวิธีการเหินสูงที่มีความยาวมากที่สุด โดยมีการเพิ่มเสียงเปลี่ยนระดับ 4 ครั้ง จากเสียงหลัก (tonic) เพิ่มขึ้นไปในคู่ P5 เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นไปในคู่ P4 จากนั้นเคลื่อนทำนองลงมายังคู่ P4 อีกครั้งหนึ่งก่อนที่เคลื่อนทำนองไปในช่วงคู่ M3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 28 แสดงการเหินสูงแบบ 4 ชั้นในกาบเก๊า

2. การวางเสียง เป็นวิธีการลงจบวรรคประโยคก่อนที่พักหยุดหายใจ วิธีการวางเสียงใช้การเปลี่ยนระดับเสียงจากระดับเสียงสุดท้ายให้ลดระดับเสียงให้ลงต่ำในช่วงคู่ P4 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 29 แสดงการวางเสียงในกาบเก๊า

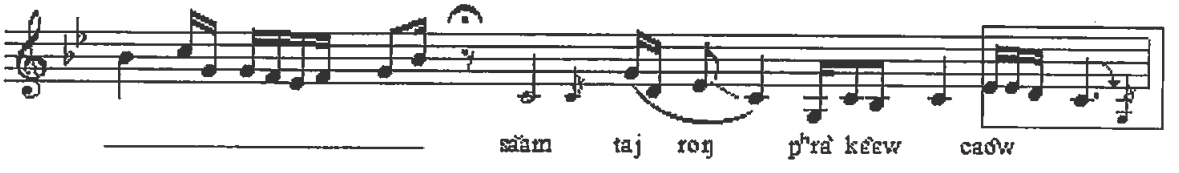

3. เทคนิคละม้าย หรือวิธีการเอื้อนเสียง โดยการเปลี่ยนระดับเสียงระหว่างเสียงสองเสียงสลับกันไปมาอย่างรวดเร็ว มีวิธีการดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 30 แสดงเทคนิคละม้ายในกาบเก้า

4. เทคนิคเหินต่ำ มีลักษณะการเคลื่อนทำนองในระดับเสียงที่ต่ำเพียงช่วงสั้นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 31 แสดงเทคนิคเหินต่ำในกาบเก้า

5. ระบำมะนาวล่องของ เป็นวิธีการเดินทำนองแบบที่นิยมในจังหวัดเชียงรายที่นำมาผสมผสานในทำนองเทศน์แบบพร้าวไกวใบที่นิยมในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งระบำมะนาวล่องของแทรกอยู่ในช่วงการเหินสูง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 32 แสดงระบำมะนาวล่องของในกาบเก้า

6. การเล่นเสียง หรือการเพิ่มทำนองที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากทำนองเดิม การเล่นเสียงแทรกอยู่ในช่วงการละม้าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 33 แสดงการเล่นเสียงในกาบเก้า

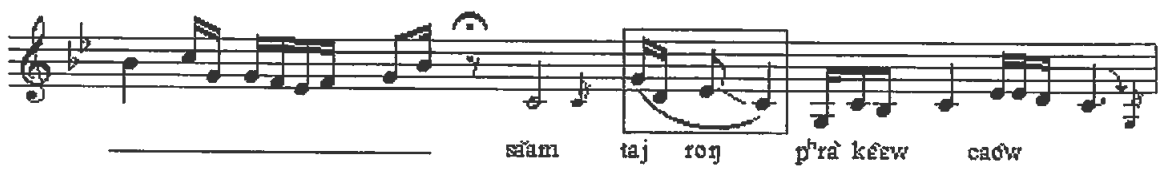

6.2.4 ตั้งนโมฯ

ลักษณะการเทศน์ตั้งนโมฯ ในการเทศน์มหาชาติของชาวล้านนา มีลักษณะการเทศน์นโมฯ เพียงจบเดียว โดยตามแบบแผนการปฏิบัตินิยมการหายใจเพียงครั้งเดียว ไม่นิยมการหยุดพักหายใจในระหว่างการเทศน์ ลักษณะการตั้งนโมฯ แสดงได้ดังต่อไปนี้

" นโม ตัสสะ ภควโต อรหโต สัมมา สัมพุทธสะ "

ตัวอย่างที่ 34 แสดงการตั้งนโมฯ

Copyright by Mahidol University

ลักษณะเฉพาะทางดนตรีในการตั้งนโมฯ สามารถวิเคราะห์ตามลักษณะเฉพาะทางดนตรีได้ดังต่อไปนี้

1. การเคลื่อนทำนองแบบเตียว หรือการใช้จังหวะที่สม่ำเสมอ

ตัวอย่างที่ 35 แสดงการเคลื่อนทำนองแบบเตียวในการตั้งนโมฯ

2. การเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน (harmonic)

การเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน ในคำที่มีเสียงยาวใช้เทคนิคเหินสูง และเพิ่มเสียงนาสิก (nasal) {n} เพื่อออกเสียงที่มีระดับเสียงที่สูงขึ้นอีก 1 ช่วงเสียง และเปลี่ยนจากเสียงนอกเป็นเสียงใน

ตัวอย่างที่ 36 แสดงการเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน ในการตั้งนโมฯ

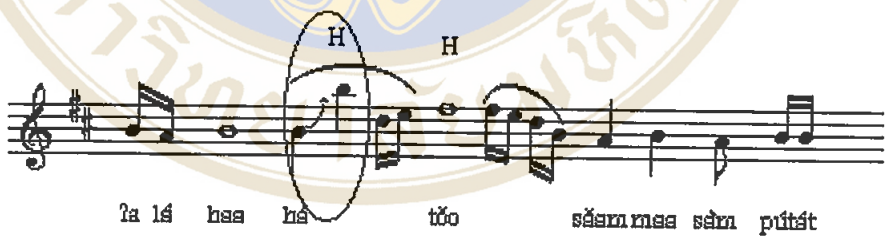

3. การเคลื่อนทำนองเทคนิคลงเสียง

หลังจากการใช้เทคนิคเหินสูงแล้วเคลื่อนทำนองลง ลักษณะแบบขั้นบันไดจากระดับเสียงที่สูงลงไปยังระดับเสียงที่ต่ำกว่า

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 37 แสดงการเคลื่อนทำนองเทคนิคลงเสียงในการตั้งนโมฯ

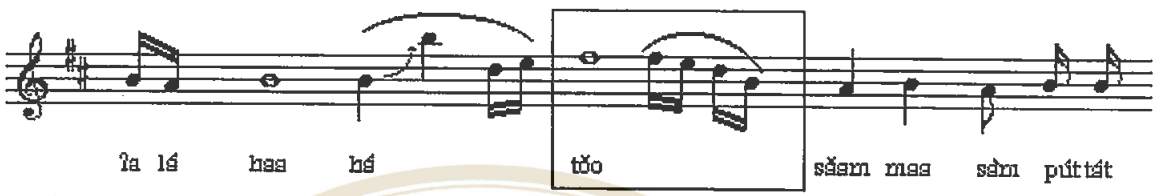

4. การลงจบใช้เทคนิคขึ้นเสียง

เพื่อลงจบในคำสุดท้ายที่ลกเสียงให้มีความยาวมากกว่าปกติ และเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน สะบัดเสียงสุดท้ายก่อนหมดช่วงลมหายใจ

ตัวอย่างที่ 38 แสดงการลงจบใช้เทคนิคการขึ้นเสียงในการตั้งนโมฯ

สรุป การตั้งนโมฯ ใช้เทคนิคการเตียวในช่วงคำว่า "นโมตัสสะภควโต ..." ใช้เทคนิคการขึ้น หรือเหินสูงเพียง 1 ชั้น ในคำว่า "...อรหโต ..." โดยเปลี่ยนมาใช้เสียงใน จากนั้นเปลี่ยนกลับมาใช้เสียงปกติ หรือเสียงนอกในคำว่า "... สัมมาสัมพุทธสะ..." ก่อนที่เปลี่ยนจากเสียงนอกไปสู่เสียงในในคำสุดท้ายที่ใช้คำว่า "... สะ ..." การลงจบใช้เสียงสูง และเทคนิคแบบเหินสูงสั้นๆ เพียง 1 ชั้น

6.2.5 ธัมม์มัททีี

ธัมม์มัททีเป็นเนื้อหาที่สำคัญที่สุดของการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีี ซึ่งมีลักษณะการเทศน์ที่ใช้เทคนิคการเทศน์ครบถ้วน เช่น เทคนิคการตั้ง เตียว เหลียว ยั้ง ก่าย ลง และวาง ซึ่งเทคนิคต่างๆ เหล่านี้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการเคลื่อนทำนองแบบวิธีการเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และ ลงเสียง ในแบบระบำพร้าวไกวใบซึ่งได้รับความนิยมในเขตวัฒนธรรมการเทศน์มหาชาติพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะเนื้อธัมม์กัณฑ์มัททีี ที่ปรากฏจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เทศน์โดยพระมหาสมชาติ นนทธมมิโก พบว่าใช้ธัมม์ฉบับไผ่แจ้เรียวแดง มีรายละเอียดเนื้อหาธัมม์ ดังต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

" ยังปันนะตั๋งรัญญามะห่ำปัดถะวี อุนนาเต ตว่ำ พราหมะณาสัป ปิยา ปุ๊ตเต๋สุ ทินเนสุ ยา ว่า พรัม มะโลก่ำๆ เอกาโก๋ลาหะลัง ชาตัง อโหสิ

สาธะโวดูราสัปปุริสสัตว์ตังหลายตังญิงจายมวลหมู่ อันปาก๋ั้นถ้วนอยู่ดาฟังยังมัททีกัณฑ์ถ้วน ๙ อันพระพุทธเจ้าหากเตสนามา ส่วนว่า ผะญ่ำสัปปันยูตั๋ญญาณอันใดอันผาเสร็ฐอันโพธิสัตว์เจ้าต๋นล่ำเลิศหากผาถนาเอาดั่งอั้นมีดั่งอั้น ปิยาปุ๊ตเต๋สุ ทินเนสุ ในเมื่อผะญ่ำเวสสันตระต๋นผ่านแผ้วหากผาสาทหื้อลูกแก้วเป๋นตานและมีดังอั้นมหาปัดถะวีอันว่าแผ่นผสุธาอันหนาสังขยาว่าได้สองแสนสี่หมื่นโยจนะคณะณา อนุนาเต๋ตว่ำ ก็ความเคลือร้องก้องไหวหวั่นก้องไปมา

เอกาโกลาโหลัง ชาตัง อโหสิ ก็เกิดมีปฐวีไหววะวาดด้วยอันหื้อลูกรักอัคคราชเป๋นตานแก่พราหมนาสะแก่พราหมณาจารย์ปู่เฒ่าอันข่มเต้าเขามาขอนั้นแล

อัชชะในก่ำลนั้นส่วนว่านางราจ๊ะมัททีแม่ก็มาเธาะหาสองสะหลีลูกเต้าเดินออกเข้าที่อาศรมลิงจ๋มขม และลงน้ำตี่ไกล้ก้ำโบกขรณี ต๊ากนาทีห้วยหาด ตุ๊กตี่ตาดเหวผา ตุ๊กย่มคา และจ๋อมปลวก ตุ๊กบวกน้ำสระหนองตังหินก๋อง และหินก่อ ตังผาจ่อและผาจันดอยดงตั๋นมัวมืด แม่ก็ไปแอ่วปีดกอยหาก็บ่หันสองบุตต๋านาฏไท้นางก็มาร้องร่ำไห้สย๋มต๋าย ๆ ๆ ๆ ตี่นั้นพระสมสายแก่นเหง้า ฟังลุ๊กมานั่งเฝ้าดูใจ ๆ ๆ นั่น ว่าสะหลี่คิงบังเหย หน่อเน้าตั๊ดตี่นี่บ่ใจ่เป๋นตี่เจ้าผิเมือมร ภิวาทนางเมือตายในพระนครอั้นใหญ่กว้าง คียาอันปี้เจ้าจักหื้อสร้างส่งสะก่ำนดาเครื่องบริขารตั๊ดฮอดหยาดน้ำลอดไปหา ตังน้ำต๋าอาวรแห่งเจ้าเขาก็จักมาอยู่เฝ้าเป๋นก่ำนว่าตุ๊กประก่ำน แหนแห่ บ่ใจ่ว่าจักละทอดแม่ไว้ ฮือบาปหมองไทร้ ปี่จักแต่งคนตังหลายแป๋งผาสาทงาม เจ้าแว่น จักจาก ช่างแต้ม ขีดเขียน ไว้ตี่หอเสา จักหื้อปั้นด้วยผ้าใส่รูปจ่อฟ้า และยองปลี๋ ตังรูปกินรแอ่นฟ้อนถือดอกธอนเปิกเปา มีตังรูปนางสาวงามสะอาด รูปนาคาบ้วงบาทเตียวตันลม ใส่ดอกขั๋นปวงมอบหมายฮูปกระต่ายเต้น มังกร รูปม้าอัศดรและมณีกาบ ตังรูปนาคน้ำ และนาคี รูปหัตถีหลายหลาก หน้าเสือสิงห์ รูปแม่ญิงโฉมแฉล้มจายจูบแก้วโลมใจ๋ รูปเมฆเมฆาไรเดรดายเคลือวัลย์วาดสมสาน ถือว่าดอกบัวบานงามสะอาด ดอกป้านอาจเจจ๋น ดอกนิลบลเขียวอตุ่ม ดอกแก้วหนุ่มแถมใบ จั๋งก๋รใบดูอาจผาสาทแก้วแวววุงก็ลวดสูงร้อยชั้นไม้แก่นคันจันแดง สับมูละแวงม่านฟ้าสร้างผาสาทแก้วเรียงราย น้ำแต้มหยาดก็ไหลควันไฟมั่วจะโจติ สละโลดขึ้นก่ำงห้าวๆๆ ป้านดั่งดาวอยู่ยังฟ้ายามนั้นกูปี่จักเงยๆๆๆ เงี่ยงหน้าผ่อเล็งดูขึ้นพะพูมหึมาพะพั่งลูกพลูหลั่งไหลตามเป๋นไฟงามย้อมดอกป้านข้าวตอกเต้นผะผายไฟสะหง้ายดอกน้อยไฟขุยดอกสร้อยแจ๋จ๋น สะโป๊กล้วนลุกแตกไฟม้าแก้วแยกเป๋นเปลี๋ยว ควันไฟเชี่ยวๆๆ ติดช้อฟ้าป้านกาบอ้าดั่งจักบินบน ลมๆ กิ๊ดกิ้ว ๆ ๆ ๆ ปั่นเก้าป่านดั่งจักมายกเอาผาๆ ๆ ๆ สาทเจ้าแม่เหาะเหิรหนอเมือบนพี่กระทำก่ำรสันนี้แล้วจิ่งจักเป๋นโบราณ อันส่งสะก่ำรนางพญามาแต่ก่อนและนา ดตเต ดูรานางสาย

Copyright by Mahidol University

ใจ๋เหยน้องแก้วนางแม่มาดับจิตขาดแล้วที่กล๋างไพรปอบ่อาลัยละพี่ตั๊ดตี่นี่บ่มีไผเป็นกล๋างดงไพรป่าไม้

ต้าวก็มาร้องร่ำไห้เรียกขวัญๆ ๆ ๆ นาง ว่าลุ๊กก็ลุ๊กมาเต๊อะเมียเมียรักยิ่งเสมอต๋ำๆ ๆ ๆ ขวัญนางอย่าได้ไปล่าดงหนาป่ากว้าง ขวัญนางอย่าไปอยู่แก๋มสู้แรดจ๊างและหมู่งัวแดง ขวัญนางต๊าวแม่อย่าไปล่าแสวงๆ ๆ อย่าไปอยู่ผาสะแกง และเด นอเงื้อมถ้ำ บึดหนึ่งกลั๋วว่าหิน ๆ ๆ ๆ จะง้ำผาคุบลั่นเอาจาว่านางต้าวแม่อย่าไปอยู่ผาเงิบงิ้มจึ๊มหินผา ๆ ๆ ๆ อภิรมมาอันมีเสียงดังแตกต้องขวัญนางอย่าไปอยู่ตี่ผาจ่อซ้อนเหลือบราวไพร ขวัญนางต๊าวแม่ อย่าไปอยู่กับหมีหมาไน และฟานเปิบโขกก้องขวัญนางอย่าไปอยู่ตี่ผาจ่อซ้อนหน่อเน้อนาง

ขออาราธนา สามสิบสองขวัญเจ้ายอดสายใจ๋ๆ ๆ ๆ จุ่งคืนมาไวแล้วอนุโมตนามัททีนาฏน้อง ต้วงติงอัตต๋ำๆ ๆ แม่ก็ได้สติตื่นคืนมาตะราส่วนว่านางระจ๊ะมัททีสะหลีผ่านแผ้วนางก็มาสยบต๋ายไปน้อยหนึ่งแล้วนางหน่อแก้วแม่ก็คืนมานางพญาก็กลั๋วเป็นบาปด้วยบ่สุภาพอันกวรละอาย นางก็มาขอสูมาถวายกราบไหว้ ฯ พระบาทไท้ภูธร ว่าข้าแต่พระเวสสันดร เจ้าด้วยข้าม่อนน้อยก็ขอสูมาเหตุว่าพระ ราจาได้มาถูกต้องตั๋วข้านาฏน้องมัททีขอพระผานี่ผายโผดจุ่งอ๊ดโต้ดแก่ข้า เมียกำพร้าปี่ป้างเดียวนี้แด่ เต๊อะ ข้าแต่พระมิ่งเมืองเหย เจ้าน้อยบัดนี้เจ้าน้อยลาไปไหนขอพระจ๋อมใจ๋บอกข้าว่าไปลี้หน้าอยู่หนใดนี้จาในก๋ำลนั้นพระมหาสัตเจ้าจิ่งกล่าวหื้อฮู้ข่าวอันมีว่ามัททีเหย เจ้าปี่จุ่งตั้งหน้าตี่ดาฟังส่วนว่าสองกุมารลูกเจ้าปี่หื้อสองขาเจ้าเป็นตานแก่พรามมะณาจารย์เฒ่าแก่อันลุ๊กแต่บ้านมันมาเข้าสู่ศาลาเถื่อนถ้องมาขอเอาสองปี้น้องแต่วันวาแล้วแล ภิกขเว ดูราภิกขุตังหลายส่วนว่านางระจ๊ะมัททีอันเป็นลูกสาวศรีแห่งพระยา มันตราธ มียศอาจลือชางามโสภาเลิศล้นล้วนเนื้อถูกถ้วนเจียงคานมีบริวารแวดล้อมแห่นแห่ห้อมไปมา นางก็อนุมาตั๊ดนาด้วยใจ๋ใสศรัทธาบ่เศร้า

อันผะญาเวสสันตระเจ้าผาสาทหื้อลูกเต้าเป็นตาน อิตอ วุตตปปาก๋ำเรนะ ก็มีด้วยนิยมประก๋ำรๆ ๆ ๆ ดั่งกล่าวมานี้แลนา

มัททีปปังๆ ๆ ๆ พระธรรมก็มาสุดสร้อยลง ”

จากลักษณะธัมม์กัณฑ์มัททีสามารถวิเคราะห์ และอธิบายลักษณะเฉพาะทางดนตรีในทำนองพร้าวไกวใบได้ดังต่อไปนี้

1. ทำนองแบบการตั้ง

ลักษณะทำนองแบบตั้งใช้วิธีการเริ่มเสียงหรือเสียงแรกเริ่มที่เปล่งเสียงออกมาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามปรากฏเสียงตั้งอยู่ในระดับเสียง C ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 39 แสดงทำนองแบบตั้งในธัมม์มัททีี

2. ทำนองแบบการเตียว

ลักษณะทำนองการเตียวธัมม์กัณฑ์มัททีมีลักษณะการเตียวธัมม์ในจังหวะที่สม่ำเสมอและลักษณะทำนองซ้ำอยู่ในระดับเสียงเดียว หรือเคลื่อนทำนองระหว่างเสียง 1-3 เสียงที่อยู่ใกล้เคียงกันสลับกันไปมา การเตียวทำต่อเนื่องหลังจากการตั้งเสียงในช่วงแรกของทุกประโยคหลังจากการหยุดพักหายใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 40 แสดงทำนองแบบเตียวในธัมม์มัททีี

3. ทำนองแบบการเหลียว

วิธีการเหลียวใช้วิธีการเปลี่ยนจากเสียงนอก หรือระดับเสียงปกติเข้าสู่เสียงใน (harmonic) ก่อนที่เปลี่ยนเสียงกลับคืนมายังเสียงนอกอีกครั้งก่อนลงจบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 41 แสดงทำนองแบบเหลียวในธัมม์มัททีี

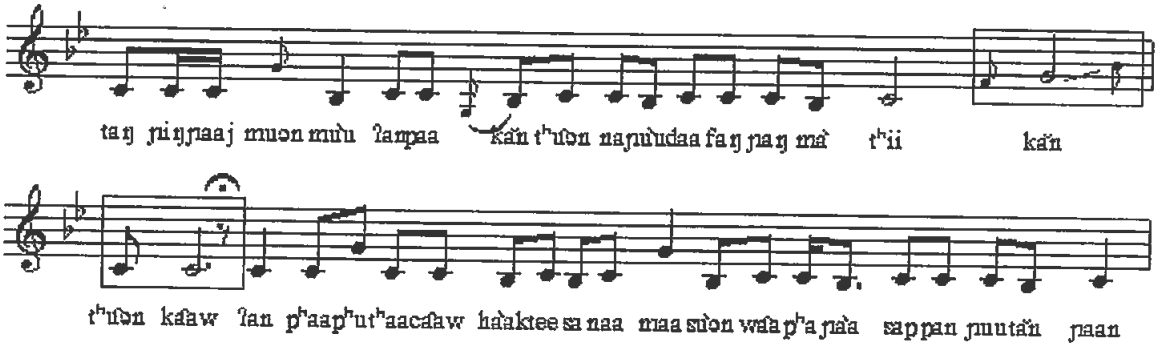

Copyright by Mahidol University

4. ทำนองแบบการยั้ง

การยังหรือการหยุดพักหายใจ ปรากฏการหยุดพักหายใจ 2 รูปแบบที่ชัดเจน คือ การหยุดพักหายใจเมื่อจบประโยคอย่างแท้จริงหลังจากการลงเสียงมีลักษณะการหยุดพักหายใจยาว และการหยุดพักหายใจภายในประโยคเป็นการหยุดพักหายใจช่วงสั้นๆก่อนที่ใช้ขึ้นเสียงดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 42 แสดงทำนองแบบยั้งในธัมม์มัททีี

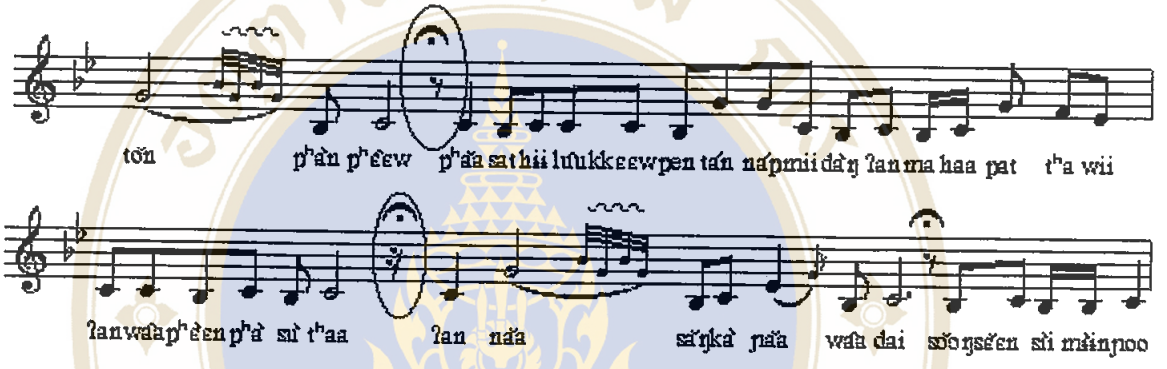

5. ทำนองแบบการก่าย

การก่ายปรากฏเทคนิคการก่ายในช่วงระหว่างการขึ้นเสียงช่วงสั้นๆ การก่ายเชื่อมระหว่างประโยคสองประโยค หลังจากการขึ้นเสียงปรากฏการลดระดับเสียงลงอย่างรวดเร็วก่อนที่เปลี่ยนเสียงเข้าสู่เสียงปกติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 43 แสดงทำนองแบบก่ายในธัมม์มัททีี

Copyright by Mahidol University

6. ทำนองแบบการลง

ลักษณะการลงเสียงปรากฏในช่วงท้ายของประโยคก่อนการหยุดพักหายใจ เสียงการลงเสียงมักเคลื่อนทำนองจากระดับเสียงสูงลงไปจบที่เสียงหลัก หรือเสียง C ในบางครั้งเมื่อลงเสียงอาจสะบัดหางเสียงขึ้น หรือลงเกิดเสียงที่อยู่ในคู่ P4 สั้นๆ ก่อนหยุดพักหายใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 44 แสดงทำนองการลงในธัมม์มัทที

7. ทำนองแบบการวาง

การวางมีลักษณะการลากเสียงสุดท้ายของประโยคให้มีเสียงยาวออกไป ก่อนหยุดพักหายใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 45 แสดงทำนองการวางในธัมม์มัทที

8. ทำนองแบบขึ้น

ลักษณะทำนองแบบขึ้นมีทิศทางการขึ้นเสียงจากเสียงหลัก (tonic) เพิ่มขึ้นไปในคู่ P5 เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นไปในคู่ P4 จากนั้นเคลื่อนทำนองลงมายังคู่ P4 อีกครั้งหนึ่งก่อนที่เคลื่อนทำนองไปในช่วงคู่ M3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 46 แสดงทำนองแบบขึ้นในธัมม์มัทที

Copyright by Mahidol University

9. ทำนองแบบหว้าย

ลักษณะการหว้ายที่ปรากฏมีลักษณะการเพิ่มขึ้นของช่วงทำนอง 1 ช่วงสั้นๆ หลังจากการลงเสียง แต่มีลักษณะที่สั้นกว่าการเตียวตามปกติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 47 แสดงทำนองแบบหว้ายในธัมม์มัททีี

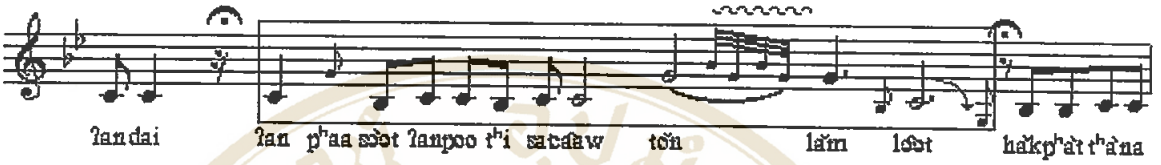

6.2.6 กาบปลาย

กาบปลายเป็นส่วนท้ายสุดของการเทศน์แต่ละกัณฑ์ พระนักเทศน์เป็นผู้ที่กล่าวอำลาโดยใช้วิธีการเดินทำนองใส่กาพย์ สามารถแบ่งกาพย์ที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติที่นิยมนำมาใช้ประกอบการเทศน์ออกเป็นสองรูปแบบ คือ บทกาพย์ที่นิยมใช้ในการใส่ทำนองกาบเก๊า และบทกาพย์ที่นิยมใช้ในการใส่ทำนองกาบปลาย ลักษณะของทำนองทั้งสองรูปแบบนี้มีความคล้ายคลึงกันโดยใช้ระบำพร้าวไกวใบ แต่ทั้งสองรูปแบบมีความแตกต่างกันที่ลักษณะเนื้อหาของบทกาพย์ว่ามุ่งเน้นเนื้อหา ดังตารางเปรียบเทียบเนื้อหาการใส่กาบเก๊า และกาบปลายต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงตารางเปรียบเทียบเนื้อหาการใส่กาบเก๊า และกาบปลาย

กาบเก๊า	กาบปลาย
กาพย์ศีลห้า	กาพย์สรุปเนื้อเรื่อง
กาพย์สิทธาตุออกบวช (พิมพาพิราบ)	กาพย์ลา
กาพย์สงสาร (ใช้ในงานศพ)	กาพย์ขอสูมา (ขอขมา)
กาพย์เหตุการณ์ปัจจุบัน	กาพย์อวยพร
กาพย์ทำนายอนาคตจากพุทธทำนาย	กาพย์ถ่อมตัว
กาพย์ถ่อมตัว	
กาพย์คำสอน	

Copyright by Mahidol University

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งนี้ลักษณะทำนองที่ปรากฏในกาบปลาย แสดงเนื้อหาการถ่อมตัว การอวยพร และการขอขมา เนื้อหากาบปลายดังต่อไปนี้

" ข้าม่อนน้อย ขอวาดวางลง เฮาขอปั๋นโจคจัย หื้อต่านตังหลาย จุ่งอยู่สุขจำเริญดี หื้อมีกายเกษีปะละกำลังเหมือนจ้างปังไพศาลเอกอั้น หื้อมีผิวพรรณงามสล้าง เหมือนกับ หื้อมีอายุเทียมพันยืนยาวได้ร้อยซาวปี๋ เป็นเศรษฐีดังอั้น หื้อได้ก้ำฐูพุทธศาสนาปางนี้หนา เหมือนกันจุผู้จุคน หื้อร่ำรวยเป็นล้านเหมือนกั๋นจุนายเทอน กานว่าถูกหวยรวยหลายแสน ก็หื้อหมั่นทำบุญหนอทำดี กานว่าซื้อหวยแต้ดีหลี ก็ขอหื้อถูกเหมือนกั๋นจุคนนา ถ้าซื้อเลขสองตั๋วหัวท้ายก็ขอหื้อสมดั่งมโนหมาย กานว่ารางวัลที่สองสามสี่นั่นไทร้ ก็ขอหื้อเป็นของป้ออาจารย์หนอนา กานว่ารางวัลที่หนึ่งแต้ดีหลี ขอหื้อเป็นของต่านสมภารวัดสีมารามหนอนา เฮาขอสูมามหามูละศรัทธาตั้งหลาย ตึงญิงตึงจายใหญ่หน้อย ลาตึงป้ออาจารย์ ป้อหนาน ป้อน้อย เฮาก็ขอลวดเลยไปและเด มัททีปะปั๋ง ฤทธิตั๋งคียาสังวันนาวิเศษ จาฮ้องเหตุยังมัททีถ้วนเก้าอันประดับประดาไปด้วยคาถาว่าได้ 90 พระคาถาก็บังคมสมเด็จสะเร็จ "

จากลักษณะกาพย์ปลายสามารถวิเคราะห์ และอธิบายลักษณะเฉพาะทางดนตรีในทำนองกาบปลายได้ดังต่อไปนี้

1. การลงเสียง

การลงเสียงมีลักษณะการเคลื่อนทำนองให้มีทิศทางเคลื่อนจากเสียงสูงไปยังเสียงต่ำใช้เทคนิคลงเสียงในช่วงจบของแต่ละประโยค โดยเริ่มจากระดับเสียง G ลดระดับเสียงในลักษณะขั้นบันได ลงจบด้วยเสียง C สะบัดเสียงลงต่ำไปในคู่เสียงคู่ P4 หรือเสียง Bb ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 48 แสดงการลงเสียงในกาบปลาย

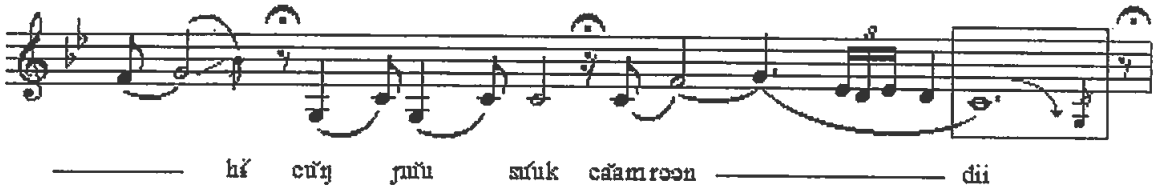

2. การเตียว

ลักษณะการเตียวใช้วิธีการซ้ำเสียง หรือซ้ำจังหวะที่เท่ากันอย่างสม่ำเสมอ การเตียวปรากฏในช่วงหลังการตั้งเสียง ต้นประโยค ก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงใช้เทคนิคการขึ้นเสียง ส่วนใหญ่เสียงตั้งที่ใช้ในเทคนิคการเตียวปรากฏ 1 หรือ 2 เสียงที่มีระดับเสียงใกล้กันสลับเสียงไปมา เช่น เสียง C และ Bbที่มีระดับเสียงต่ำกว่ากัน 1 เสียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 49 แสดงการเตียวในกาบปลาย

3. การละม้าย

การละม้ายมีลักษณะการสั่นของเสียงสองเสียงสลับกันไปมาในช่วงสั้นๆ ก่อนที่จะลงเสียงเพื่อจบวรรคประโยค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 50 แสดงการละม้ายในกาบปลาย

4. การเหินสูง

การเหินสูงใช้วิธีการเพิ่มระดับเสียงให้สูงขึ้นไป โดยเริ่มจากเสียงหลักในบันไดเสียง หรือเสียง C เพิ่มระดับเสียงให้สูงขึ้นไปคู่ P5 โดยใช้วิธีการซ้ำเสียงเดิมสั้นๆ ก่อนที่จะเปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นไป เสียงที่เกิดขึ้นใช้เทคนิคเสียงใน (harmonic) เสียงที่ซ้ำเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นทำให้เกิดเสียงนาสิก (nasal) {n} เปลี่ยนเสียงสูงขึ้น และลากเสียงยาวออกไปก่อนที่ลงเสียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 51 แสดงการเหินสูงในกาบปลาย

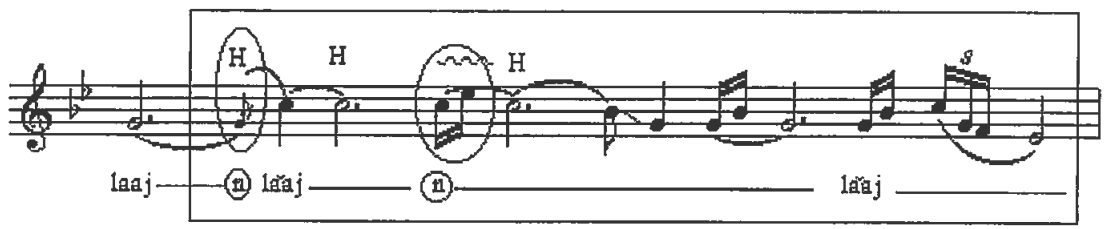

Copyright by Mahidol University

สรุปกาบปลาย มีลักษณะการเคลื่อนที่ทำนองคล้ายคลึงกับวิธีการเดินทำนองกาบเก๊า แต่แตกต่างในเนื้อหาของบทกาพย์ ลักษณะทำนองเคลื่อนที่ระหว่างการตั้งเสียง เดินทำนอง สลับเสียงเหินสูง เป็นช่วงๆ การเหินสูงใช้ในคำที่มีสระเสียงยาวที่อยู่ท้ายวรรค หรือคำที่ต้องการเน้นให้น่าสนใจในความหมายของคำนั้นๆ

6.3 ลักษณะเฉพาะทางเสียง

ลักษณะเฉพาะทางเสียง ที่จะได้กล่าวต่อไปมีลักษณะพิเศษปรากฏในการบันทึกโน้ตดนตรี (music transcription) ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจถูกต้องตรงกัน ดังต่อไปนี้

6.3.1 การทิ้งเสียง

ลักษณะการทิ้งเสียง หรือการเปลี่ยนระดับเสียงท้ายอย่างรวดเร็วก่อนที่หยุดพักหายใจ เพื่อขึ้นประโยคต่อไป ใช้สัญลักษณ์ลูกศรโค้งลงจากโน้ตตัวแรกไปยังโน้ตในระดับเสียงที่สูง หรือระดับเสียงที่ต่ำกว่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 52 แสดงสัญลักษณ์การทิ้งเสียงลง

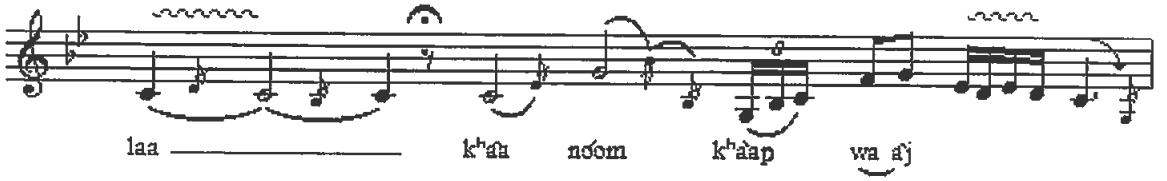

ตัวอย่างที่ 53 แสดงสัญลักษณ์การทิ้งเสียงขึ้น

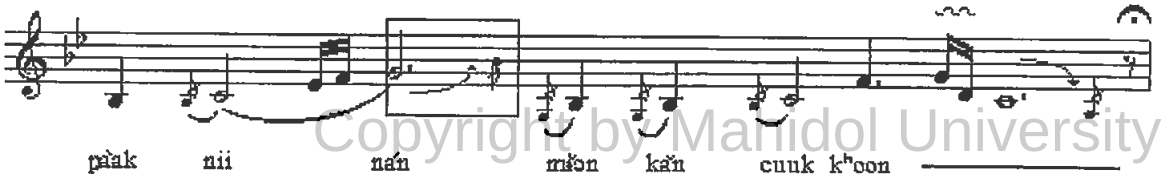

Copyright by Mahidol University

6.3.2 การพักหายใจช่วงสั้น

การหยุดพักในช่วงสั้นๆ เพื่อหายใจในขณะที่ไม่จบประโยคใช้สัญลักษณ์ตัวหยุดเขบ็ต 2 ชั้น ร่วมกับสัญลักษณ์การหยุดพักหายใจข้างบน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 54 แสดงสัญลักษณ์การพักหายใจช่วงสั้น

6.3.3 การพักหายใจช่วงยาว

การหยุดพักหายใจในท้ายประโยคเพื่อหายใจเข้า ใช้สัญลักษณ์ตัวหยุดเขบ็ต 1 มีสัญลักษณ์การหยุดพักหายใจด้านบน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 55 แสดงสัญลักษณ์การพักหายใจช่วงยาว

6.3.4 การสั่นเสียง

การสั่นเสียง หรือเทคนิคการใช้ลูกคอใช้สัญลักษณ์ลูกคลื่นเขียนบนช่วงที่แสดงการสั่นเสียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 56 แสดงสัญลักษณ์การสั่นเสียง

Copyright by Mahidol University

6.3.5 การผ่านเสียงร้องอย่างรวดเร็ว

การผ่านเสียงจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่งอย่างรวดเร็ว ใช้สัญลักษณ์เส้นเชื่อมระหว่างโน้ตทั้งสองเสียง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 57 แสดงสัญลักษณ์การผ่านเสียงร้องอย่างรวดเร็ว

6.4 ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับลักษณะภาษา

ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับลักษณะภาษาสามารถอธิบายได้โดยใช้หลักการทางดนตรี ซึ่งพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางภาษาจากการเคลื่อนทำนองเทศน์ ได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.4.1 การเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงใน (harmonic)

การเปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงในในลักษณะการเทศน์เสียงที่สูงขึ้น 1 ช่วงบันไดเสียง (octave) เกิดเสียงนาสิก (nasal) เพิ่มขึ้น ก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นในแต่ละช่วง ลักษณะการเพิ่มของเสียงนาสิก มี 2 ลักษณะ

1. ลักษณะแรก การเพิ่มเสียงนาสิกในระดับเสียงเดียวกันก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 58 แสดงการเพิ่มเสียงนาสิกในระดับเสียงเดียวกัน

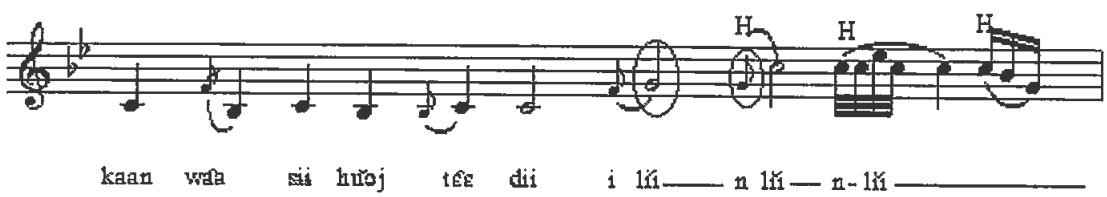

2. ลักษณะที่สอง การเพิ่มเสียงนาสิกในระดับที่ต่ำกว่าระดับเสียงเดิมหนึ่งเสียงก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Copyright by Mahidol University

ตัวอย่างที่ 59 แสดงการเพิ่มเสียงนาสิกในระดับที่ต่ำกว่าระดับหนึ่งเสียง

6.4.2 การหยุดหายใจ (rest note)

การหยุดหายใจทำการหยุดหายใจในพยางค์แรกของวรรค เป็นการหยุดหายใจเพื่อหายใจเก็บลมเข้าเพื่อทำการเทศน์ต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 60 แสดงการหยุดหายใจ

6.4.3 การใช้ลูกโน้ต (grace note)

การใช้ลูกโน้ต (grace note) ในคำสองพยางค์จะออกเสียงโดยการเน้นเสียงในพยางค์แรกมากกว่าพยางค์ที่สองออกเสียงแยกระหว่างพยัญชนะกับสระ เช่น คำว่า ผะก่ำน เป็น (pʰà kăan) -(pʰà kăan) - (pʰ/ kăan) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 61 แสดงการใช้ลูกโน้ต

Copyright by Mahidol University

6.4.4 การใช้โน้ตสามพยางค์ (tripet)

โดยทั่วไปแล้วโน้ต 1 ตัว สามารถแทนเสียง 1 พยางค์ แต่ในการเทศน์มหาชาติของชาวเชียงใหม่ปรากฏการใช้โน้ต 3 พยางค์กับคำ 2 พยางค์ โดยการออกเสียงเอื้อน และลากเสียงยาว โดยการแทรกพยางค์ลงไป 1 พยางค์ ระหว่างพยางค์ที่ 1 และพยางค์ที่ 2 เช่น คำว่า แสวง (sàwĕɛŋ) (sà wɛɛ wĕɛŋ) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 62 แสดงการใช้โน้ตสามพยางค์

ลักษณะของเสียง (tone) ที่ปรากฏอยู่ในภาษามีความสัมพันธ์ต่อระดับเสียงเทศน์ อีกทั้งลักษณะการผันเสียง ในบางกรณีที่เสียงที่ผันอยู่ในระดับเสียงตามการเคลื่อนที่ทำนองอาจมีการเปลี่ยนจากเสียงเดิมให้เป็นเสียงที่ต้องผันตามระดับเสียงทำนอง

โดยสรุป ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จากการวิเคราะห์พบว่าใช้การเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ ใช้กาพย์เสียงหน้อย ในการประพันธ์บทกาบเก๊า และกาบปลาย ขั้นตอนการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทที แบ่งออกได้ 6 ขั้นตอน เริ่มจากการอาราธนาธรรมโดยพ่อหนาน จากนั้นพระนักเทศน์พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก เริ่มจากการอื่อกั่นโลง เดินทำนองกาบเก๊า ตั้งนโมฯ แล้วจึงเทศน์เนื้อหาธัมม์กัณฑ์มัทที และจบด้วยการเดินทำนองกาบปลายเพื่ออวยพร อำลา

ลักษณะของกลุ่มเสียงที่ปรากฏขึ้น ปรากฏลักษณะกลุ่มเสียงที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในระบำพร้าวไกวใบ ได้กลุ่มเสียง Bb C Eb F G กล่าวได้ว่าลักษณะกลุ่มเสียงที่ปรากฏขึ้นมีลักษณะที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติระบำพร้าวไกวใบ การเปลี่ยนจากเสียงนอกเข้าสู่เสียงในเปลี่ยนโดยการใช้เสียงใน (harmonic) โดยโน้ตขั้นที่ 5 (dominant) ของบันไดเสียง เสียงที่มีระดับเสียงที่สูงกว่าโน้ตขั้นที่ 5 ใช้เสียงในทั้งหมด การเดินทำนองระบำพร้าวไกวใบ ใช้เทคนิคการ ตั้ง เตียว เหลียง ยั้ง ก่าย ลง และวาง โดยแทนสัญลักษณ์การเคลื่อนที่ทำนองเทศน์โดยใช้สัญลักษณ์ เหินสูง (/) เหินต่ำ (,) ละม้าย (ɛ) และลงเสียง(o)

Copyright by Mahidol University

สำนักหอสมุด

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม ในเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และพิธีกรรม และข้อมูลที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในทำนองเทศน์ สามารถสรุป อภิปรายผล นำเสนอแนะงานวิจัยครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้วิจัยทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการวิจัยครั้งนี้ อาศัยหลักการทางมานุษยดนตรีวิทยา (Ethnomusicology) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำนวน บทเทศน์ ข้อมูลบริบท ลักษณะวิธีการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที และลักษณะเฉพาะทางดนตรีในทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภายในจังหวัดเชียงใหม่ในพื้นที่ 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ริม อำเภอหางดง และอำเภอสันกำแพง

จากผลการวิจัยสามารถแบ่งเนื้อหาการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนเนื้อหาข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อมูลลักษณะเฉพาะทางดนตรี และความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและทำนอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เนื้อหาข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องทางสังคม

ลักษณะความเป็นมา และความสำคัญของการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวงของชาวล้านนานั้น พบว่า มหาชาติ คือพระชาติที่ยิ่งใหญ่ และเป็นชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญทานบารมี ก่อนที่เสวยพระชาติมาเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามความเชื่อแบบพุทธศาสนา แบบเถรวาท นอกจากนั้นชาวล้านนาเชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาติ ครบทั้ง 13 กัณฑ์ภายใน 1 วัน 1 คืนนั้นจะได้รับผลานิสงส์อันทำให้ได้เกิดร่วมชาติในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย ความเชื่อและความศรัทธาจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการประพันธ์เนื้อเรื่องที่เกี่ยวกับมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก ขึ้นมากประมาณ 281 สำนวน ซึ่งเนื้อหาหลักที่สำคัญมาจากพระคาถาพัน ที่เป็นภาษาบาลีจำนวน 1,000 พระคาถา พระคาถาพันเป็นส่วนหนึ่งของนิบาตชาดก ที่นำมาจากพระไตรปิฎก

Copyright by Mahidol University

จากพระคาถาพัน ชาวล้านนาได้แต่งมหาชาติไว้หลายสำนวน เช่น สำนวนวิงวอนน้อย สำนวนวิงวอนหลวง สำนวนไผ่แจ้เรียวแดง เป็นต้น แต่ละสำนวนมีความโดดเด่นในเนื้อหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งพระนักเทศน์เป็นผู้ที่เลือกสำนวนที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้ในการเทศน์ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระนักเทศน์ตัวอย่าง พระมหาสมชาติ นนทธมิโก วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียง พบว่าท่านได้เลือกใช้สำนวนไผ่แจ้เรียวแดงในการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2544 ณ วัดสีมาราม อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดก ประกอบด้วยเรื่องราวทั้งหมด 13 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานขัน กัณฑ์วนปเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทที กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์ ซึ่งกัณฑ์มัทที เป็นกัณฑ์เทศน์อันดับที่ 9 จากการเทศน์ทั้งหมด 13 กัณฑ์

การเทศน์มัททีพบว่ามีโอกาสการเทศน์อยู่ 4 โอกาสด้วยกัน ประกอบด้วย งานประเพณียี่เป็ง งานประเพณีตั้งธัมม์หลวง งานสืบชะตา และงานศพ ซึ่งการเทศน์ในแต่ละงานมีลักษณะที่แตกต่างกันไป การเทศน์แบบสมบูรณ์มีองค์ประกอบของพิธีกรรมสมบูรณ์ที่สุด คือ การเทศน์มหาชาติในงานประเพณีตั้งธัมม์หลวง ซึ่งลักษณะการเทศน์มหาชาติ หรือการตั้งธัมม์หลวงของชาวล้านนานั้นปรากฏพิธีสืบชะตาร่วมไปพร้อมๆ กับการตั้งธัมม์หลวง การประกอบพิธีสืบชะตาร่วมกับการฟังธัมม์มหาชาติเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของวัฒนธรรมชาวล้านนาเท่านั้น การประกอบพิธีสืบชะตาเป็นความคิด ความเชื่อเดิมที่เชื่อว่าการประกอบพิธีสืบชะตานั้นเป็นการต่ออายุ ทำให้อายุยืนยาว ผลานิสงส์ส่งผลในชาติปัจจุบัน ส่วนการฟังธัมม์มหาเวสสันดรนั้นเป็นการสะสมผลานิสงส์ให้เกิดร่วมในยุคศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยส่งผลในชาติหน้า

ลักษณะพิธีกรรมการตั้งธัมม์หลวงแสดงออกถึงความสามัคคีภายในชุมชนที่ร่วมมือกันในการเตรียมสถานที่ก่อนถึงวันงานประเพณี อีกทั้งร่วมกันบริจาคเพื่อนิมนต์พระสงฆ์จากต่างวัดมาเพื่อแสดงธัมม์ การเตรียมกัณฑ์เทศน์ และสถานที่เป็นสิ่งสำคัญที่สมาชิกในสังคมต้องร่วมกัน

2. ข้อมูลลักษณะเฉพาะทางดนตรี

การเทศน์ของชาวล้านนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตรเทศน์ในจังหวะที่สม่ำเสมอมีทำนองที่เคลื่อนที่ 1-3 เสียงที่มีระดับเสียงสูง หรือต่ำใกล้กัน ใช้วิธีการแบบ ตั้ง เตียว และยั้ง และการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ ที่มีท่วงทำนองที่แตกต่างไป วิธีการเคลื่อนทำนองของการเทศน์แบบมหาชาติมีวิธีการเคลื่อนทำนอง 3 วิธี ประกอบด้วย

1. ตั้ง เทียว ยั้ง
2. ตั้ง เทียว เหลียว ยั้ง
3. ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย ยั้ง

Copyright by Mahidol University

นอกจากวิธีการเคลื่อนทำนองยังพบสัญลักษณ์ที่ช่วยในการเทศน์ 4 รูปแบบที่สำคัญ คือ เหินสูง (/) เหินต่ำ (,) ละม้าย (ɛ) และลงเสียง(o) สัญลักษณ์เหล่านี้เขียนเพื่อเป็นแผนที่การออกเสียงควบคู่ไปกับบทเทศน์เพื่อเป็นแนวทางการเทศน์

การเทศน์มหาชาติ ในสังคมวัฒนธรรมล้านนาปรากฏลักษณะการเทศน์ 2 รูปแบบ คือ การเทศน์ทำนองแบบธรรมวัตร และการเทศน์ทำนองแบบมหาชาติ ซึ่งการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ใช้ทำนองเทศน์แบบมหาชาติ ในระบำพร้าวไกวใบ ระบำเทศน์แบบพร้าวไกวใบ คือวิธีการขึ้นเสียงและลงเสียง การใช้เสียงที่มีลักษณะการเปล่งเสียงที่ยาว การใช้เทคนิคเสียงนอกเปลี่ยนเข้าสู่เสียงใน (harmonic) ด้วยเนื้อหาที่พรรณนาถึงความโศกาของนางมัทที่ต้องพลัดพรากจากลูกอันเป็นที่รัก จึงเหมาะสมกับการใช้ระบำแบบพร้าวไกวใบ ระบำพร้าวไกวใบเป็นเอกลักษณะเฉพาะได้รับความนิยมในสังคมและวัฒนธรรมชาวเชียงใหม่

ขั้นตอนการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที่สามารถแบ่งได้ 6 ส่วนใหญ่ ประกอบด้วย อาราธนาธรรม อื่อกั่นโลง กาบเก๊า ตั้งนโมฯ เนื้อธัมม์กัณฑ์มัทที และกาบปลาย แต่ละส่วนมีหน้าที่ดังนี้

1. บทอาราธนาธรรมเดินทำนองเทศน์โดยพ่อหนาน หรือผู้นำการทำพิธีฝ่ายฆราวาส มีลักษณะการเดินทำนองใช้เทคนิคเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และลงเสียง การอาราธนาธรรมของพ่อหนานเป็นการเริ่มต้นเสียงให้กับพระนักเทศน์ พ่อหนานใช้วิธีการใส่ทำนองกาบเสียงหน้อยในการขออาราธนาพระนักเทศน์ให้แสดงธัมม์

2. อื่อกั่นโลง เดินทำนองโดยพระนักเทศน์เป็นการเทียบระดับเสียงแต่มีบทเนื้อหา ที่มีโครงสร้างแบบกั่นโลง หรือโคลง เป็นตัวกำหนด มีลักษณะการเดินทำนองใช้เทคนิคเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และลงเสียง

3. กาบเก๊า เดินทำนองโดยพระนักเทศน์เป็นเริ่มกล่าวแนะนำตัว แต่มีบทเนื้อหาที่มีโครงสร้างแบบกาพย์เป็นตัวกำหนด มีลักษณะการเดินทำนองใช้เทคนิคเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และลงเสียง

4. ตั้งนโมฯ เทศน์โดยพระนักเทศน์โดยเทศน์เพียง 1 จบ โดยไม่หยุดพักหายใจ มีลักษณะการเดินทำนองใช้เทคนิคเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และลงเสียง

5. เนื้อธัมม์กัณฑ์มัทที เทศน์โดยพระนักเทศน์โดยเทศน์ในระบำพร้าวไกวใบฉบับสำนวนไผ่แจ้เรียวงาม ใช้วิธีการเทศน์แบบทำนองมหาชาติโดยใช้เทคนิคการเดินทำนอง ตั้งเทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย และยั้ง

6. กาบปลาย เดินทำนองโดยพระนักเทศน์เป็นเริ่มกล่าวอำลา และอวยพรมีบทเนื้อหา ที่มีโครงสร้างแบบกาพย์เป็นตัวกำหนด มีลักษณะการเดินทำนองใช้เทคนิคเหินสูง เหินต่ำ ละม้าย และลงเสียง

Copyright by Mahidol University

การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ใช้ระบำพร้าวไกวใบ เป็นระบำที่เน้นการใช้เทคนิคเสียงนอกหรือเสียงปกติ ร่วมกับเทคนิคเสียงใน (harmonic)ในการไล่ระดับเสียงขึ้นในระดับเสียงที่อยู่สูงกว่า 1 ช่วงบันไดเสียง (octave)

จากทำนองที่ผ่านกระบวนการออกเสียงทางภาษาท้องถิ่นพบว่าความเป็นดนตรีและลักษณะเฉพาะทางดนตรีของชาวล้านนาที่ปรากฏในการเทศน์ในระบำพร้าวไกวใบเกิดกลุ่มเสียงที่ใช้ในท้องถิ่น หรือพร้าวไกวใบโมด (mode) ประกอบด้วยเสียง Bb C Eb F G

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและทำนอง

ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองกับลักษณะภาษาสามารถอธิบายได้โดยใช้หลักการทางดนตรี ซึ่งพบลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางภาษาจากการเคลื่อนทำนองเทศน์ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลง 4 ลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เปลี่ยนเสียงนอกเข้าสู่เสียงในในลักษณะการเทศน์เสียงที่สูงขึ้น 1 ช่วงบันไดเสียง (octave) เกิดเสียงนาสิก (nasal)เพิ่มขึ้น ก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้นในแต่ละช่วง ลักษณะการเพิ่มของเสียงนาสิก มี 2 ลักษณะ ลักษณะแรก การเพิ่มเสียงนาสิกในระดับเสียงเดียวกันก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้น ลักษณะที่สอง การเพิ่มเสียงนาสิกในระดับที่ต่ำกว่าระดับหนึ่งเสียงก่อนที่เปลี่ยนระดับเสียงให้สูงขึ้น

2. การหยุดหายใจทำการหยุดหายใจในพยางค์แรกของวรรค โดยการหยุดพักหายใจเป็นการหยุดหายใจเพื่อหายใจเก็บลมเข้าเพื่อทำการเทศน์ต่อไป

3. การใช้ลูกโน้ต (grace note) การใช้ลูกโน้ต (grace note) ในคำสองพยางค์ออกเสียงในพยางค์แรก เน้นเสียงในพยางค์แรกมากกว่าพยางค์ที่สอง ส่วนในคำพยางค์ที่เดียวออกเสียงแยกระหว่างพยัญชนะ กับสระ

4. การใช้โน้ตสามพยางค์ (tripet) การใช้โน้ตสามพยางค์ในคำสองพยางค์เสียงท้ายของพยางค์ที่สอง ออกเสียงเอื้อน และลากเสียงยาวออกไปทำให้การออกเสียงคำนั้นมีสามพยางค์

การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที มีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมชาวล้านนา จากการวิจัยเรื่องทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ว่าความสำคัญของความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปศาสตร์ทั้งมวลที่ปรากฏให้พบในงานตั้งธัมม์หลวง เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับเนื้อเรื่องมหาชาติ ที่ปรากฏการจัดสถานที่ให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องการสร้างเขาวงกต การประพันธ์เนื้อเรื่องมหาชาติให้เป็นไปตามลักษณะสังคมท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นดังที่ปรากฏการเหลาธัมม์หลายๆ สำนวน และการคิดสร้างสรรค์แนวระบำประจำแต่ละท้องถิ่นซึ่งลักษณะชื่อของระบำแต่ละระบำมีชื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่ง

Copyright by Mahidol University

แวดล้อมที่สามารถมองเห็นได้ภายในชุมชน แสดงออกถึงโลกทัศน์ (paradigm) ของชาวล้านนา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจทำการศึกษาต่อไป

7.2 อภิปรายผล

การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ในประเพณีตั้งธัมม์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะรูปแบบทำนองเทศน์ที่แตกต่างจากการเทศน์มหาชาติภาคอื่นๆ เนื่องจากลักษณะภาษาท้องถิ่นที่มีระดับเสียงการผันเสียงวรรณยุกต์ทั้งหมด 6 เสียง รวมถึงลักษณะของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติมีลักษณะการนำความเชื่อท้องถิ่นรวมเข้ากับความเชื่อในทางพุทธศาสนา ดังปรากฏว่าการเทศน์มหาชาติ ในประเพณีตั้งธัมม์หลวงแล้วยังคงปรากฏในงานพิธีสืบชะตา งานศพ

ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติในประเพณีตั้งธัมม์หลวงใช้เวลาลดน้อยลงไปจากแต่เดิมมาก และมีวิธีการลดทอนเนื้อหาธัมม์ลง และเน้นความไพเราะของทำนองมากขึ้น แต่ว่าความชัดเจนของภาษาเมื่อรวมกับทำนองที่มีท่วงทำนองที่เปลี่ยนระดับเสียงหลายเสียงทำให้ความชัดเจนของภาษาหายไป (พระครูอดุลสีลกิตติ์, 2537: 21-22)

ลักษณะขั้นตอนการเทศน์ในปัจจุบันพบว่ามีความละเอียดลดน้อยลงไป มีวิธีการใหม่ที่นำมาร่วมในการเทศน์ พระมหาสมชาติ นนทธมมิโก กล่าวว่า ขั้นตอนการเทศน์ได้นำวิธีการอื่อกั่นโลงแทนการอื่อเทียบหาเสียงแบบโบราณเพื่อความไพเราะของท่วงทำนอง และเพื่อเตรียมตัวผู้ฟังให้มีสมาธิกับการฟังเทศน์ในส่วนอื่นต่อไป ซึ่งมีความคิดเห็นต่างไปจากท่านพระครูอดุลสีลกิตติ์ที่การเทศน์ในยุคปัจจุบันเป็นการเทศน์แบบฉาบฉวย ขาดซึ่งรายละเอียดบางตอน ขาดเทคนิคที่ดีในการเทศน์

จากความคิดเห็นของทั้งสองท่านอาจสรุปได้ว่า การเรียนในแต่ละยุคนั้นเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ความงามทางดนตรี และสุนทรียภาพของการเทศน์มหาชาตินั้นต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างมีรสนิยม แต่ควรคงไว้ซึ่งองค์ประกอบทางพิธีกรรม และขั้นตอน เนื่องจากพิธีกรรม และขั้นตอนต่างๆ สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา และแนวคิดทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านสัญลักษณ์ที่ร่วมอยู่ในพิธีกรรม

นายบุญถึง จักรขุเนตร กล่าวว่า การเรียนรู้และสืบทอดเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วิธีการเรียนรู้สืบทอดแบบเดิมหายไป โดยเปลี่ยนจากการเรียนกับพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง หรือครูแบบตัวต่อตัวตามแบบที่ท่านได้เคยเรียนมา เปลี่ยนเป็นการเรียนเทศน์ที่มีระบบการเรียนแบบฝึกหัดที่มีครูผู้สอนหนึ่งท่านต่อลูกศิษย์ 200-300 คน ตามแบบการเรียนที่โรงเรียนวัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Copyright by Mahidol University

สาเหตุที่ทำให้การเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรีได้รับความนิยมในสังคมชาวเชียงใหม่เนื่องมาจากลักษณะเนื้อหาของกัณฑ์มัทรีที่มีความน่าสนใจ นำเนื้อเรื่องสะเทือนอารมณ์ การพลัดพรากจากบุคคลที่ตนรัก อีกทั้งมุ่งเน้นความสำคัญกับวัฒนธรรมสายแม่ที่ชาวล้านนาให้ความเชื่อถือ วัฒนธรรมสายแม่เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนความเชื่อแบบโบราณก่อนที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนล้านนา ชาวล้านนาให้ความสำคัญต่อเพศหญิงกับการทำพิธีกรรมทางสายการนับถือผี เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ยังดินแดนล้านนาทำให้กิจกรรมทางสังคมของเพศหญิงลดน้อยลง การแสดงออกที่พึงกระทำได้คือการส่งบุตรของตนเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นสามเณร หรือพระสงฆ์ และผู้ที่เป็นแม่เกิดความภาคภูมิใจ การแสดงออกที่พบเห็นบทบาทของเพศหญิงภายในวัฒนธรรมสายพุทธเช่นการทอผ้าห่อธัมม์ถวายแก่สามเณร หรือพระสงฆ์เพื่อใช้เก็บธัมม์ที่เทศน์ จากลักษณะวัฒนธรรมสายแม่หรือวัฒนธรรมเดิมที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการนับถือผีที่รับความคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ามาผสม และด้วยเนื้อหาที่แสดงออกถึงความเศร้าประกอบกับการนำทำนองที่ใช้ระบำเทศน์แบบพร้าวไกวใบอันเป็นลักษณะเด่นของชาวเชียงใหม่ ที่ใช้เสียงเทศน์ที่สูงมีลักษณะการเพื่อเสียงให้ยาวออกไป ทำให้เกิดความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ จึงทำให้การเทศน์กัณฑ์มัทรีได้รับความนิยมโดยทั่วไปในดินแดนล้านนาโดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่นอกจากนี้แล้วขนบปฏิบัติการมอบปัจจัยเทศน์เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ระบบสังคมชาวล้านนามีความสามัคคีภายในชุมชนในการรวบรวมทรัพย์เพื่อบูรณะปฏิสังขรอาคารทางพุทธศาสนา และเป็นส่วนที่ผู้ฟังสามารถแสดงออกถึงความซาบซึ้งทั้งในน้ำเสียงของพระนักเทศน์ที่เปรียบเสมือนตัวแทนพระพุทธเจ้าที่เสด็จสั่งสอน และความซาบซึ้งในเนื้อหาของธัมม์ที่ผู้เขียนได้ประพันธ์ไว้

ในด้านทำนองเทศน์จังหวัดเชียงใหม่นิยมเทศน์ในระบำแบบพร้าวไกวใบ ทั้งนี้อาจเนื่องจากภาษาท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่มีจังหวะภาษาที่พูดช้ากว่าภาษาในจังหวัดอื่นๆ ในจังหวัดอื่นๆ ที่ใกล้เคียงจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะภาษาที่แตกต่างกันออกไป ลักษณะระบำที่ปรากฏขึ้นในทำนองเทศน์มีลักษณะที่แตกต่างไปด้วย ลักษณะระบำเทศน์นอกจากปรากฏในการเทศน์แล้วนั้นยังปรากฏร่วมในการบรรเลงดนตรีที่เน้นทำนอง เช่น การบรรเลงสะล้อ การเป่าปี่แน เหล่านี้เป็นต้น กล่าวได้ว่า ระบำประจำท้องถิ่น คือลักษณะสำเนียงดนตรีเฉพาะท้องถิ่นอันมีเอกลักษณ์ และความงามเฉพาะถิ่น

ทำนองเพลงของชาวล้านนาจากการที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ ลักษณะเพลงเดิมนั้นไม่ปรากฏผู้แต่งอาจเนื่องมาจากไม่มีวัฒนธรรมการประพันธ์เพลงแบบวัฒนธรรมตะวันตกในวัฒนธรรมชาวล้านนา แต่หากพิจารณาให้ดีพบว่าเพลงเก่าของล้านนามีลักษณะที่สัมพันธ์กับระบำที่พบ เช่นเพลงปราสาทไหวที่สามารถแปลงทำนองให้มีความหลากหลายได้ โดยใช้สำเนียงตามระบำต่างๆ

Copyright by Mahidol University

การวิจัยเรื่องเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที ปรากฏเทคนิคมากมายในการขับร้อง เช่น เตียว เหลียว วาง ก่าย ยั้ง เป็นต้น เทคนิคต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ในอนาคตอาจนำเทคนิคการขับร้องเหล่านี้ร่วมในการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้เกิดสำเนียงเฉพาะท้องถิ่น มีลักษณะความงามเฉพาะถิ่น

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าลักษณะทำนองที่ปรากฏจากการเทศน์เป็นทำนองที่คุ้นเคยในสังคมวัฒนธรรมชาวเชียงใหม่ และยังมีทำนองแต่ละท้องถิ่นของล้านนาที่น่าสนใจแตกต่างกันไป ดนตรีชาวล้านนาหลายๆ บทเพลงไม่ปรากฏที่มาของผู้ประพันธ์ เพราะสังคมชาวล้านนาไม่นิยมการประพันธ์บทเพลงเหมือนกับวัฒนธรรมการประพันธ์เพลงแบบตะวันตก หากแต่ท่วงทำนองที่คุ้นเคยในวิถีชีวิตที่ฟังได้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนานี้เป็นทำนองที่สอดคล้องกับคุณค่าความงามทางสุนทรียภาพที่ปรากฏขึ้นในสังคม

คุณค่า และความงามของการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัททีเป็นคุณค่าความงามทางศิลปะศาสตร์ทั้งมวลของชาวล้านนาไม่ว่าในส่วนของงานวรรณกรรมที่มีการประพันธ์สำนวนเทศน์ไว้มากทาย คุณค่าทางดนตรีจากการนำสำนวนที่ได้ประพันธ์ไว้แล้วมานำเสนอในรูปแบบการเทศน์ทำนองมหาชาติการจัดวางองค์ประกอบในพิธีกรรมตั้งธัมม์หลวงที่มีแนวคิดสอดคล้องกับเนื้อเรื่องเวสสันดรชาดก

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเฉพาะทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัททีเท่านั้น ซึ่งแท้จริงยังปรากฏการเทศน์มหาชาติในกัณฑ์อื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มหาราช เป็นต้น พื้นที่ในการวิจัยยังมีพื้นที่ที่น่าสนใจทำการศึกษาในเรื่องระบำเทศน์อีกมากมาย นอกจากการเทศน์มหาชาติแล้ว ดินแดนล้านนายังมีความงามที่ปรากฏในเรื่องของการเทศน์ และขับขานมากมาย เช่น การขับอื่อกั่นโลง การจ๊อย การสวดเบิก เป็นต้น ผู้วิจัยเชื่อว่าจากการทำวิจัยเรื่องทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทที จังหวัดเชียงใหม่เป็นการเริ่มต้นการศึกษาดนตรีพื้นบ้านล้านนา และจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหากมีการศึกษาเพิ่มเติมในระบำเทศน์อื่นๆ ที่ปรากฏในดินแดนล้านนา

ดังนั้นหากผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องทำนองการเทศน์ของชาวล้านนาต่อไปนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะระบำเทศน์ที่น่าสนใจในพื้นที่จังหวัดต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะทำนองที่ปรากฏขึ้นในการเทศน์มหาชาติต่อไป

Copyright by Mahidol University

บรรณานุกรม

งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). การวิจัยทางมานุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ตำราในโครงการตำรา พื้นฐาน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

_____. (2534). หลักมานุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เจ้าพระยาการพิมพ์ กรุงเทพฯ

_____. (2543). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บ.รามาการพิมพ์ จำกัด กรุงเทพฯ

เจ้านางเขมวดี จิตรดอน, ดร. รณยุทธ จิตรดอน, ด.ช. นราธิป จิตรดอน. (2537). ประเพณีตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการในโอกาสเป็นเจ้าภาพเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก

นิยพรรณ(ผลวัฒนะ) วรรณศิริ. (2540). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.พิมพ์ครั้งที่1.กรุงเทพ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บุญถึง จักรขุเนตร.15 มกราคม 2544.สัมภาษณ์

ประคอง นิมานเหมินท์. (2524). วรรณกรรมล้านนากับสังคม. รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่

_____. (2524). พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนาประเภทลายลักษณ์. รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่

_____. (2524). มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช

พงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ์. (2528). กรุงเทพฯ วรรณคดีศาสนาและขนบประเพณี พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์การพิมพ์

พระครูอดุลสีลกิตติ์. (2537). พระเพณีตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก. พิมพ์เป็นธรรมบรรณาการในโอกาสเป็นเจ้าภาพเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก

_____. (2543). มหาชาติเวสสันดรชาดก : ปัจจัยที่มีผลต่อการแต่ง การฟัง และการเทศน์ มหาชาติเวสสันดรชาดก. งานวิจัยพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

_____. 16 มกราคม 2545. สัมภาษณ์

Copyright by Mahidol University

พระเทพเทวี.(2531). พระพุทธศาสนาในอาเซีย.พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาสมชาติ นนทมมิโก. 23 ตุลาคม 2544. สัมภาษณ์

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. (2516). มหาชาติภาคพายัพ สำนวนเอก ฉบับสร้อยสังกร. พิพม์ครั้งที่ 5

ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. (2543). อุสาบารส โคลงดั้นล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยเรื่องวรรณกรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ :กลางเวียงการพิมพ์

ไพรถ เลิศพิริยกมล. (2516). คติชาวบ้านลานนาไทย.สุริวงศ์ บุ๊คเซนเตอร์.เชียงใหม่

มณี พยอมยงค์. (2516). ประวัติ และวรรณคดีล้านนา. มิตนราการพิมพ์.กรุงเทพฯ

_____. (2527). ความเชื่อถือและประเพณีของล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์(เชียงใหม่ 2526-27)

_____. (2537).ประเพณีสิบสองเดือน.พิมพ์ครั้งที่ 3 .ส.ทรัพย์การพิมพ์ .เชียงใหม่

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ-กรุงเทพฯ.จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. เล่ม 1,5,6

ยศ สันตสมบัติ.(2540). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ

ลมูล จันทน์หอม. (2533). วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3 ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา

_____. (2543). ตั้งธรรมหลวง เทศน์มหาชาติล้านนา. เชียงใหม่:โรงพิมพ์มิ่งเมือง

ลิขิต ลิขิตานนท์. (2527). ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาของลานนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์(เชียงใหม่ 2526-27)

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2534). รายชื่อหนังสือโบราณล้านนา : เอกสารไมโครฟิลม์ ปี พ.ศ. 2521-2533. โครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนิท ตั้งทวี. (2527). วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: O.S. Printing House Co. , Ltd.

สรัสวดี อ๋องสกุล.(2529). ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่:โรงพิมพ์ช้างเผือก

Copyright by Mahidol University

สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล. (2544). บรรยายสรุปจังหวัดเชียงใหม่ประจำปี 2544. เอกสารข้อมูลจังหวัดเชียงใหม่, ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่

แสง จันทร์งาม, ร.ศ. (2527). ศาสนาในล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์(เชียงใหม่ 2526-27).

แสง มนวิทูร. (2524). ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย. รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่

หน่วยอบรมประชาชนตำบลช้างเผือก วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์). เอกสารคู่มือฝึกเทศน์ทำนองพื้นเมือง.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2527). วรรณกรรมล้านนาไทย. อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์(เชียงใหม่ 2526-27)

_____. (2528). วรรณกรรมล้านนา. เชียงใหม่. โครงการตำรามหาวิทยาลัย ห้องจำหน่ายหนังสือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2 . มิตรนราการพิมพ์

_____. (2529). โคลงอมรา ฉบับอักษรธรรมล้านนา. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่

อุดม อรุณรัตน์. (2526). ดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา.คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม.

_____. (2544). ดนตรีเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. เอกสารอัดสำเนา

ยันส์ เพนธ์. (2527). ความเป็นมาล้านนาไทย.อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์(เชียงใหม่ 2526-27)

Chaichompoo, Chalermchai .(1995). A Discourse Analysis of Lanna Buddhist Sermons. Faculty of Graduate Studies , Mahidol University.

Garrett, Allen M. (1958). An Introduction to Research in Music. Washington D.C. : The Catholic University of America Press.

Myers, Helen. (1992). Ethnomusicology an Introduction. New York: W.W. Norton &Company.

_____. (1993). Ethnomusicology Historical And Regional Studies. United States. W.W. Norton & Company.

Sadie, Stanley. (1980). The new Grove Dictionary of Music and Musicians. London : Macmillann Publishers Limited.

Copyright by Mahidol University

Shelemay, Kay Kaufman. (1990). Ethnomusicology : History, Definitions, and Scope. United States. Garland Publishing, Inc. New York & London.

Copyright by Mahidol University

ภาคผนวก

Copyright by Mahidol University

ʔaa râat tá naa tʰaam

Transcripted by Thitipol Kanteewong

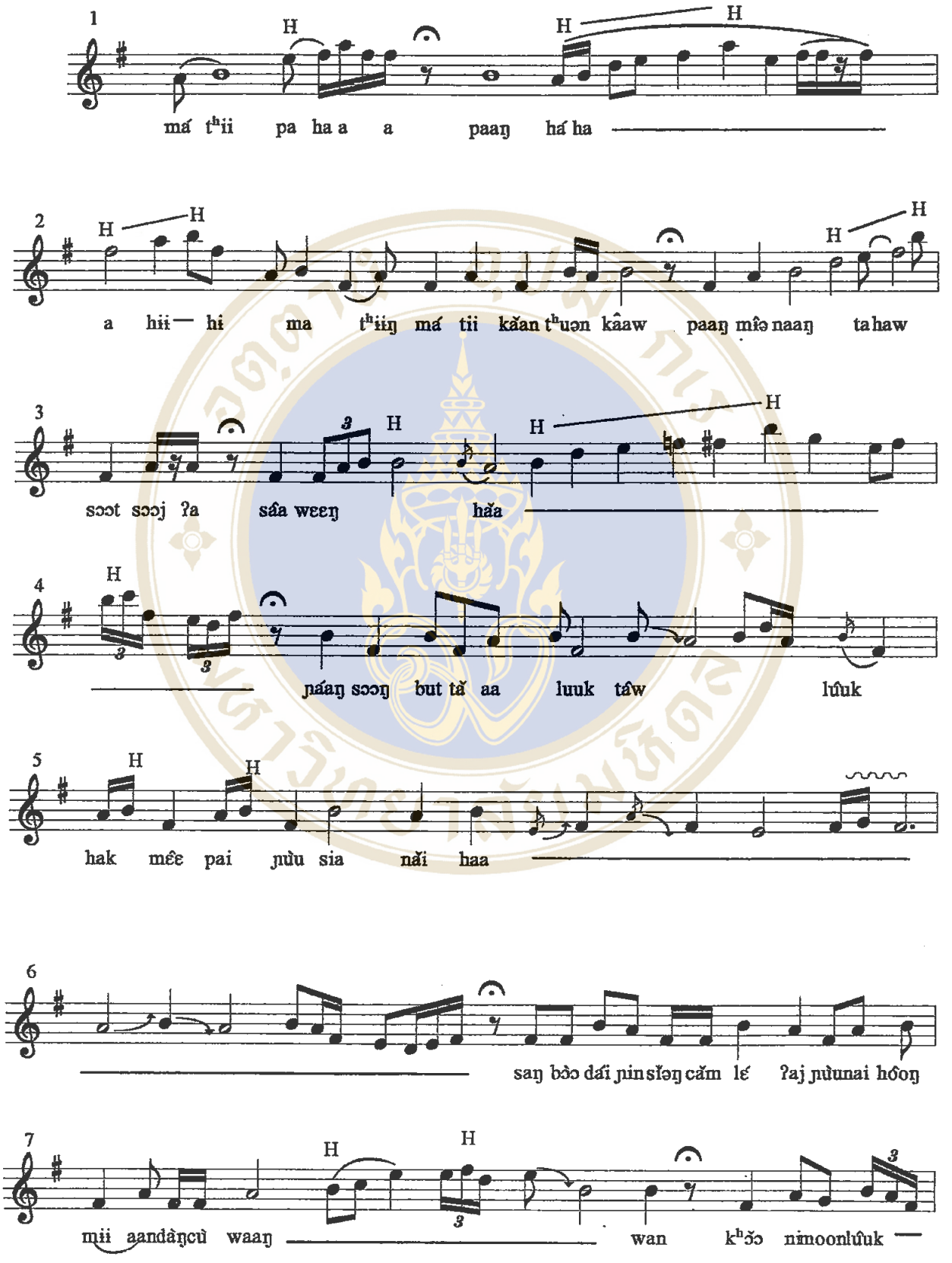

Copyright by Mahidol University

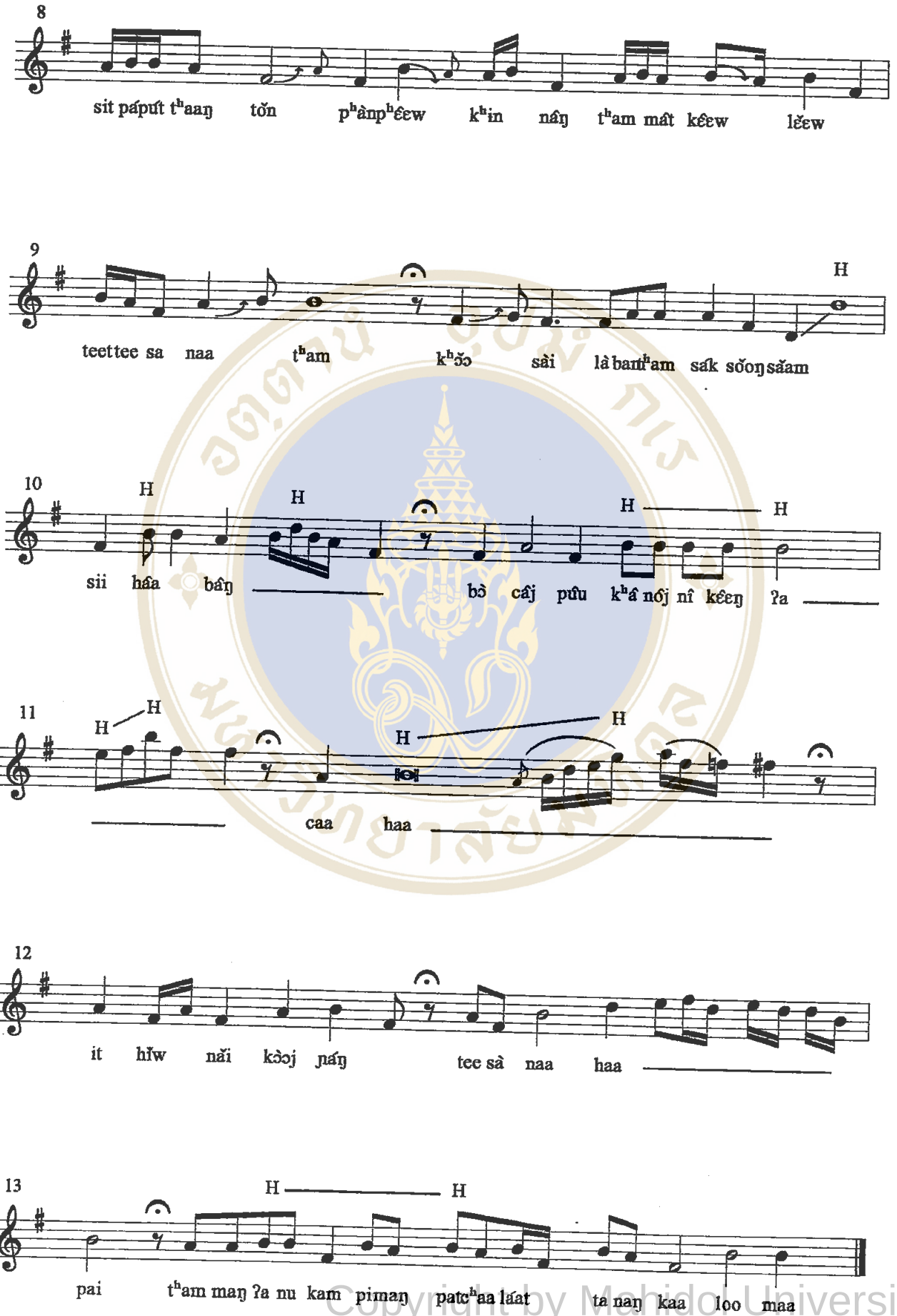

Copyright by Mahidol University

ʔìi kàn looŋ

Transcripted by Thitipol Kanteewong

Copyright by Mahidol University

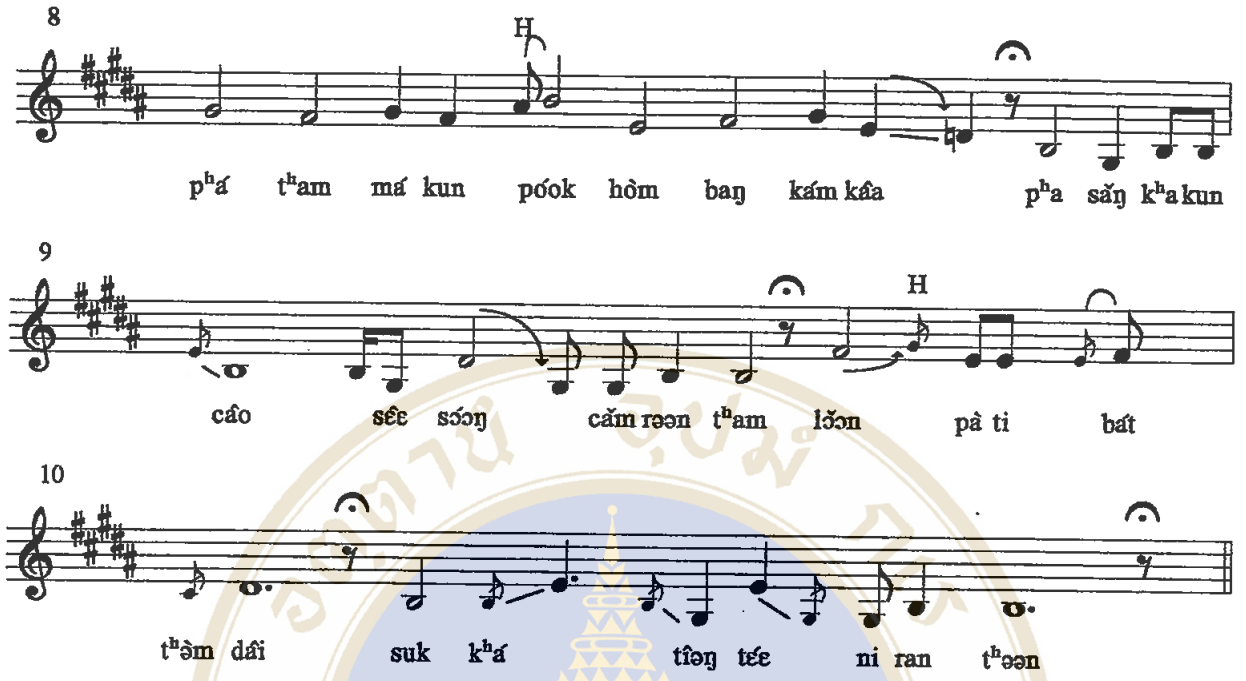

Copyright by Mahidol University

kàap káaw

Transcripted by Thitipol kanteewong

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

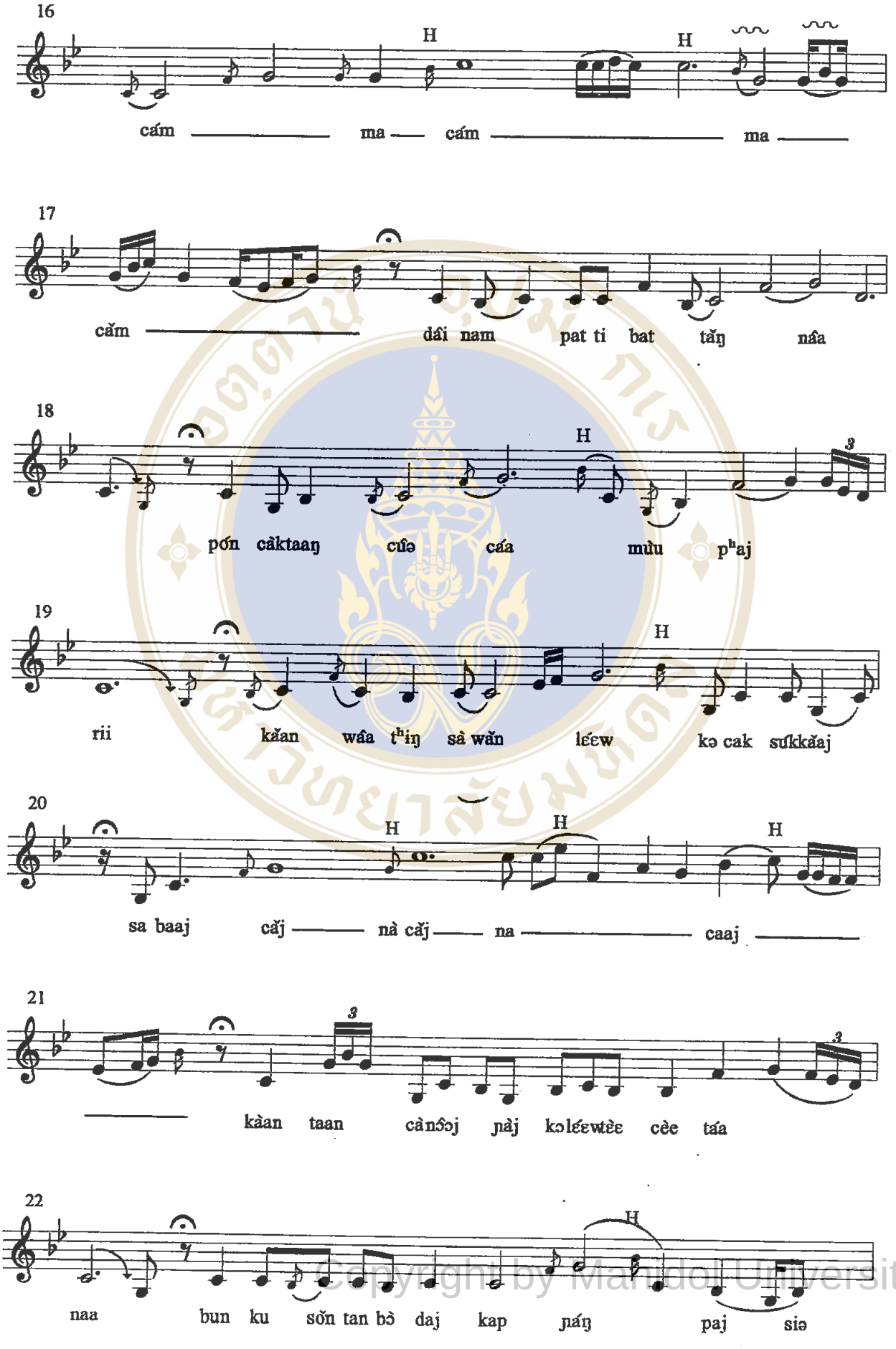

Copyright by Mahidol University

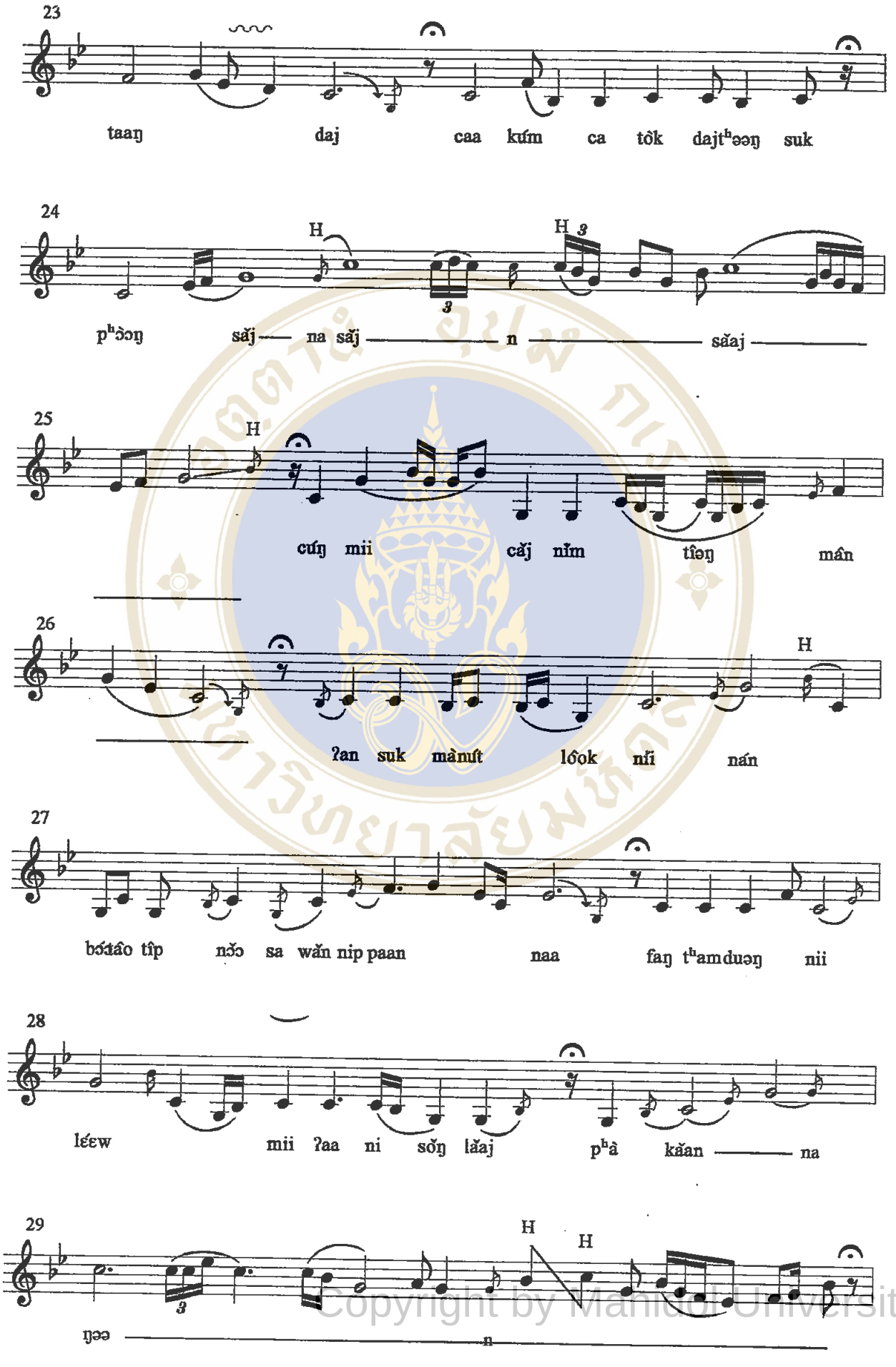

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

tâaŋ ná moo

Transcripted by Thitipol Kanteewong

Copyright by Mahidol University

taam mâ tʰii

Transcripted by Thitipol Kanteewong

1

ɲaŋ panna tăŋ ran ɲaap mahăă pát ta wii ʔuunnaa têet ta waa

2

pám ma na sap pi ɲaaput tee sat tin nee sŭ ɲaa wa pamma loo

3

kaa ʔèe ka koo láa laaŋ cʰaa taŋ ʔa hoo

4

sii sat tʰawoo duulaa sáp puri sat taŋ lăaj

5

taŋ ɲiŋɲaaj muən mùu ʔanpaa kăntʰûən naɲùudaa faŋ ɲaŋ mà tʰii kăn

6

tʰûən kâaw ʔan pʰaapʰutʰaacâaw hàakteesa naa maasûən wâapʰaɲàa sappan ɲuutăn ɲaan

7

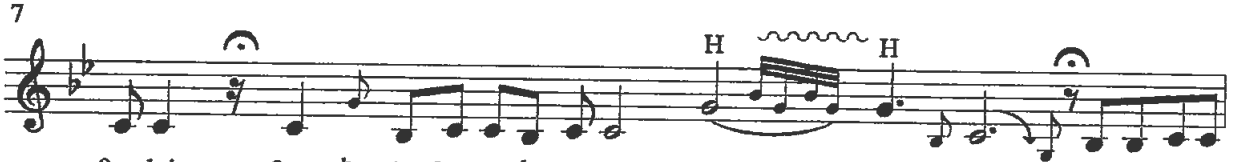

ʔandai ʔan pʰaasèət ʔanpootʰi satâaw tŏn lăm lêət hàkpʰàttʰàna

8

ʔaawhɨip mii dàŋ ʔanpi ŋapút tee su tinne su nai mîəpʰa ɲaawet săn ta ra

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

25

26

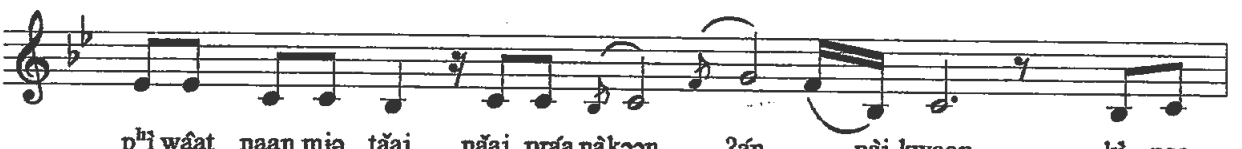

27

28

29

30

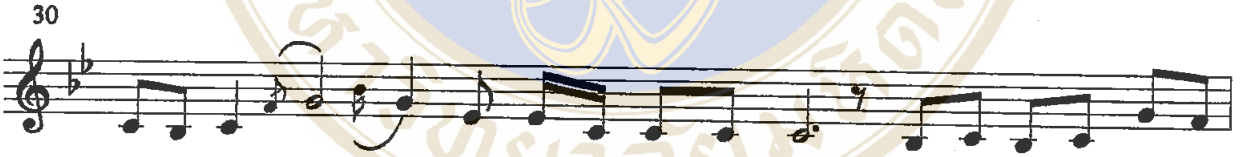

31

32

33

Copyright by Mahidol University

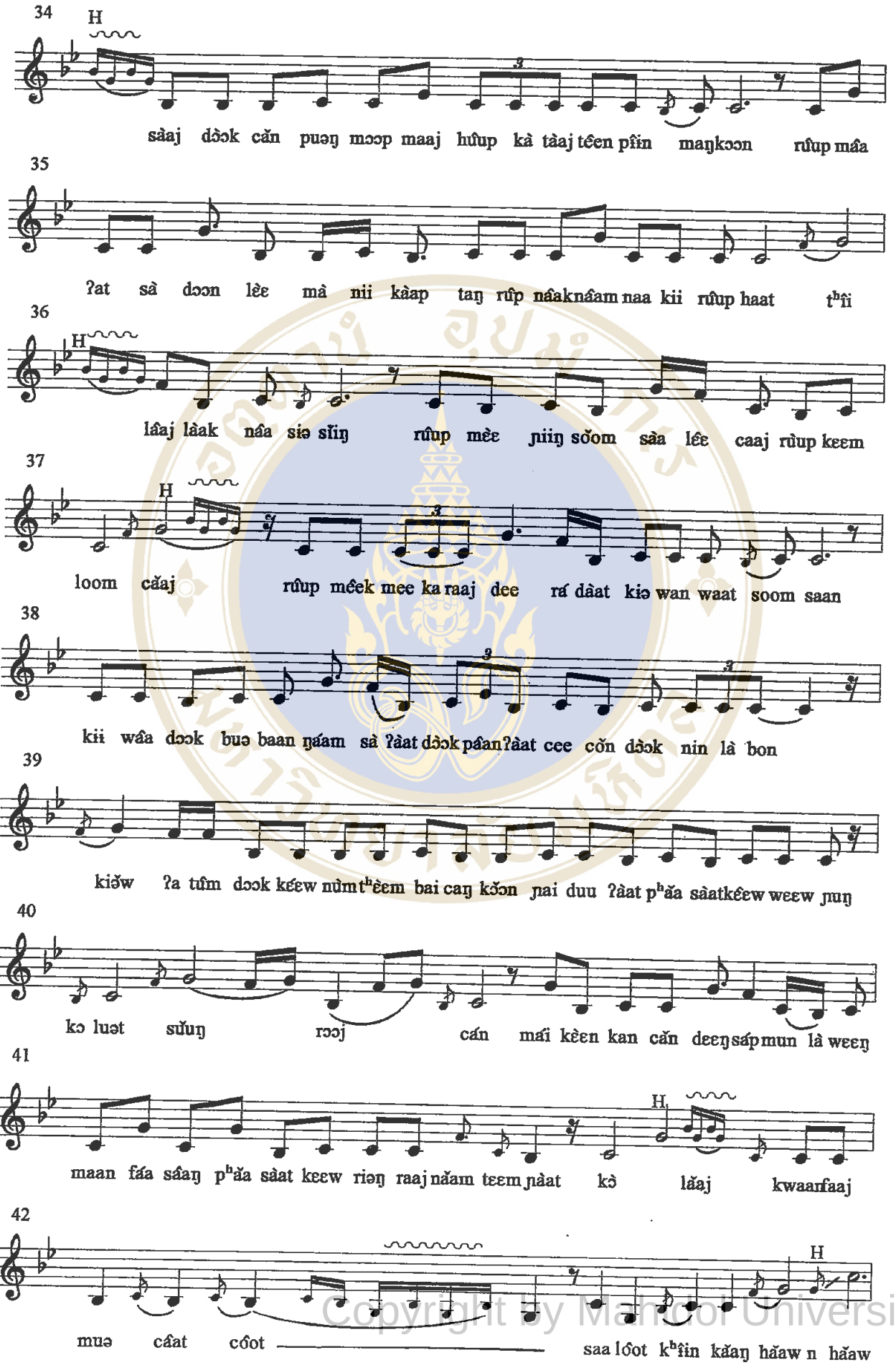

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

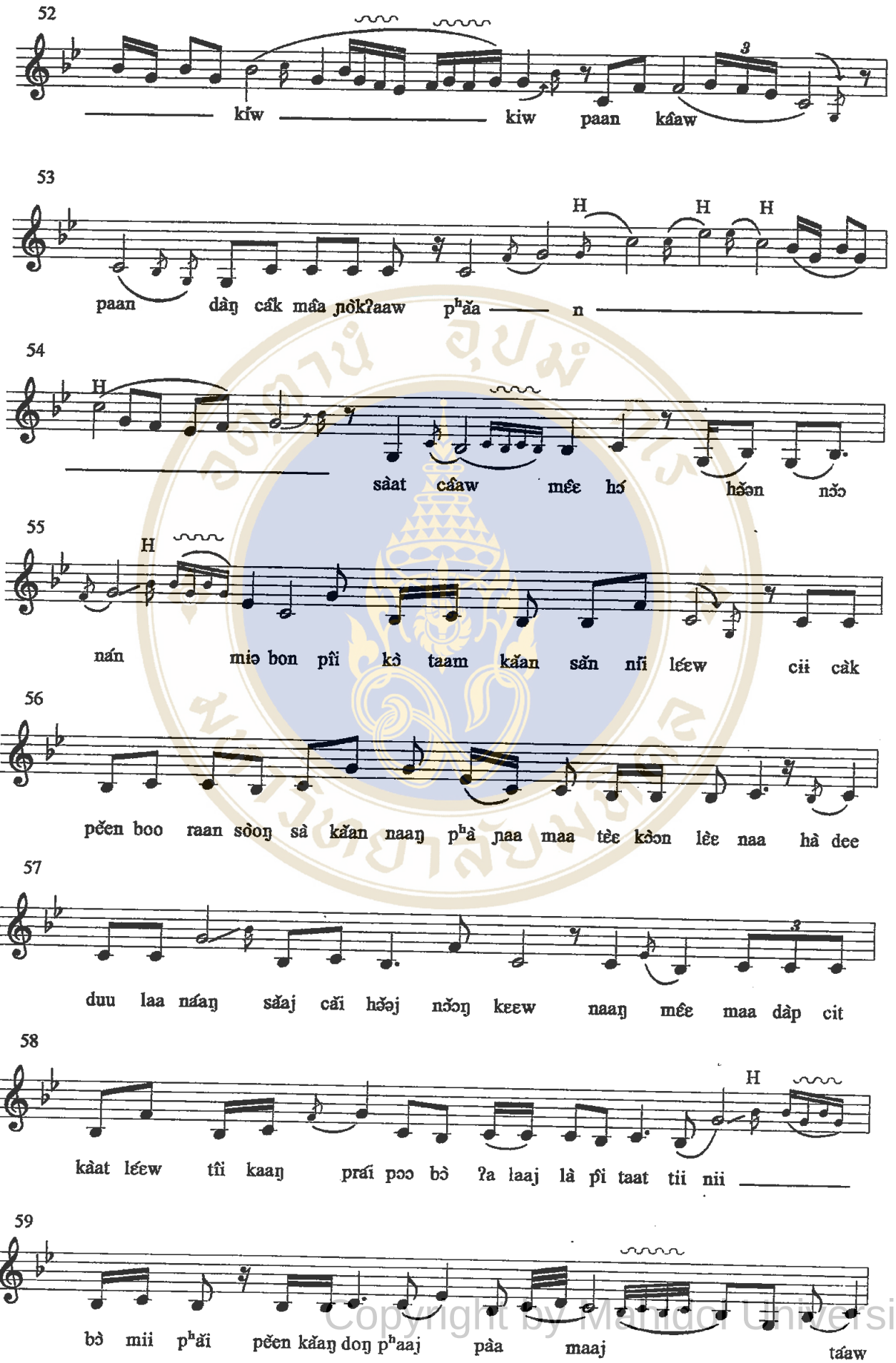

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

98

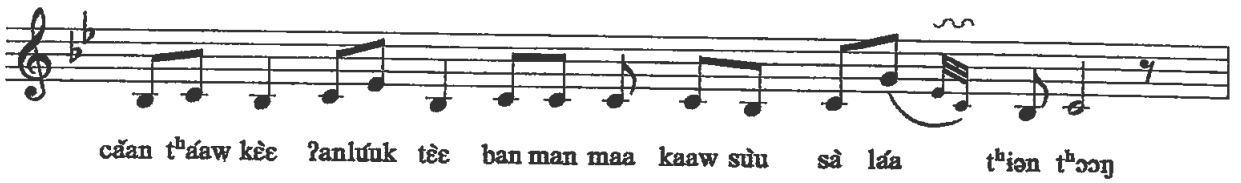

cǎan tʰáaw kèe ʔanlúuk tèɛ ban man maa kaaw sùu sà láa tʰiən tʰɔɔŋ

99

máa kɔ̌ɔ ʔaaw sɔ̌ɔŋ caaw pii nɔ́ɔŋ tèɛ wanwaa lêɛw lɛɛ pʰik kàa wee dúu kâ laa

100

pʰik kúutaa taaŋ lăj sùən wàa naaŋ laa cáa mà tʰii ʔan pěelúuk

101

săaw sà lii hèɛŋ pʰà ɲaa màt taa râat miɲɔ́ot ʔàat lii saa ɲaam

102

sòo pʰaa lèəlɔ́om nɨ̀ə tʰûuk tʰuən ciəŋ kaanmɨ̂i bɔɔ ri waan wɛ̂et lɔɔm

103

hěen hêɛ hɔ̂ɔm pai maa náaŋ kɔ̀ ʔà nú moo taat naa duəj cǎajsǎj sàt tʰaa

104

bɔ̀ saaw ʔanpʰâ ɲaa wɛ̂et săn tà là caaw pʰa sàat

105

hii lúk tàaw pěen táan ʔit tiw ʔat tà pá kǎan ree nâ kɔ̀ mii duəj

Copyright by Mahidol University

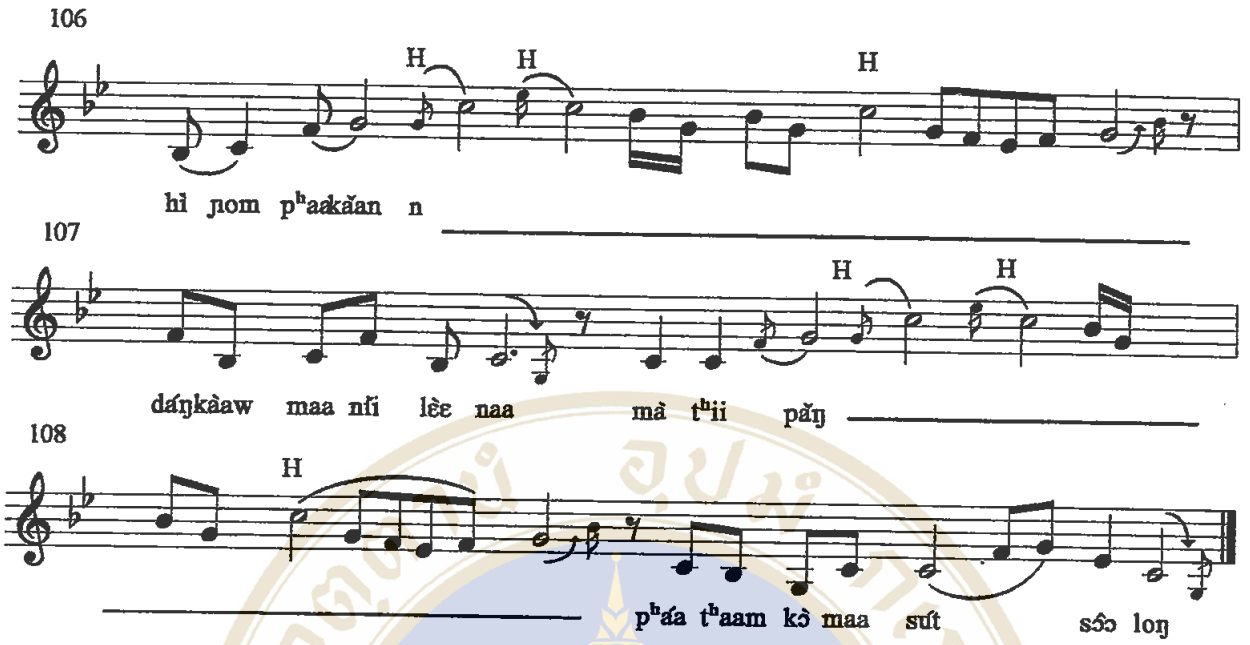

Copyright by Mahidol University

kàap pǎaj

Transcripted by Thitipol Kanteewong

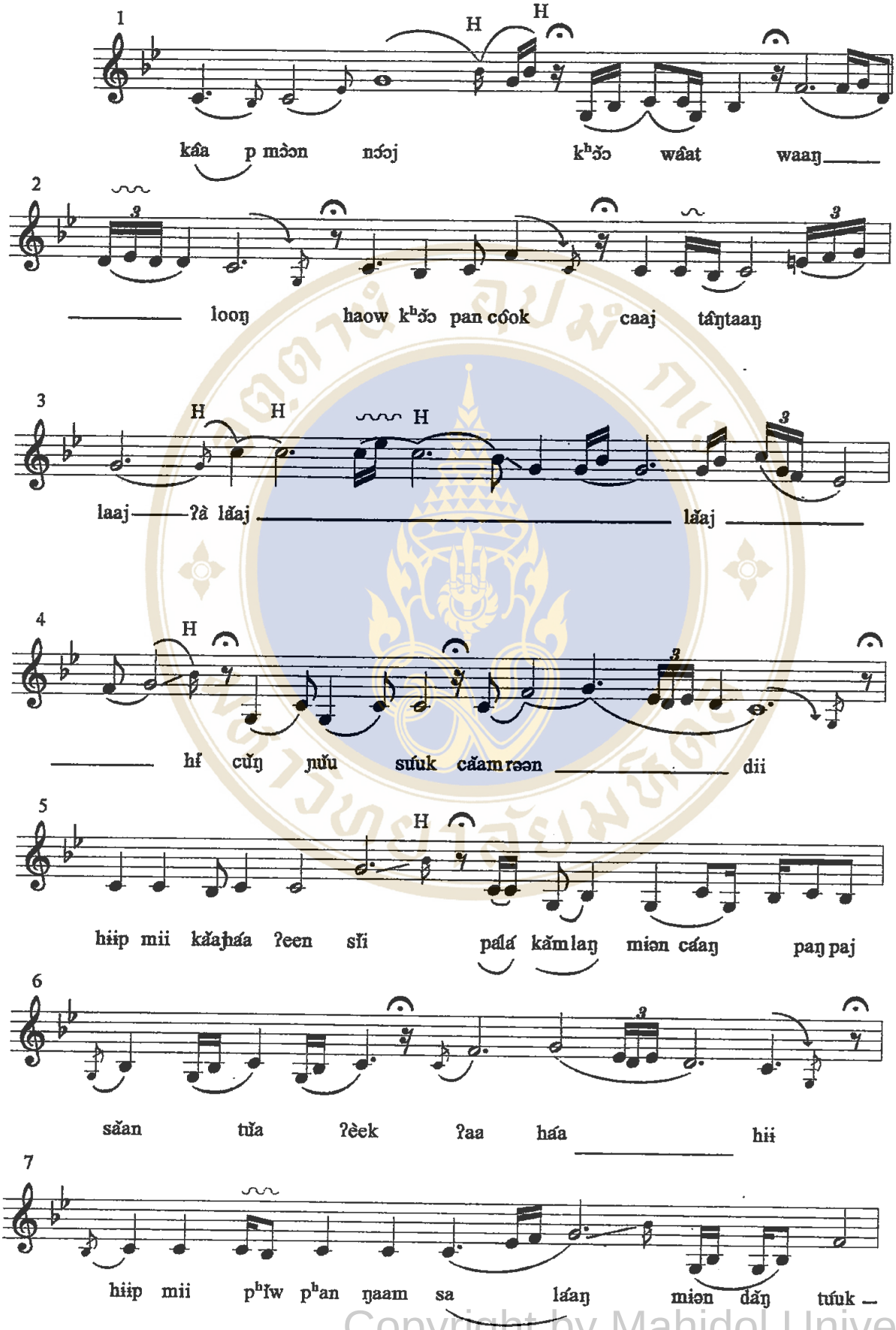

Copyright by Mahidol University

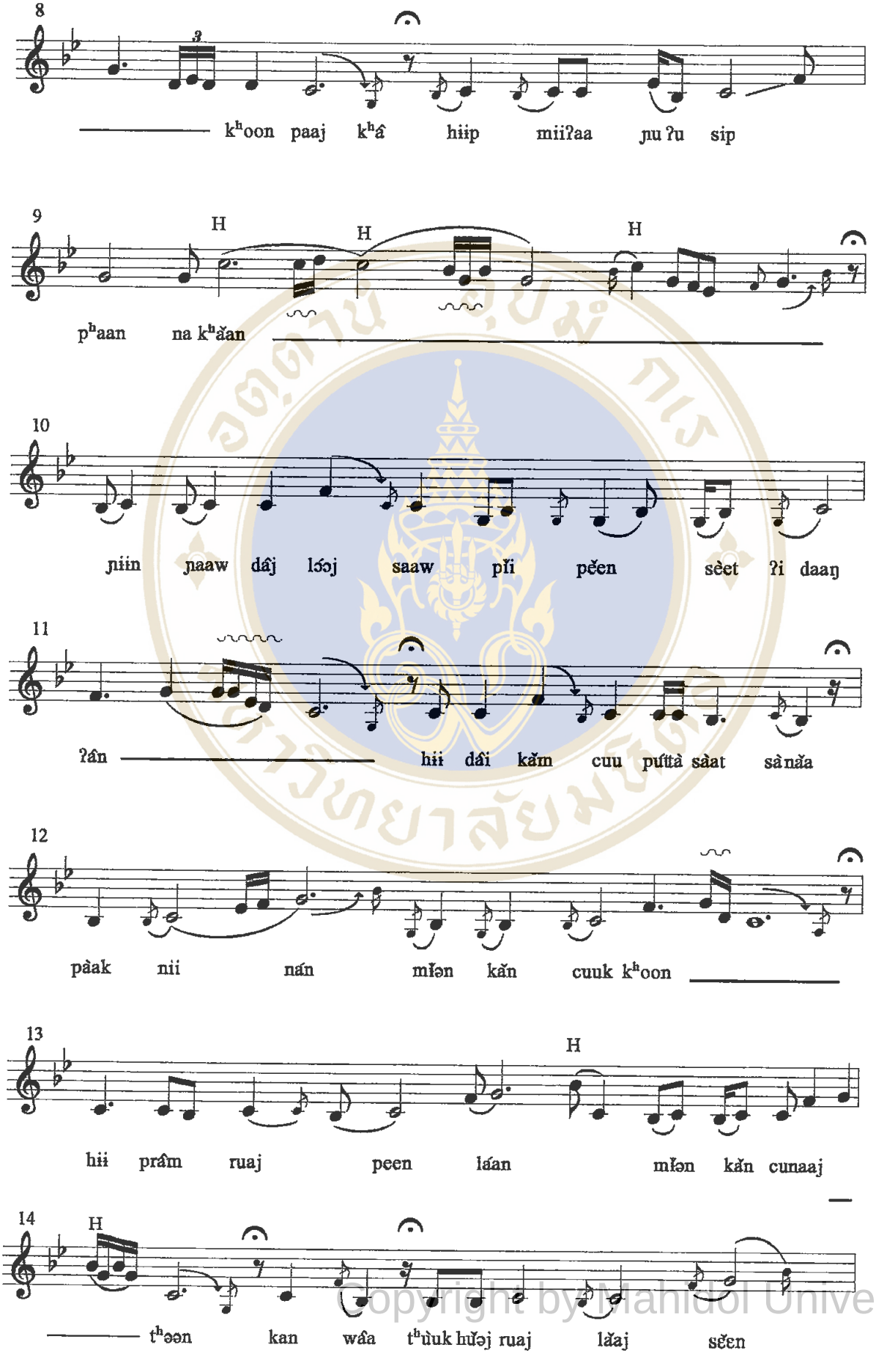

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

Copyright by Mahidol University

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นายธิติพล กันตีวงศ์

วันเดือนปีเกิด 10 กรกฎาคม 2519

ที่อยู่ปัจจุบัน 126/4 ถนนวัวลาย ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50100

โทร (053) 271-432 , 01-530-6483

E-mail: thitipolk@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

ปีการศึกษา 2532 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ปีการศึกษา 2534 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมตอนปลาย
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2537 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปะบัณฑิต (ศิลปะไทย)
คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปีการศึกษา 2541 ศึกษาในหลักสูตรนักศึกษาแลกเปลี่ยนระหว่างเดือน กรกฎาคม – พฤศจิกายน
THE NATIONAL UNIVERSITY OF SINGAPORE
Exchange Student Program by Singapore International Foundation.
(Art & Social Science)

Copyright by Mahidol University

EXECUTIVE SUMMARY

THESIS TITLE: THE MELODIC PREACHING OF MATTHEE EPISODE FROM THE GREAT JATAKA AT THE ANNUAL GREAT PREACHING CEREMONY (TANG DHARMA LUANG) IN CHIANGMAI.

Introduction

1. The background and importance of the research problem

Northern Thailand developed it is own unique culture before it became part of the same country with Central Thailand. Northern Thailand or the "Lanna Thai Kingdom" consisted of 8 provinces : Prae, Nan, PraYao, Lamphun, Lampang, Chiang Rai, Chiang Mai, and Mea Hong Sorn. These provinces are divided into 3 main cultural groups, which are the Western Lanna culture in Prae, Nan, and Pra Yao; the Eastern Lanna culture in Lamphun, Lampang, Chiang Rai, and Chiang Mai and lastly the Tai Yai or Shan culture in Mae Hong Sorn.

Historically, the Lanna Thai people practiced Nature and Spirit worship before being converted to Buddhism. This is because their livelihood was based on agriculture. Their belief is reflected in their daily lives and in their traditional ceremonies. These combine aspects of spiritualism and Buddhism.

Chiang Mai was the capital of Lanna Thai and it was also a centre of Buddhist religion where the 8th grand council was held by Buddhists for the purpose of the revising the Tripitaka at Jet Yod temple in 1477 B.C.. It demonstrated that Chiang Mai was the center of the Lanna Kingdom which was highly developed in economics, politics, religion, and art. There were many

Copyright by Mahidol University

Buddhist scripts written during the period 1815-1825 B.C. by Praya Panyapithajaan, who composed many Buddhist scripts including the Great Jataka of the Lord Buddha stories (Ma-Ha-chati). Ma-Ha-Chati is known as the story of the last reincarnation of the Lord Buddha, consisting of 13 episodes which are named Tod-Sa-Porn, Him-Ma-Parn, Tarn-Kan, Wa-Na-Pa-Wet, Chu-Chok, Jul-La-Pon, Ma-Ha-Pon, Ku-Marn, Mat-Tee, Sak-Ka-Bab, Ma-Ha-Raj, Cha-Ka-Sat, and Na-Korn-Kan. This is consistent with Lanna traditional ceremonies, which is Tang-Dharma-Luang (the Budhhist ceremony for chanting and listening to the Jataka story, particularly that of the last great reincarnation of the Lord Buddha). Tang-Dharma-Luang is held during the November full moon festival in every year. Not only that, it is also included in the cremation ceremony. Ma-Ha-Chati or Ma-Ha-Wej-San-Dorn is the name of the story of the tenth Bodhisattva who was a great reincarnation of the Lord Buddha. The story was originally from a thousand Pali lectures on ethics. The Lanna people followed the Hinayana denomination, the branch of Buddhism prevalent in Southeast Asia and Ceylon. The Hinayana denomination teaches that there are rewards for good deeds. Followers believe that listening to the whole Ma-Ha-Chat during one day and one night will lead to reincarnation in Utopia with Sriariyametri who is the next Bodhisattva.

The Tang-Dharma-Luang tradition ritual is related with this idea. We might see many functions of ceremonial symbolism in a Buddhist temple where the tradition ceremonies of Tang-Dharma-Luang, is held. It not only traditional context but also a chanting musically are appeared in Tang-Dharma-Luang tradition ritual.

Copyright by Mahidol University

2. Aims of the Study

2.1 To study on the social and culture context within Ma-Ha-Charti (Matthee episode) preaching of Chiang-Mai province.

2.2 To study on the characteristics and method within Ma-Ha-Charti (Matthee episode) preaching of Chiang-Mai province.

2.3 To study on the melodic line of Ma-Ha-Chati (Matthee episode) preaching in Tang-Dharma-Luang tradition ceremony in Chiang Mai province.

3. Methodology in this study

3.1 Conceptual from work : to be application Ethnomusicology theory and application that concept on notation, analysis and fieldwork in order to explain and conclude for this studying.

3.2 Data collect:

3.2.1 Documentary data (secondary data).

Copyright by Mahidol University

3.2.2 Fieldwork data : to be application by observation (primary data)

3.3 Area study : to be collection in four cities located within Chiang Mai province : Mueng, Mae-Rim, Hang-Dong, and San-Kum-Pang.

4. Instruments:

4.1 Questionnaire : to be used in term of formal interview for individual data and used of informal interview for individual data of key informants and the context of the environment of Ma-Ha-Charti preaching.

4.2 Camera : Nikon FM2, digital camera Sony DSC-S30

4.3 Sound record : Sony Mini Disc MZR-55

4.4 Map

4.5 Data analysis

4.5.1 to be classifies on the data.

Copyright by Mahidol University

4.5.2 To be transcription for music notation and comparison with text by I.P.A (International Phonetic Alphabets) using.

4.5.3 The analysis of chapter of Ma-Ha-Charti preaching's characteristics.

4.5.3.1 The melodic line

4.5.3.2 The relation between rhythm and tones of word accents

5. Results:

5.1 The content of the context Lanna's social the study found the occasion of Ma-Ha-Charti preaching in Chiang Mai 4 chances including.

1. The funeral

2. The Seup-Cha-Taa (to prolong life ceremony)

3. The full moon festival in November

Copyright by Mahidol University

4. Tang-Dharma-Luang (the Budhhist ceremony for chanting and listening to the Jataka story, particularly that of the last great reincarnation of the Lord Buddha).

The perfectly of Ma-Ha-Charti preaching is to be that is in the audiences of Tang-Dharma-Luang and Ma-Ha-Charti preaching have compose of 13 creations episodes normally.

5.2 The musical data characteristic : Lanna have two types of the preaching including the melodic line of Dharma Wat style which to be smoothly rhythm and to be closely of high and low. Sound as well as to be used of Tang, Teao, Leao, Wang, Wai, Kai, and Yang. Moreover the symbols that support in this preaching such as Huen Soong (/), Huen Taam (,), La Mai (๎), and Long Siang (o) the symbols that is used to be created sound within the chapter of melodic preaching.

5.3 The relationship between the language and melodic line that relationship can explain by the principle of musical. It found the changing characteristic of the language have 4 characteristics.

5.3.1 Transform the outer sounding into in the inner sounding (harmonic) by used of octave to be created nasal.

5.3.2 Stop the breath on the first paragraph in order to be stronger the air in take to the next preaching.

5.3.3 Application of paragraph note in the word which to be stress in the first accent for the word which one accent to be divide the character and vowels.

Copyright by Mahidol University

5.3.4 Application of the tripet in the word which to be stress in the last accent.

6. Discussion:

In the present, the preaching to be decrease on the time that different form the pass very much such as decreasing in the content of Ma-Ha-Chart preaching but it to be emphasis the beautiful of the melodic line although the clearly of the language to be shortage.

The knowledge and proceeding have to be factors for the reason : decrease in Ma-Ha-Charti preaching that, because that chanced the learning process by one by one to be one by 200-300 students.

And the reason for Ma-Ha-Charti preaching to be the popular in Chiang Mai's social because Ma-Ha-Charti preaching that to be very interest with the content and emphasis the significant of the culture of Lanna's believe. Which has the content as tragedy and associate with the melodic line. Finally, the tradition which support the Ma-Ha-Charti preaching to be generate the unity with in the community of Lanna.

7. Recommendation:

The melodic line with in Ma-Ha-Charti preaching to be generally know in the social of Chiang Mai to be diversity by each of local in Chiang Mai. Many music's song in Lanna without the music composer because the Lanna's social is not to compose the music that conversely, the Western music compose. Because, Ma-Ha-Charti preaching that to be the way of life. In the content of

Copyright by Mahidol University

Buddhist tradition and associate with the value that to be appears in the social. The value and beautiful of Ma-Ha-Charti preaching is to be the aesthetic of Lanna's social such as the literature which to be enrich of the idiom of Ma-Ha-Charti preaching and the value of musical of the idiom that to be compose for Ma-Ha-Charti preaching.

So, to be recommended for the next study have to examine or the melodic line of Ma-Ha-Charti preaching which to be very interest in many episodes in order to compose with the melodic line that to be appear in the Lanna.

Copyright by Mahidol University